

บทที่ 2

เปรียบเทียบการใช้คำสันธานในสมัยสุโขทัย ออยุธยา กับสมัยปัจจุบัน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาคำที่ทำหน้าที่เป็นสันธานในสมัยสุโขทัย และอยุธยา โดยศึกษาเปรียบเทียบกับสันธานในสมัยปัจจุบัน เพื่อจะได้ทราบว่า ในสมัยสุโขทัย และอยุธยามีคำสันธานอะไรบ้าง มีวิธีใช้อย่างไร และคำสันธานนั้น ๆ ในสมัยปัจจุบันมีใช้หรือไม่ และมีวิธีใช้เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ในการพิจารณาคำที่ทำหน้าที่เป็นสันธานในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ผู้วิจัยมุ่งพิจารณาถึงวิธีใช้ จึงได้ศึกษาเปรียบเทียบและอธิบายเป็นคำ ๆ โดยเรียงตามสมัยและเรียงตามลำดับอักษรภาษาไทย เพื่อให้เห็นชัดเจนถึงความเปลี่ยนแปลงของคำสันธานต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน

คำสันธานที่ปรากฏในสมัยสุโขทัย มีดังต่อไปนี้

ก็, กว่า, ครั้น, จึง, เทียมแต่, ต่อ, แต่, ถ้า, เท่า, ทั้ง, ติ, เพราะ, เพื่อ, เมื่อ, แม้น, แล, แล้ว, ส่วน, เขียม, เหตุ, อนึ่ง, อิก

คำสันธานที่ปรากฏในสมัยอยุธยา มีดังต่อไปนี้

ก็, กว่า, กับ, เกลือก, ครั้น, จึง, จน, ค่าย, ต่อ, แต่, ถ้า, ถึง, ทว่า, ทั้ง, ติ, เพราะ, เพื่อ, เมื่อ, แม้น, แล, แล้ว, ส่วน, เหตุ, อนึ่ง, อิก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กั ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันฐาน มีที่ไร้ดังนี้ คือ

1. กั เป็นสันฐานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกันหรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน
2. กั เป็นสันฐานใช้เพื่อความสละสลวยและเน้นความ

1. กั ที่ใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกันหรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ที่สันฐานเชื่อม กั อาจจะปรากฏเป็นสันฐานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันฐาน ได้แก่ ทั้งนี้, ดังนั้น หรือเป็นสันฐานคู่ เช่น ครั้น...ก็..., ถ้า...ก็..., เมื่อ...ก็...

ตัวอย่าง

"...กลางคนมีศึคมีเอื้อนในท้องนั้น แลก็คิดแลเอื้อนหากไป

กันครรณนั้น กัตาย " (ไตร น.70)

"หญิงกลางคนมีใจรักผู้ชายแล เมื่อใคราคะผู้ชายนั้นตก แลหญิงนั้นได้กินน้ำราคะนั้น กัมีครรภ " (ไตร น.189)

"อันว่านางแก้วนั้นจักได้เอาใจออกหากพระญานันน้อยหนึ่ง กับมีแก่นางเลย " (ไตร น.137)

"เมื่อนั้นอันว่านางทั้งหลาย 16,000 นั้นต่างคนต่างแบะขนม ในมือคนออกทุกคน กัมิได้แหวนพระชำมรงค์สักคน " (ไตร. น.162)

"...และจะมีใจนี้กร้ายคอสมเด็จพระญามหาจักรพรรดิราช นั้นแต่น้อยหนึ่ง กัหามีได้เลย เพราะเหตุว่ากลัวบุญแลอำนาจแห่ง สมเด็จพระญามหาจักรพรรดิราชเจ้านั้นแล " (ไตร น.108)

กั ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน กั จะอยู่หลังประธาน เป็น ประธาน+กั+กริยา

ตัวอย่าง

"บัดนั้นใบกาลแก้งแลนางก็อยู่พิศพระองค์ดังนั้น ลมพัด ออกแลฉายรูปอันที่เขาอบผ้าทรงแลผ้าโพกพระญานัน แลมีกลิ่นอันอบด้วยไฟนั้น ไปคองตานางแก้ว ตานางแก้วนั้นก็แสบนักหนาแลมีน้ำตานันไหลออกมา "

(ไตร น.178)

" ผู้ใดแลจะปรารถนาไปเกิดในเมืองสวรรค์ได้ อย่าได้
ประมาทลืมตน ควรเร่งชวนชวายนกระทำกุศลบุญกรรมให้ทานรักษาศีล เมตตา
ภาวนาอุปัชฌ์รักษาศีล บิณฑบาตถวายเข้าผู้แก่ครูอุปัชฌ์อาจารย์แล
สมณพราหมณ์ผู้มีศีล ได้ก็จักหายเมื่อนั้นแล "

(ไตร น.229)

". . . จักรู้แท้แลมิได้เลยยังมีคนรู้จักกันสเล็กน้อยไซ้ ธรรม
เทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติหากคนสวดแลมิได้เลย ธรรมชาคกอัน
อื่นไซ้มีต้นหาปลายมิได้ มีปลายหาต้นมิได้ จำพวกอกิธรรมไซ้
พระปฏิฐานแลพระยมกก็จักหายเมื่อนั้นแล "

(หลัก 3 คำน 1 บรรทัด 36-39)

ถ้าประโยคเชื่อมมีมากกว่าหนึ่งประโยค ก็ จะอยู่ต้นประโยคเชื่อมทุกประโยค
ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" อันว่าฝูงเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลายอันเกิดในโลกนี้ ได้พบ
พระพุทธเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆ์เจ้าได้ทุกขัยากันก็หนาแลผู้ใดแลมีปรีชา
รู้หลักแลชวนชวายนทำบุญได้ ก็จะได้ถึงพระนวลโลกุตรธรรมแล ก็จะได้พา
คนเข้าสู่นครนิพพานตนเป็นข้านคู้เป็นเจ้า "

(ไตร น.66)

" ในกาลคาบ 1 พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในเขตพูน มหาวิหาร
อันเป็นอารามแห่งอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี อาศัยแก่เมืองสาวัตถีมหานคร
ในกาลเมื่อวันเช้าพระวัสสาแลเกิดมีสุริยคาสแลสุริยเทพบุตรนั้นตระหนกตกใจนักหนา
ก็จะได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็นมัสการแก่พระพุทธเจ้าดังนี้ . . . "

(ไตร น.67)

" เมื่อโพธิสัตว์เสด็จลงมาเอาปฏิสนธิเมื่อสมภพก็ดี แฉ่นกิน
ไหวแลหมั้นจกัรวาพทั้งน้ำอันชูแฉ่นกินก็ไหว ทั้งน้ำสมุทริกก็ฟูมฟอง เขาพระ-
สุเมรุราชก็ทรงอยู่มิได้ ก็ในวันไหวด้วยบุญสมภารพระโพธิสัตว์เจ้าผู้มาตรัส
เป็นพระพุทธเจ้านั้นแล "

(ไตร น.78)

ก็ ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน คือ ปรากฏร่วมกับคำสันธานที่ใช้สรุปความ
ได้แก่ ทั้งนี้, ดังนั้น

ตัวอย่าง

" แลสมมุติทั้ง 4 เข้าด้วยกันเรียกชื่อว่า จตุรกายภูมิ
ก็ว่า ชื่อทุกตฤมิตีว่า ทั้งนี้ก็ยอมสงเคราะห์เข้าในกามภูมิด้วยมนุษย์
แลณกามาพจรภูมิแลฯ " (ไตร น.69)

" ผู้สัตว์ซึ่งได้ไปเกิดในโลกันตรนรกนั้นคั่งหลับตาอยู่เมื่อ
เดือนคดับนั้นแลเมื่อดาวเดือนแสดตะวันอันไปส่องให้คนทั้งหลาย 4 แผ่นดิน
นี้ ให้เห็นทุกแห่ง ดังนั้นก็มีอาจส่องให้เห็นหนในโลกันตรนรกนั้นได้ " (ไตร น.31)

ก็ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ครั้น...ก็...
ถ้า...ก็..., เมื่อ...ก็..., เพราะ...ก็... เพื่อเชื่อมความให้ต่อเนื่องกัน
จะขอยก ตัวอย่างแต่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน
ครั้น, ถ้า, เมื่อ, เพราะ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" . . . แลเขากลัวผู้ยงยบาล เขาจึงขึ้นไปถึงปลายงิ้ว
นั้น ครั้นจะใกล้ถึงผู้หญิงนั้นได้ ก็แลเห็นผู้หญิงนั้นกลับลงมาอยู่ภายใต้ " (ไตร น.30)

" ถ้าผู้ใดได้ไหว้ได้บูชาพระญาณมหาจักรพรรดิราชได้
ก็จะได้พบสมบัติ 2 ประการ คือมนุษย์สมบัติแลสวรรค์สมบัติ " (ไตร น.144)

" ผู้คนแลมิรู้จักบาปกรรมวิบากตนดังนั้น แลตนยังกระทำ
บาปไปเบื้องหน้าอีกเล่าได้ ก็เร่งสืบบาปนั้นไปอีกเล่า บมิรู้สิ้นบมิรู้
สุดบาปนั้นเลยฯ " (ไตร น.112)

2. ก ที่ใช้เพื่อความสะดวกลวย ไพเราะ หรือการเน้นความ ปรากฏในตำแหน่งต่าง ๆ กัน ก อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ก็, นั่นก็, ดังนั้น, ทั้งนี้

ก ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม ใช้เน้นคำหรือวลีที่ซ้ำกัน คำหรือวลีที่ซ้ำกันนั้นอยู่หลังคำว่า ก็ และปรากฏตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไปเสมอ

ตัวอย่าง

"ช่วยกันสร้างกันทำที่พระเป็นเจ้าในพิหารก็แล้ว กอปรพระพุทธเจ้าทั้งมวลก็แล้วหินพิหารก็เป็นหินแลงรองก็แล้ว รัสพังสองอันเป็นน้ำอาบน้ำกินแลให้เป็นที่พำนักสาธุชนก็แล้ว ก่อกำแพง ทั้งสี่คานโอบทานพระเป็นเจ้าก็แล้ว แค้นเทพูจี้แค้นเครื่องสำรับไว้"

(หลัก 14 คำน 1 บรรทัด 11-15)

" อันว่าคนทั้งหลายนี้จะไ้มาเกิดเป็นมนุษย์ในเมืองคินนี้ ก็ยากนักหนา แลผู้คนมาเกิดเป็นมนุษย์คั้นนั้นโสด แลมีใจโสดธาแลจะรู้หลัก เชื่อบุญ เชื่อบาปนั้นก็ยากนักหนาแล " (ไตร น.166)

" ฉิแลเขาไปสถานี่แห่งอื่นเขาจึงนฤมิตคนเขานั้นให้เป็นอันอื่นไปแล แม้นว่าเขาจะนฤมิตคนเขาให้งามคังเทพยดาก็ได้แล ฉินาคตัวเมียจะนฤมิตให้งามคังนางเทพยดาอัสรก็ได้แล "

(ไตร น.44)

" ผู้ใดกระทำบุญก็ได้กระทำบาปก็ได้กระทำ เทพยดานั้นจะชักบุญแลบาปนั้นมาคูดองฝ่าย ๆ ใดหนักก็ไปฝ่ายนั้น "

(ไตร น.19)

"นนั้นก็คายเอาซากศพนั้นไปเป็นกำนันบ้านนกัน เพราะว่ามีให้เป็นอุกกรุกในแผ่นดินเขานั้นได้ ลางคาย ๆ เอาไปเสียในแผ่นดินอันอื่นก็ว่า ลางคาย ๆ ไปเสียในฝั่งทะเลว่าชมพูทวีปอันเราอยู่นี้ ก็ว่า เหตุให้พันอันตรายในแผ่นดินอุตรกรูทวีปนั้นแล ๆ "

(ไตร น.90)

" แลลูกแก้วของพระองค์นั้นอาจสามารถรู้เนื้อรู้ใจคนทั้งหลาย คือว่าผู้นั้นก็รู้ ผู้นั้นร้ายก็รู้ แม้ว่าจะอยู่ไกลได้ 12 โยชน์ก็ดี อาจสามารถส่องรู้เนื้อรู้ใจคนทั้งหลายนั้นสิ้นแล้ว "

(ไตร น.141)

" . . . แต่ศิริจรรย์คือราชหงส์อันอยู่ในเขาคิมชฎกฏแลอยู่ในคูหาค้ำก็อันอยู่ในปราสาททั้งหลายด้วยผู้งนกก็ดี อยู่ด้วยหมูสัตว์ในป่าหิมพานต์ก็ดี ก็มีอยู่เป็นอันมากนักหนาแลอยู่บ้านในเมืองไซ้ คือว่าเบ็ดแลไกอันคนเลี้ยงกินคังนี้ก็มี แลอย่าว่านกกว่าหมานั้นก็มี "

(ไตร น.45)

" ฉีว่าจะนับในปีมนุษย์เรานี้ได้ 9 ล้านปีในมนุษย์เรานี้ได้ แลฝูงเทพยดาอันอยู่เหนือกลางอากาศนั้น ลางจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ 80,000 วา ก็มี ลางจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ 16,000 วา ก็มี ลางจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ 80,000 วา ก็ มี ลางจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ 80,000 วา ก็ มี แลอยู่ทั้ง 4 คำนเขาพระสุเมรุราช. . ." (ไตร น.204)

" เมื่อใดแลเขาไฉนเสียงห้ำร้องไซ้เขาหากไซ้เองแลคูดังแม่ไก่แลไฉนเสียงไก่ตัวผู้ร้องขึ้นแลมีไซ้คังนั้นก็มี ดังแม่วัวอันไฉนเสียงพ้อว่าวัวถูกหูอันแลมีครรภนั้นอันว่าชื่อคันธคัพพะนั้นคังแม่วัวอันได้ คมกลืนคมอวยวัวถูกแลมีครรภคังนั้นก็มีแล " (ไตร น.190)

" . . . นี้ ทุกแห่ง บ้าพราวก็หลายในเมืองนี้ ป่าดงก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ . . . "

(หลัก 1 คำน 2 บรรทัด 3-5)

" . . . ย่อมประดับนี้ด้วยแก้วสัตตพิริทนะพระญาอสุรย่อมลงเล่นสนุกนี้คูดังนั้นทโภกชรณีอันมีในไตรทริงษาสวรรค์แลมีเมืองน้อยก็มาก มีบ้านใหญ่บ้านน้อยก็มาก แลมีน้ำสมุทรท่วมกริ่งกลางเมืองอสุรนั้น "

(ไตร น.62-63)

" . . . แล้วเศรษฐีจึงเผยแพร่ของอันกว้างได้ 2 วา นั้นให้
แลดู แลเศรษฐีจึงว่าคนผู้ใดจะใคร่เอาเงินทองแก้วแหวนเท่าใดก็
แลให้เก็บเอาโดยใจท่านผู้จะปรารณาเถิดฯ "

(ไทร น.172)

" . . . มันบ่มีข้าง บ่มีม้า บ่มีเงิน บ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วย
มันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง ได้ข้าศึกฆ่าเสียหัวรบหัวฟุ้งก็ขบขบตี "

(หลัก 1 คำน 1 บรรทัด 29-31)

" . . . แลฝูงสงฆ์ทั้งหลายด้วยจตุปัจจัยอันควรที่ฝูงคนอันอยู่
ภายในกาม เชียงใหม่พูนก็ดี ฝูงคนอันมีในเมืองทริภุญไชยก็ดี เขามีใจ
ศรัทธาแก่พระมหาเถร เป็นเจ้าบางคนเขาบวชจำศีล . . . "

(หลัก 62 คำน 1 บรรทัด 30-33)

" . . . แต่ผู้คนมาอยู่ในแผ่นดินนี้ทั่วทั้งจักรวาฬอันอื่นก็
เมื่อแรกเกิดในท้องแม่ก็ดี เมื่ออยู่ในท้องแม่ก็ดี ในกาลทั้ง 3 นั้น
ย่อมหลงบ่มีได้คำนึงรู้อันใดสักสิ่งฯ ฝูงที่อันมาเกิดเป็นพระปัจเจกโพธิเจ้าก็
แลเป็นอรหัตตาชีลาสพเจ้าก็ดี แลมาเป็นพระองค์อรุณรสวากเจ้าก็ดี
เมื่อแรกมาเอาปฏิสนธิ์นั้นก็ดี เมื่อชอยู่ในท้องแม่นั้นก็ดี แลสองสิ่ง
เมื่ออยู่ในท้องแม่นั้นบ่ทอนจะรู้หลงแลยังคำนึงรู้อยู่ทุกอัน "

(ไทร น.76)

" ดูกรเจ้าอสังขมิตตาแต่นี้ไปเมื่อน้ำพีจะพังคว่ำเจ้า ผิดแล
ขอบันใดก็ดี เจ้าผู้มีบุญกล่าวแก่พีได้ พีก็จะพังเจ้าทุกอันแลฯ "

(ไทร น.168)

" . . . ว่าบนพระพุทธรเจ้าพระองค์สร้างสมภารมามาก
แลถึงได้ตรัสแก่สัตพญูตญาณคังนั้นก็ดี พระเจ้าบมีนิมิตทำคามบั้ง
เทศนานั้น สิ่งสอนโลกย์ทั้งหลาย ลางคนยินดีทำคามพระบั้ง . . . "

(ไทร น.118)

" มิแล้วว่าได้ฟังธรรมคั้งนั้นก็ดี แลจะจำไว้ได้เป็นมั่นคง
แล้วแลจะเทศนาให้ท่านผู้อื่นฟังมิได้เล่าได้ฟังคั้งนั้นก็ดี ยากนักหนา
แลคนเป็นข้าแต่ผู้เป็นเจ้า " (ไตร น.166)

" ครั้นว่าไต่ยนิโชติกเศรษฐีกล่าวคั้งนั้นก็มิใจเคื้อคั้งนักหนา
อุปมาคั้งนาคราชแลท่านเอาค้อนเหล็กตีที่โคนหางนั้นแลพระญานั่งอยู่แล
กระหย่อมองค์โลดคั้งนั้นก็ดี ชับสูงได้ 18 คอก ฯ"
(ไตร น.182)

กั ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. กั เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายคลึงกัน หรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน
 2. กั เป็นสันธานใช้เพื่อความสละสลวยและเน้นความ
1. กั ที่ใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายคลึงกันหรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ที่
ประโยคเชื่อม กั อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่
คั้งนั้นก็, คั้งนั้นก็ หรือปรากฏเป็นสันธานคู่ เช่น ครั้น...กั..., ถ้า...กั..., ถึง...กั...

ตัวอย่าง

" อนึ่งนายสันเป็นข้าไต่ละอองธุลีฯ มีความอุทิศสาหะจงรัก
ภักดีทำราชการช้านานมาจนเสร็จฯ งานการพระราชสงครามแห่งใด
กัได้โดยเสด็จ ฯ ทำการฉลองพระเศวตฯ ต่างพระเนตรฯ ทุกครั้งมิได้
เว้นว่าง กัได้ราชการ ไม่มีสิ่งใดเคื้องไต่ละอองธุลีพระบาทฯ"
(2/จ.ศ.1144)

" อนึ่งให้ผู้พิพากษาสุภาภะลาการ เล็งดูคำพยานนั้นโดย
ระบุด่านวนที่จะฟัง กัให้ฟังมิควรที่จะฟังอย่าให้ฟัง "

(กรม./2 น.72)

ก็ ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน ก็ จะปรากฏอยู่หลังประธาน เป็น
ประธาน+ก็+กริยา

ตัวอย่าง " 66 มาตราหนึ่ง สามีกรรยาวิวาทกันสามีให้หนังสือหย่า
กริยา มีผู้ลุ่นงันรู้เห็นหนหนึ่งแล้ว สามีกลับคืนไปอยู่แก่กริยา กริยาก็
อยู่กินด้วยสามีสืบไป " (ก.ม./2 น.223)

". . . แลฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงพระมหานครศรีอยุธยา
กับสมเด็จพระมหาอุปราชอนุชาธิราชเจ้ากรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จ
ยกกองทัพแยกไปปราบไค้กระทำกรรบบพุ่งโดยสามารถ ฝ่ายพม่า
มอญ
ลาว
เข้าศึกก็แตกพ่ายอัปราไชย ไพรพลทหารฝ่ายกรุงพระมหานครศรีอยุธยา
ไล่พิฆาตฆ่าฟัน. . . " (5/จ.ศ.1148)

ถ้าประโยคเชื่อมมีมากกว่าหนึ่งประโยค ก็ จะอยู่ต้นประโยคเชื่อมทุกประโยค
ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " ทารกผู้ใหญ่อันอยู่ริมฝั่งข้างหนึ่งนั้น ก็สำคัญว่ามารดา
เรียก ก็แล่นลงไปในแม่น้ำ ก็พัดเอาทารกนั้นไป " (ประชุมจดหมายเหตุ น.39)

". . . แลเศรษฐีคายนั้นก็บังเกิดความทุกข์โศกการุญยิ่งนัก
หนา ก็ร้องไห้รำไรไปมาว่าลูกน้อยนี้เหยี่ยวก็พาไป แลลูกใหญ่ก็จมลง
ในนที สามีนึ่งก็ชบตายแล้ว. . . " (ประชุมจดหมายเหตุ น.39)

". . . ตั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในกรุงเทพฯทรงพระราช
หฤทัยเมตตาในทางพระราชไมตรีถึงกรุงศรีสัตนาคคนหุตนั้น จึงแต่งตั้ง
พระสุนทรไมตรีราชทูตหลวงภักดีวาจาอุปทูต ขุนพจนานพิมลศรีทูตจำทูล
พระสุพรรณบัฏรัตนราชสารแลมงคลบรรณาการแลสมณสารถึงศุภอักษรมา
ตามทางพระราชประเพณี ก็ถึงกรุงศรีสัตนาคคนหุต ในศักราชพันร้อยสาม

สิบเจ็ดตัว เดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำวันอังคารพร้อมกันแห่แห่นขึ้นกราบถวาย
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระสมณจิตร สนิทเสนาหาซึ่งสมเด็จพระเจ้า-
 อยู่หัวในกรุงเทพฯ เป็นอันยิ่งนักหนา อริยสงฆ์ราชครีหังปวงก็พร้อมกัน
 นำสมณสารขึ้นถวายพระราชสมภารตามคลองสมณกิจทุกประการ . . ."

(2/จ.ศ.1137)

" . . .ขุนการเวกและข้าหลวงทั้งปวงก็เข้าไปนมัสการ
 พระพุทธไสยาสน์ จึงตั้งสัจจาอธิฐานขอเคชบารมีพระพุทธไสยาสน์ยก
 เจ้าบงเกล้าเกล้า ขอให้ได้ไปเถิงเมืองหงสาวดีให้ได้นมัสการพระมาลัย
 เจดีย์นั้นในเมืองหงสาวดี ออกจากแม่น้ำชมเกลี้ยว ก็ไปเถิงเทพารักษ์
 ย่างหนไปเถิงตำบลทุ่งข้าวหลวง ก็สิ้นเขตแดนกรุงศรีอยุธยา ไปถึงค่าน
 ช้างข้าวหลวง ก็สิ้นเขตแดน นับได้ 30 แยกวัน ครั้นแล้วจึงตั้งสัจจา
 อธิฐานอีกครั้งหนึ่ง ก็ยกออกจากที่นั่นไป . . . ก็ยกไปแต่ัน ก็สิ้นกำหนด
 ระยะทางไม่มีผู้คนเดินเลยบ้ายหน้าคอ"

(20/จ.ศ.731)

อนึ่ง การเชื่อมประโยคหลาย ๆ ประโยคให้ต่อเนื่องกัน นอกจากจะใช้สันธาน
 ก็ ยังอาจใช้สันธาน จึง (จึง) แทนได้

ตัวอย่าง

" . . . ส้มม่วงจึงว่าดีแล้วข้าจะช่วยเก็บไว้ให้ แล้วข้าจะ
 เลี้ยงยายให้ทานกินไปกว่าจะตาย ข้าก็เอาหนึ่งราชสีห์อันนี้ส่งให้แก่
 ส้มม่วง ๆ ก็รับเอาไว้ ประมาณ 9 วัน ส้มม่วงหาให้ทานข้าวปลา
 ข้าทานไม่ ข้าโกรธ ข้าจึง¹⁰ทวงเอาหนึ่งราชสีห์ของข้า 2 ครั้ง
 ส้มม่วงก็หาให้ข้าไม่ ข้าจึง³บอกนายสั่ง ๆ จึง³ไปต่อว่าส้มม่วง ๆ ก็ให้
 หนึ่งอันนี้มาแก่นายสั่ง ๆ จึง¹เอามาให้แก่ข้า . . ."

(19/จ.ศ.1175)

ก็ ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน คือ ปรากฏร่วมกับคำสันธานที่ใช้สรุปความ ได้แก่ ทั้งนี้, ทั้งนี้

ตัวอย่าง

" ขอถวายพระพรให้ทราบในพระญาณด้วยปฤษณานี้ชื่อว่า อวุกคสิทธิ์ในคำอันมิได้กล่าวนั้นก็สำเร็จด้วยคำอันกล่าวแล้วว่า ทางใหญ่อย่าเที่ยวจรรนั้น แม้นกล่าวแต่เพียงเท่านั้นแลมิได้กล่าวมาให้เที่ยวจรแต่ทางอันอื่นกว่าทางใหญ่ก็ดี ทั้งนี้ก็สำเร็จด้วยคำว่าใหญ่อย่าเที่ยวจรรนั้น คำห้ามแต่ทางใหญ่อันเดี่ยวนั้นมิได้ห้ามทางอันอื่นกว่าทางใหญ่นั้น "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.3)

". . . ครั้นพิเคราะห์ซึ่งได้ครองราชสมบัติ ทั้งนี้ก็เห็นว่า บุญมาแตกอน ถึงกษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติสืบ ๆ มาแตกอน ก็อาศัยบุญแต่หนหลัง จึงได้เป็นกษัตริย์ จึงว่าราชการตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมแผ่นดินสืบมา "

(ร.2 /จ.ศ.1172-1173)

ก็ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ครั้น...ก็..., ถ้า...ก็..., ถึง...ก็..., เพราะ...ก็..., เมื่อ...ก็..., แม้...ก็..., เหตุ...ก็... เพื่อเชื่อมความให้ต่อเนื่องกัน จะขอยกตัวอย่างให้เห็นแค่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน ครั้น, ถ้า, ถึง, เพราะ, เมื่อ, แม้, เหตุ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" ครั้นเล่นแข่งเรือแล้ว ก็พระราชทานเงินให้ชื้อขนมแลสิ่งของเลี้ยงคุณันเป็นสุขยิ่งนัก " (8/จ.ศ.1152)

" ถ้าจะมีต้นแลดอกมากน้อยเท่าใดเอาต้นสิ้นจงเต็ม แลดอกเบ็ยนั้นทานมิให้เอาเลยเพราะว่าเขาเป็นทรัพย์เรื่องเดียวกัน เขาก็เสียกันมิได้ " (ก.ม./3 น.61)

". . . แม้ชุกแล้วจะหย่าแบ่งทรัพย์กัน ก็ให้บังคับโดยขนาด ถ้าญาติเขยสะโง่ทั้งหลายก็ดูจเดียวกัน "

(ก.ม./3 น.289)

2. กั ที่ใช้เพื่อความสละสลวย ไพเราะ หรือการเน้นความ ปรากฏในตำแหน่งต่าง ๆ กัน กั อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กั ก็

กั ปรากฏในตำแหน่งที่เหมือนกับในสมัยสุโขทัย คือ

กั ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ใช้เน้นคำหรือวลีที่ซ้ำกัน คำหรือวลีที่ซ้ำกัน นั้นอยู่หน้าและหลังคำว่า กั และปรากฏทั้ง 2 ครั้งขึ้นไป

ตัวอย่าง " อันว่าทรัพย์ให้ควยเสนหั้นนั้นจะคืนเอาเล่ากัมิได้ จะว่า
เอาเล่ากัมิได้ อันว่าทรัพย์ให้ควยความกล้นนั้น จะคืนเอากัได้
จะว่าเอาเล่ากัได้ " (ก.ม./3 น.153)

กั ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานจะปรากฏอยู่ท้ายประโยคที่ต้องการเชื่อม อาจจะ ปรากฏครั้งเดียวหรือหลายครั้งก็ได้ เพื่อให้ความสละสลวย

ตัวอย่าง " 46 มาตราหนึ่ง นายพะท่ามะรงผู้เป็นยกกระบัดความ
นึ่งในสารทุกกระทรวงแห่งใดกัก็ ให้ฟังเจ้ากรมพิพากษาคืออันใดจง
เข้าใจอันรู้ผิดแลชอบ. . ." (ก.ม./2 น.151)

" 6 มาตราหนึ่ง บุคคลผู้ใดว่าถ้อยความแก่กัก็แลทรัพย์
นั้นกุมยืมอยู่แก่กัก็ แลไปว่าไปกล่าวแก่กัก็ อยู่มาเมื่อกัว่า
กล่าวต่อกันนั้น แลกระลาการให้มาหาว่าบุตรนั้นอุบัติโรค "

(ก.ม./2 น.60)

กั ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา คือ

1. กั เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายคลึงกันหรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน
2. กั เป็นสันธานใช้เพื่อความสละสลวย และเน้นความ

กั ที่ใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายคลึงกันหรือแสดงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ต้น

ประโยคเชื่อม กั อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น

นอกจากนี้, จากนั้นก็, ดังนั้นก็ หรือปรากฏเป็นสันธานคู่ เช่น ครั้น...ก็...ถ้า...ก็...

ตัวอย่าง

" . . . ตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน ผู้สอนต่างพยายามและผู้เรียนให้รู้จักคิด พิจารณา และสังเกตด้วยตนเอง จะชื่นชมซาบซึ้งในคอนได หรือตำหนิตอนไหน ก็สุดแล้วแต่อัธยาศัยและเหตุผล "

(โลกแห่งวรรณคดี น.27)

ก ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน ก จะอยู่หลังประธาน เป็น ประธาน+ก+กริยา

ตัวอย่าง

" สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การประพันธ์ประเภทร้อยกรอง โดยเฉพาะโคลงและฉันท์ รุ่งเรืองมากที่สุด มีการประกวดประชันกันทั้งฝีมือและฝีปากที่เคียว เนื้อหาที่ได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากวรรณคดีสันสกฤต "

(โลกแห่งวรรณคดี น.25)

ถ้าประโยคเชื่อมมีมากกว่าหนึ่งประโยค ก จะปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมทุกประโยค
ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน ก จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" . . . จันทโครพก็ได้ชื่อว่าเป็นสามี นางไม่ควรจะเอาใจไปแบ่งปันให้โจรซึ่งเป็นชายอื่นที่มีเคยรู้จักโดยอาการรี ๆ รอ ๆ แล้วยื่นทางปลายให้จันทโครพ ค้ำไปทางโจร โจรก็ได้พระขรรค์ในที่สุด ก็สมแล้วที่จันทโครพจะพ้อนางว่า . . . อยากรู้ก็ตาม ผลคอบแทนท้ายสุด นางก็ถูกสาปกลายเป็นชะนี ร้องโหยหวนคร่ำครวญหา สมแล้วกับความมีใจชั่วของนาง เราก็เห็นจะไม่ต้องประณามซ้ำ : อีกรู้คงจะได้ละกรรมัง "

(โลกแห่งวรรณคดี น.73)

ก ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานร่วมกับคำสันธานที่แสดงความต่อเนื่อง เช่น นอกจากนี้, จากนั้น, หรือปรากฏร่วมกับสันธานที่ใช้สรุปความ เช่น ดังนั้นก็ อาจจะเชื่อมประโยคที่มีหรือไม่มีประธานก็ได้ ถ้ามีประธาน ก จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ขั้นตอนของการฝึกอ่านหนังสือดังกล่าวข้างต้นนี้ หมายความว่า ผู้ที่อ่านหนังสือเป็นย่อมสามารถอ่านได้รวดเร็ว เข้าใจเรื่องทีอ่านได้อย่างถูกต้องโดยฉับไว สามารถจับใจความได้อย่างครบถ้วนทั้งยังแยกแยะได้ว่าใจความใดเป็นใจความสำคัญ ใจความใดเป็นใจความรอง นอกจากนี้ ก็ควรจะเข้าใจและเข้าถึงความประสงค์อารมณ์และทัศนคติของผู้แต่ง "

(การใช้ภาษา น.160)

" อันถัดต่อไปที่ควรกรวดสายตามานอย่างรวดเร็วนั้น คือ สารบัญ เพราะใจความสำคัญ หรือสาระสำคัญของหนังสือทุกเล่มจะปรากฏเรียงลำดับอยู่ที่สารบัญ จากนั้นก็ ควรพลิกข้ามไปที่ส่วนท้ายของหนังสือ เพื่ออ่านบทสรุปอย่างคร่าว ๆ "

(การใช้ภาษา น.181)

" เราก็คงต้องมี "ผู้แทน" เป็นผู้ปฏิบัติงานเป็นตัวแทนของคนส่วนมาก เพราะไม่อาจเป็นไปได้ที่จะให้คนส่วนมากเข้าประชุมพร้อมกันหมด เพื่อออกความเห็นในทุก ๆ เรื่อง ดังนั้น เราก็คงต้องมีควมไว้วางใจใน "ผู้แทน" ของพวกเรา "

(โลกแห่งวรรณคดี น.15)

ก็ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ คู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ครั้ง...ก็..., ถ้า...ก็..., ถึง...ก็..., เมื่อ...ก็..., แม้...ก็..., เพื่อเชื่อมความให้ต่อเนื่องกัน จะขอยกตัวอย่างให้เห็นแค่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน ครั้ง, ถ้า, ถึง, เมื่อ, แม้ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" ถ้าคุณไม่ไป ฉันก็ไม่ไปเช่นกัน "

" ถึงคุณไม่เห็นด้วยกับเขา ก็ต้องไปชี้แจงให้ทุกคนฟัง "

" เมื่อได้พลิกดูส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือแล้ว

ก็อาจจะทำให้อ่านหนังสือได้อย่างสะดวก " (การใช้ภาษา น.181)

2. ก ที่ใช้เพื่อความสละสลวย ไพเราะ หรือการเน้นความ ปรากฏในตำแหน่งต่าง ๆ กัน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ก อาจจะปรากฏเป็นต้นฐานเดี่ยว หรือปรากฏเป็นกลุ่มคำต้นฐาน เช่น กก็, กก็ตาม

ก ปรากฏในตำแหน่งเหมือนกับในสมัยสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏในสมัยอยุธยา ได้แก่

ก ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ใช้เน้นคำที่ซ้ำกัน คำที่ซ้ำนั้นอยู่

หน้าและหลังคำว่า ก

ตัวอย่าง

" เธอจะนอนกนอน จะไปกไป เลือกทำเสียอย่างซี "

" ฉันเห็นกก็เห็น้อย แล้วยังจะตองเสียเงินอีก "

(การใช้ น.58)

ก ปรากฏอยู่ในประโยคเชื่อม ใช้เน้นความที่มีความหมายทำนองเดียวกัน

ตัวอย่าง

" ร้านนี้ อาหารกก็อร่อย เพลงกก็เพราะ "

สัตว์จำพวกนี้ วิ่งกก็เร็ว กระโดดกก็เก่ง

แม่กก็รัก แม่กก็รัก จะเลือกใครดี "

(การใช้ น.59)

ก ปรากฏในตำแหน่งเหมือนกับสมัยสุโขทัย และอยุธยา ได้แก่

ก ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ใช้เน้นคำหรือวลีที่ซ้ำกัน คำหรือวลีที่ซ้ำกัน

อยู่หลังคำว่า ก และปรากฏครั้งเดียว หรือตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป

ตัวอย่าง

" ฉันทำกับข้าวกได้ " (การใช้ น.62)

" ฉันจะเรียนกได้ เล่นกได้ ถนัดทั้งสองอย่าง "

(ลักษณะภาษาไทย น.215-6)

" . . . อาจสัมผัสกันเฉพาะ ผู้สัมผัส-ผู้ให้สัมผัส แล้วนำมาถ่ายทอดสู่สาธารณชนโดยวิธีเขียนเป็นเรื่องราวกได้ สัมผัสทางวิทยุกระจายเสียงหรือโทรทัศน์กได้ " (การใช้ น.127)

ก็ ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน จะปรากฏอยู่ท้ายประโยคที่ต้องการเชื่อม อาจจะปรากฏครั้งเดียว หรือตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป

ตัวอย่าง

" เขาจะนั่งก็ดี จะนอนก็ดี ไม่เคยมีความสุขเลย "

(การใช้ น.60-1)

" กินอาหารก็ดี ออกกำลังกายก็ดี ย่อมทำให้ร่างกายแข็งแรง "

" ก่อนจะทำอะไรก็ตาม ควรคิดให้ถี่ถ้วน "

" ถึงเธอจะไม่ทำตาม เธอก็ต้องรับผิดชอบ "

" . . . และได้ประโยชน์เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าเป็นหนังสือ

เล่มเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เพราะระดับความสามารถในเชิงอ่าน

ของแต่ละคน "

(การใช้ภาษา น.159)

จะเห็นได้ว่า ก็ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายกันหรือแสดง- เหตุการณ์ต่อเนื่องกัน และเป็นสันธานใช้เพื่อความสละสลวย และเน้นความ ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยาและปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กว่า ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา บอกระยะเวลาของเหตุการณ์ มีความหมายทำนองเดียวกับ "จนกว่า" หรือ "จนกระทั่ง" ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง " แลสัตว์นั้นร้อนนักหนาค้นไปมาอยู่ในหม้อนั้น ทนเวทนาอยู่คังนั้นหลายคาบหลายคราแลทนอยู่กว่าจะสิ้นอายุสัตว์ในนรกอันชื่อว่า โลกทณภินรกกนั้นแล " (ไตร น.24)

" ถ้าแลเห็นดอกไม้หว่าบบาน เทียรย้อมปั้นกันให้ฝูงเทพคาไปอยู่เฝ้าดอกไม้นั้นกว่าจะบาน " (ไตร น.223)

กว่า ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง " ทุกวันนี้ ข้าพเจ้ามีเสปียงบรรทุกสำเภาพลเสี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโน้น " (ประชุมจดหมายเหตุ น.35)

" แลนายบ้านนายอำเภอแต่งเรือแห่แห่น้องกันพิทักษ์รักษาสิ่งสืบไปตามธรรมเนียมพระราชโองการเสด็จไปมอเมืองแต่ก่อนนั้นจงทุกหัวเมืองกว่าจะถึงเมืองนครศรีธรรมราชอย่าให้เป็นเหตุการณ์ประการใดได้ " (7/จ.ศ.1138)

กว่า ในสมัย ปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้นี้ คือ

1. กว่า เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. กว่า เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่แสดงการเปรียบเทียบ

1. กว่า ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม กว่า อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กว่าที่ หรือเป็นสันธานคู่ กว่า...ก็...

ตัวอย่าง

" กว่า เธอจะเสร็จ ใคร ๆ คงไปกันหมดแล้ว "

" ถ้าราชาศัพท์เกิดแก่พระราชาภิรมย์ของพระองค์ใด
พระองค์หนึ่งในสองพระองค์นี้ กว่า อีกพระองค์หนึ่งจะเอาอย่างไรใช้
ก็คงต้องห่างกันหลายปี เพราะวัฒนธรรมของถิ่นหนึ่งกว่าที่จะแพร่ไป
จนได้รับความนิยมของอีกถิ่นหนึ่ง ในสมัยที่การคมนาคมยังไม่สะดวก
นั้นน่าจะต้องใช้เวลา " (ชุมนุมทางภาษาไทย น.3)

กว่า ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ต้นประโยคแรก ก็ จะปรากฏอยู่ต้น
ประโยคหลัง ถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" กว่า เธอจะมาถึง เขาก็ไปเสียแล้ว "

" ถ้าราชาศัพท์เกิดแก่พระราชาภิรมย์ของพระองค์ใดพระองค์
หนึ่งในสองพระองค์นี้ กว่า อีกพระองค์จะเอาอย่างไรใช้ ก็คงต้อง
ห่างกันหลายปี . . . " (ชุมนุมทางภาษาไทย น.3)

2. กว่า ที่ใช้เชื่อมประโยคที่แสดงการเปรียบเทียบ ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม
กว่า อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กว่า ที่

ตัวอย่าง

" เขารักพ่อมากกว่าฉันรัก "

" เขารักลูกมากกว่าที่รักภรรยา "

จะเห็นว่า กว่า ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน ส่วน กว่า ที่ใช้เชื่อมประโยคที่แสดง
การเปรียบเทียบปรากฏในสมัยปัจจุบันเท่านั้น

กับ ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย

กับ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "และ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม กับ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กับว่า, กับทั้ง¹

ตัวอย่าง

" เมื่อสิ้นเทศกาลลมตะวันตกแล้วจะนัดหมายยกกองทัพ ออกมากระทำการให้สำเร็จให้จงได้ กับได้ส่งคำให้การจีนไหหลำหาค คนให้พระพรหมธิบาลคุมไปณเมืองพนมเปญนั้นได้แจ้งแล้ว "

(17/จ.ศ.1204)

" ครั้น ณ เดือน 1 ปีกจ อธิศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระยายมราชยกไปตีเมืองเชียงแสน คุมหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองเชียงใหม่ เมืองเวียงจันทน์ ได้ล้อมเมืองเชียงแสนไว้ ไต่รบพุ่งกันเป็นสามารภ อายพม่ายกมาช่วยเมืองเชียงแสนกับซัดด้วยเสบียงอาหาร ลากลับมา "

(8/จ.ศ.1152)

" . . .ข้าพเจ้ากรมการขอพระราชทานถวายพระราชกุศลบอกมาวันเดือนแปดแรมสิบค่ำปีชวดโทศก กับว่านายทองอินบุตรพระบุตรบุตร นายทองพูนบุตรพระปลัดว่าลี้กถึงพระเดชพระคุณ ได้ถวายสังเค็ดและเครื่องอัฐบริขารต่างๆ กับได้บวชพระสงฆ์เก้ารูป. . ."

(23/จ.ศ.1202)

" . . .แล้วหลวงอาษาณรงค์ส่งไฉฉวนค้ายเมืองสมบูกขึ้นมาณเมืองนครจำปาศักดิ์สองครั้ง เป็นญวนชายฉกรรจ์ห้าคนให้เพี้ยเมืองแพนเพี้ยคำวงษาคุมมาณเมืองปัตตะบอง กับว่าได้เร่งส่งยเมืองนครจำปาศักดิ์ให้เพี้ยศรีสุนคุมเข้ามาทางเรือเป็นเงินตราสามสิบหกคำลึงสลึง. . ."

(21/จ.ศ.1202)

กับ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกันเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม กับ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กับทั้ง

ตัวอย่าง " . . . นอกจากนั้นต้องสังเกตว่าผู้ฟังอยู่ในกลุ่มอาชีพใด มีความสนใจหรือความรู้พิเศษทางด้านใด เช่น พูดเรื่องการรักษาสุขภาพให้คนทั่วไปฟัง กับพูดให้สมาชิกสมาคมโรคเบาหวานฟัง การพูดสำหรับกลุ่มที่สองอาจกำหนดขอบเขตให้ลึกซึ้งได้มากกว่า " (การใช้ภาษา น.119)

" นอกจากนั้นต้องรู้จักชนิดของดิน ว่าเป็นดินชนิดใด คือ ดินเหนียว ดินร่วน หรือดินทราย พืชบางชนิดชอบดินเหนียว แต่บางชนิดอาจชอบดินร่วน หรือดินทราย กับทั้งยังต้องดูลักษณะความสูงต่ำของเนินดินด้วย "

(การเตรียม น.31)

สรุปได้ว่า กับ ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย กับสมัยอยุธยาและปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกลือ ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย

เกลือ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสัณฐานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายทางคาคคะเน มีความหมายทำนองเดียวกับ "เดี๋ยว่า" "บางที" "ถ้า" ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นสัณฐานเคี้ยวอยู่ที่ประโยคที่แสดงความคาคคะเน

ตัวอย่าง ". . . พบครัวพญาเคโซเจ้าเมืองกระพงสวายและครัวพญาพระเขมรไพร่พลเมืองซีแครงเมืองสะโทง เมืองกระพงสวายยกจากเมืองมาชุมนุมชอนอยู่ในป่าคางแห่งละสองครัวสามครัว ยี่สิบครัวสามสิบครัวก็มีบ้าง ยังหารรวบรวมกันเข้าเป็นหมวดกองตั้งอยู่แห่งใดตำบลใดไม่พญานุภาพใครภพไม่ไวใจกับราชการ เกลือ กงทัพไฉวนจะมากวาคเอาครอบครัวไปได้ก็จะเสียราชการ " (21/จ.ศ.1202)

". . . ซึ่งจมนไววรรณาดจะกลับไปซ่อมแปลงเรือรบเรือไล่ ณเมืองจันทบุรีนั้นกองทัพเจ้าพระยาบรมราช กงทัพพญาโศยังสู้รบอยู่กับไฉวน เกลือ จะชักลูกกระสุนดินคำ ให้จมนไววรรณาด---ดินคำหนัก ยี่สิบบาท ลูกกระสุนปืนใหญ่สามนิ้วสี่นิ้วพันกระสุน. . ."

(17/จ.ศ.1204)

". . . จะให้เมืองสงขลาลงไปตั้งทำไรนาไว้เรือรบรักษาปากน้ำสตูลไว้ก่อนให้สิ้นวิตกเจ้าพระยาไชย เกลือ จะมีราชการผันแปรมาฉันทอีกจะได้ช่วยกันตีกระหนาบหน้า|^{หลัง} หันห่วงที่กลัวเมืองกลางจะตั้งมั่นได้ " (6/จ.ศ.1173)

เกลือ ไม่มีใช้ในสมัยปัจจุบัน

เกลือ ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัยและปัจจุบันไม่มีใช้ มีใช้เฉพาะในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสัณฐานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายทางคาคคะเน

ครั้น ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสำนวนใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม ครั้น อาจจะปรากฏ เป็นสำนวนเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสำนวน ได้แก่ ครั้นว่า, ครั้นแล, ครั้นแล้ว หรือเป็นสำนวนคู่ ครั้น...ก็..., ครั้นว่า...ก็..., ครั้น...จึง..., ครั้นว่า...จึง...

ตัวอย่าง " เทพยคาแลมมนุษย์ทั้งหลายผู้ใดได้เถิดแก่ทุกัญญาอัน ประณีตด้วยนักหนาทุกเมื่อรอดชีวิตน ครั้นตาย ได้ไปเกิดในชั้น พรหมอันชื่ออภัสราภุมิยีนได้ 8 มหากัลป์ฯ " (ไทร น.238-9)

" นางกนิกรก็พักไซ้ ๆ แดกออกเป็นมนุษย์สองคน ผู้หนึ่งชื่อเจ้าดิศสกุมาร ผู้หนึ่งชื่อเจ้ามิตรกุมาร ครั้นว่ากุมารทั้งสอง ฟันองรู้ความ แลเขาแลดูหน้าพ่อแม่เขา ๆ บมิจุจกันเลยแลเขาทั้งสองฉนั้นอุอนิจจาแก่ใจ " (ไทร น.194)

" ค้วยบารกรรมแต่งความบมิชอบธรรมตั้งนั้นได้ ครั้นว่าเขาตาย เขาไปเป็นเปรตอยู่แลมีตัวใหญ่เท่าภูเขา แลมีขน มีเล็บตีนเล็บมืออันใหญ่ยาวแลคมคั่งมีคตรีแลหอกดาบ ครั้นแลพัดกัน ตั้งตั้งเสียงฟ้าผ่า เส้นขนแลเล็บตีนเล็บมือเขานั้นลุกเป็นเปลวไฟ สะเทือนมาแทงตัวเขาเองอยู่ทุกเมื่อแล " (ไทร น.60)

" อันว่ามนุษย์ทั้งหลายนี้ ครั้นว่าผู้น้อยนั้นใหญ่ ก็มาอาศัย แก่พ่อแม่ั้นเจรจาภาษาอันใด ๆ ก็ดี ครั้นแล้วผู้นั้นได้ยินพ่อแม่ เสรจาโดยภาษาอันนั้นนั้น ๆ ตามภาษาพ่อแม่เจรจานั้นแล ฯ " (ไทร น.78)

ครั้น ที่ปรากฏเป็นต้นฐานกู จะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดก่อน
ก็ หรือ จึง จะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดภายหลังถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน
 แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " . . . แลเขากล้งผู้ยมบาล เขาจึงขึ้นไปถึงปลายจิ้ง
 นั้ศ ครั้นจะใกล้ถึงผู้หญิงนั้นได้ ก็แลเห็นผู้หญิงนั้นกลับลงมาอยู่
 ภายคำ " (ไตร น.30)

"ครั้นวานางนั้นสิ้นชนมาพิธีแล้ว นางก็ได้ไปทกรกด้วยบาป
 กรรมของนางอันที่นางได้คำพระมหาเถรชีณาสนั้น " (ไตร น.192)

" นมิตถุ นโม เม สัพพพุทธาน์ นโม เม สัพพทรมานัน
 นโม เม สัพพสงฆานัน รตนตุคย์ วนุหามิหิ ครั้นกุนมัสการแด่
 พระศรีรัตนตรัยแก้วทั้งสามประการแล้ว ก็จึงจะตั้งกักราชมาสเกณฑ์
 ปี เดือน วัน คี่น อุกษ พานาที คีถิ มหุรตี. . ." (หลัก 86 ด้าน 1 บรรทัด 1-6)

" ครั้นว่าพระยาหยุดเสวยแล้วได้ เสวยจึงให้หา
 ข้าวน้ำเลี้ยงลูกเจ้าขุนหมื่นนายไพร่ฟ้าข้าไทยทั้งหลาย " (ไตร น.176)

ถ้าประโยคที่ต้องการเชื่อมให้ต่อเนื่องกันมีหลายประโยค ครั้น และ ก็
 หรือ จึง จะปรากฏหลายครั้งดังนี้ ครั้น(ครั้นว่า)...ครั้น(ครั้นว่า)...(ก็)(จึง)
 หรือ ครั้น(ครั้นว่า)...ก็(จึง)...ก็(จึง)...

ตัวอย่าง " . . . แลนางเกิดมาได้ ครั้นว่านางรู้ย่างรู้เดินเล่นได้
ครั้นว่านางข้างเดินไปแห่งใด ๆ ก็ดี เขียรยอมมีดอกบัวหลวงอันบาน
 พุนเกิดขึ้นมาแต่แผ่นดิน แลมารับมารองเอาคืนนาง ทุกย่างนางเดินไปนั้น" (ไตร น.197)

" ครั้น เขาเห็นผ้ามาซึ่งหน้าเขา ครั้น เขาเอาผ้านั้นมา
ห่มได้ ผ้า นั้นก็กลายเป็นแผ่นเหล็กแดงใหม่ทั้งตัวเขาทุกแห่งแล "

(ไตร น.51)

" เปรตฝูงหญิงจำพวกนี้ยอมอยู่เปลื้องมิงามสักแห่ง
แต่ยอมยากเฝ้าคนักหนาแล ครั้น ว่าเขาเห็นข้าวแล่นน้ำมาซึ่งหน้าเขา
ครั้น เขาหยิบเอามากินได้ ข้าวแล่นน้ำนั้นก็กลายเป็นก้อนอาจรมเป็น
เลือดเป็นหนองไป "

(ไตร น.51)

". . . ในกาลเมื่อคังนั้นราหูอารินทร์ ครั้น ได้ยิน
พระพุทธรูปที่คังนั้น จึง วางแก่จันทรเทวบุตรนั้นเสีย ก็เล่นไปสู่
พระญาณสุรอันชื่อว่าไพจิตราสुरราช "

(ไตร น.66)

" เขาคุแลไฟนั้น ครั้น เขาเห็นไฟนั้นดับแล้วเขาก็รู้ว่า
ข้าวนั้นสุกแล้ว เขาจึง เอาถาดแลตะไลทองนั้นใส่ลงามนั้นมาคคเอา
ข้าวใส่ในถาดแลตะไลทองนั้นแล "

(ไตร น.85)

" ครั้น ว่าเราชิงเอา ก็เป็นสมบัติของเราผู้เป็นท้าว
เป็นพระญา จึง ควรได้ "

(ไตร น.179)

" ครั้น ว่าเขากาย จึง ได้เป็นเปรต ก็กินแต่
เศษนมแลรากแล่น้ำลายน้ำเหน้าน้ำหนองลามกอจรมอันเหม็นเป็น
อาหารทุกเมื่อ เพื่อบาปกรรมเขาคังนี้แล "

(ไตร น.57)

" ครั้นว่านางอสนีชนิตตากกราบทูลแล้วมิช้า . นางพญา
จึงเฝ้าประอบสุวรรณศรีคนะอันใส่ประอบแก้วนั้น ออกนางจึงเอาประอบ
แก้วนั้นชูงูด้วยมือซ้าย นาง จึงไขฝาประอบแก้วนั้นด้วยมือข้างขวา "

(ไตร น.158)

"ครั้นว่าตกลงมาในน้ำนั้น บัดก็เียวใจใส่ตนเขาก็เปื้อย
ແหลกออกไปสิ้นคั้งก่อนอาจมซึ่งตกลงไปในน้ำ ก็ตายบัดใจ "

(ไตร น.33)

ครั้น สมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานมีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. ครั้น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
แสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว
และในสมัยอยุธยายังมีที่ใช้อีกอย่างหนึ่ง คือ
2. ครั้น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
แสดงเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น

1. ครั้น ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ปรากฏ
อยู่ต้นประโยคเชื่อม ครั้น อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็น
สันธานคู่ ครั้น...ก็..., ครั้น...จึง..., ครั้นแล...ก็..., ครั้นแล...จึง...

ตัวอย่าง

" หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรมบอกพระทิบติมายังท่าน
พระยานคร.....พระยาศรีราชากอรแต่งเรือศรีษะญวนลำหนึ่ง บันทุก
สินค้าให้เงินอี่เป็นนายเรือคุมออกไปจำหน่าย ณ เมืองกลันตัน
ครั้นเงินอี่จำหน่ายสินค้าเสร็จแล้ว ขอเบิกกล่องทอพระยากลันตัน
พระยากลันตันว่าจะเอาภาษีร้อยเหรียญ. . ."

(12/จ.ศ.1176)

ครั้น ที่ปรากฏเป็นต้นฐานจะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน ก็ หรือ จึง (จึง) จะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง ถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง (จึง) จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" . . . แล้วให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอแสนักสนมแลพนักงาน คนใช้ทั้งขวงพายเรือแข่งเล่นเป็นอันมาก ครั้น เล่นแข่งเรือแล้ว ก็ พระราชทาน เงินให้ชอชนมแลสิ่งของ—เลี้ยงคุณเป็นสุขยิ่งนัก " (8/จ.ศ.1152)

" . . . ให้มีระบารำเต้นพิณพาทย์กลองดุริยดนตรีประโคม ทั้ง 4 ประตุ ครั้น เสร็จการพิธีแล้ว จึง ให้เอาโกนนั้นไปชโลยเสียนอกเมือง ให้บันเทศสะเนียดจัดไรไทยอุบ้ทวไปให้พ่นพระนครทาน "

(ก.ม./1 น.126)

" ครั้นนั้นได้พระศรีศิลป์มรณาภในพระราชวังนั้น ครั้น แลรู้ว่าพระสังฆราชวัดป่าแก้วให้ถูกแก่พระศรีศิลป์เป็นแมนไซร์ ก็ ให้เอาพระสังฆราชป่าแก้วให้ฆ่าเสีย " (พระราชพงศาวดาร พ.ศ.2223)

" อนึ่ง เลกซึ่งเจ้ากรมปลัดกรมแสนายหมวดสมุหนายชียแล ทนายเจ้าหมื่นพิจารณาสืบสาวได้เลกชั้นใหม่ตามเดบียนนั้น ครั้น แลเจ้าหมื่นสมุหนายชียจะยื่นหอเดบียนไซร์กัถ์คีจะเอาเลกนั้นจ่าย จึง จะมียื่นบายชียไว้แก่พระสัสดีจึงสืบตามพิจารณาได้มากแลน้อยนั้น " (ก.ม./2 น.22)

ถ้าประโยคที่ต้องการเชื่อมให้ต่อเนื่องกันมีหลายประโยค ครั้น และ ก็ หรือ จึง อาจปรากฏหลายครั้งดังนี้ ครั้น (ครั้นแล) . . . ครั้น (ครั้นแล) . . . ก็ (จึง) หรือ ครั้น (ครั้นแล) . . . ก็ (จึง) (ก็จึง) . . . ก็ (จึง) (ก็จึง) . . .

ตัวอย่าง

" ครั้น เสร็จการปลงศพสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ครั้น อยู่มา ณ เดือน 4 ปีเถาะ เอกศก จึง ให้อาราธนาพระพนรัตนวัคสระเกษ เกณฑ์กระบวนแห่เข้ามาอยู่ณวัคพระมหาธาตุให้มังคัมปัญชาว่ากล่าวในฝ่ายสมณการพุทธจักรสิทธิ์ชาคอยู่แก่พระพนรัตน "

(8/จ.ศ.1152)

" ครั้นแลมิให้จิตรบินคีตอาหารทั้ง 4 ประการนี้ ก็จะพ้น
จากสงสาร ก็จะถึงนฤพานอันเป็นสุขที่แท้. . ."

(ประชุมจดหมายเหตุ น.44)

"ครั้นท่านชำระพระอัฐฐังคิกมรรคธรรมพิสุทธ์แล้ว ท่านก็
ถึงนิพพานแล้ว ท่านก็พ้นจากทุกข์โหม่นสทั้งปวงนี้แล "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.40)

" ครั้นได้ทัศนาสาร ก็โสมนัส จึงนำเรื่องสมณสารสมณ
บรรณาการ เข้ามาถวายพระพรชัยบาย. . ." (5/จ.ศ.1137)

" ครั้นตั้งคำต่อพระศาสนาพระศกาคตเจ้าเท่า 5000
พระวสา ก็จึงตั้งเมตตาโมตรีจิตรคิตให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินทั้ง
2 คือ กองฉารบในธรรมนักษนา ก็จึงให้ราชาอำมาตย์ไปถ่มมหาอุปราช
เจ้าทั้ง 2 ให้นำกองศคิโมตรีทำปรมัตสุชาเป็นอันย้ง. . ."

(คำจากถกฯ คำน 1)

2. ครั้น ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดงเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น ปรากฏอยู่
ต้นประโยคเชื่อม ครั้น อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นสันธานคู่
ครั้น...ก็... , ครั้น...จึง...

ตัวอย่าง

". . .แลเชิญเครื่องมงคตราชบรรณาการออกมาจ้มก้อง
สมเด็จพระเจ้ากรุงคำฉั่งผู้ใหญ่คามชนบบูรณะราชประเพณี แลซึ่ง
เครื่องราชบรรณาการนั้น ครั้นจะจัดออกมาจ้มก้องให้ครบตามตำรา
กฎหมายแต่ก่อน ครั้นนี้กรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาพึ่งสร้างใหม่
แล้วก็เกิดศึกรบพุ่งกันเป็นจุลจลลูกค่านานูประเทศเข้าออกไปค้าขาย
น้อยจะจัดซื้อหาขัดสน. . ." (5/จ.ศ.1148)

ครั้น ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคซึ่งแสดงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นก่อน ก็ หรือ จึง จะอยู่ต้นประโยคแสดงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้าประโยคนั้นมีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " ถ้ากรุงอังวะไม่ยกธงมาฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจะยกขึ้นไปตีการสงครามคิดพันกันอยู่ ครั้น จะเชิญเสด็จรับพระยอกแก้วกัลยาณิศรีกษัตริย์ลงมาไว้พระนคร ก็ จะเป็นห่วงหน้าห่วงหลังพะว้าพะวัง "

(2/จ.ศ.1137)

" . . .เงินบุญเส่งหนีไปแล้ว ราชาศรขลุ่ยก็คิดอ่านจะหนีไป ครั้น จะเชื่อถ้อยคำอำยมอญสนนั้นยังมิได้ จึง ทรงพระกรุณาให้จำไว้ "

(จดหมายเหตุ พ.ศ.2304)

ครั้น ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา คือ

1. ครั้น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา แสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว
2. ครั้น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา แสดงเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น

1. ครั้น ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ครั้น อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ครั้นเมื่อ หรือเป็นสันธานคู่ ครั้น...ก็...ครั้น...จึง...

ตัวอย่าง " ภาษาไทยหรืออนุภาษาที่เราใช้กันในโรงเรียน ในวงการศึกษาและในวงการราชการและกิจการของประเทศ เดิมเป็นอนุภาษาของชาวอยุธยา ครั้น เสียกรุงแล้ว ชาวอยุธยาอพยพไปตั้งเมืองหลวงใหม่ ณ กรุงเทพฯ ปัจจุบันนี้ "

(ภาษาไทย น.71)

" . . . ทั้ง 2 ประการนี้ทำให้ผู้เขียนไม่สนใจที่จะศึกษา
บทศัจจรรย์ให้มากมายไปกว่าการรู้จักว่าเป็นบทศัจจรรย์ ครั้นเมื่อ
เรียนจบแล้วและต้องมาลอนผู้อื่น ผู้เขียนใช้ชีวิตการที่เรียนมาโดยบอก
เด็กแต่เพียงว่าเป็น บทศัจจรรย์ " (โลกแห่งวรรณคดี น.52)

ครั้น ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ก่อนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน ก็ หรือ
จึง จะอยู่ก่อนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้าประโยค
นั้นมีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " ครั้นถึงบ้าน ฝนก็ ตก " จึง

2. ครั้น ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดงเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น ปรากฏ
เป็นสันธาน ครั้น...ก็...

ครั้น ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ก่อนประโยคซึ่งแสดงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นก่อน
ก็ จะอยู่ก่อนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้า
มีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " ครั้นเขารู้ ก็ จะเสียใจ " ครั้นจะไม่ไป เขาก็ จะเสียใจ "

จะเห็นได้ว่า ครั้น ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง
เวลาทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน แต่ในสมัยสุโขทัยใช้เชื่อมประโยคแสดง
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ส่วนในสมัยอยุธยาและปัจจุบันใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ที่
ยังไม่เกิดขึ้นด้วย

จึง¹ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้อย่างนี้ คือ

1. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน

1. จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงผล จึง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เหตุดังนั้นจึง เพื่อดังนั้นจึง, ดังนั้นจึง หรือเป็นสันธานคู่ เช่น มิ...จึง...ถ้า...จึง...

ตัวอย่าง

"... แลรูปอันเกิดแต่กรรมรูปใสอาศัยแก่สัจจะ จึงเกิด"

(ไตร น.72)

"... 1214 ศก ปีมะโรง พอขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรี
ลัชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ ได้สืบสืบเข้า จึงให้ช่างพันชดานหิน
ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้..." (หลัก 1 ด้าน 4 บรรทัด 4-8)

" ศักราชได้ 746 ปีชวดนักษัตร เดือน 4 แรม 6 ค่ำ
วันศุกร์ ไทยกาบตันพระมหาสังฆราชเจ้าผู้ที่มีบุญอันเป็นครูแก่พระมหา
ธรรมราชาเห็นผลกรรมอันเป็นแก่นปรารถนาโพธิสมภารแลจักมักเลือก
สัตว์ออกจากสงสารไซ้ จึงให้บรรดาสัตว์ทั้งหลายเอาดินผามากระทำเป็น
เจดีย์ทั้ง 4 ด้าน พระธาตุแห่งพระมหาธรรมราชาด้วยกว้างได้ 12 วา 2 ศอก "

(หลัก 90 บรรทัด 1-4)

".....หนักหนา เห็นสงสารภพนี้ อนิคนอนาด บมิเที่ยง
จึงคำนึง.....มาถึงสามสิบเอ็ดปี " (หลัก 2 ด้าน 1 บรรทัด 85-86)

" คนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ยิ่งนักหนาจึงให้ร้องสาธุการถวาย"

(ไตร น.163)

จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน จึง จะปรากฏอยู่หลังประธานเป็น
ประธาน+จึง+กริยา หรือปรากฏอยู่หน้าประธานเป็น จึง+ประธาน+กริยา

ตัวอย่าง

" แลเปรตจำพวก 1 นั้นคอกอยาหนักหนา แลเห็นช้ำหน้าอัน
หวานอันนี้แลมีรสนัก เปรตนั้นจึงเอามากิน " (ไตร น.53)

¹ จึง ในสมัยสุโขทัยอาจเขียนอีกรูปเป็น จึง

" ยักษ์นั้นแลเห็นพระญาณราชาศัสตรุไปคังนั้น ยักษ์ผู้นั้นจึง
ร้องถามว่าเหวยพระญาณราชาศัสตรุท่านมาเยียด "

(ไตร น.181)

" เมื่อนั้นพระญาณพิมพิสารราชบุเสวยราชสมบัติในเมือง
ราชคฤห์นครนั้นแลมีพระทัยจะใคร่เห็นสมบัติแห่งโชติกเศรษฐีนั้น
พระองค์จึงเสด็จมาด้วยบริวารทั้งหลายถึงปากประตูคุกกำแพงแก้วชั้น
นอกนั้นก่อน "

(ไตร น.172)

" เมื่อนั้นคนทั้งหลายได้ยินเสียงแห่งกงจักรแก้วอันนั้น
แลต้องลมเสียงนั้นคังเพราะนักหนาแลเพราะกลัวเสียงพายุแฉพันฆ้อง
กลองแตรสังข์กังสดาลดุริยดนตรีทั้งหลายนั้น จึงคนทั้งหลายนั้นได้ยิน
เสียงอันเพราะแลถูกเนื้อจำเรื้อใจนักหนาแลยินหลากยินดีทุกคน "

(ไตร น.99)

" แลกัลปอันใดแลจะมีพระพุทธเจ้าต่อองค์ 1 ได้
จึงบอกบัวเกิดขึ้น 1 แลกัลปนั้นชื่อว่า สารกัลปแล "

(ไตร น.244)

" ครั้นว่าตนตายได้เป็นเปรตจำพวกนี้ เพราะบาปกรรม
อันเขาได้พรางพระสงฆ์เจ้าแลให้มีใจโมหคังนี้ จึงเขาได้กินแต่น้ำ
เลือดน้ำหนองหมาหน้าหมาพองเป็นอาหารทุกเมื่อเพื่อบาปกรรมเขา "

(ไตร น.58)

จึง ที่ปรากฏอยู่หลังประธาน หรือหน้าประธานนี้ บางครั้งอาจปรากฏพร้อมกัน
คือ ขนาบประธานเป็น จึง+ประธาน+จึง+กริยา

ตัวอย่าง

" บัดนี้ท้าวพระญาแลลูกขุนทั้งหลายในเมืองเว้านี้เขา
คำทอกันนัก เพราะว่าจะชิงเอานางอัมพปาสินีกามิรูแล้วคังนี้มาเรา
จะไฉนนางให้เป็นแพศยาเถิดจิง ท้าวพระญาแลลูกเจ้าแห่งขุนทั้งหลาย
จึงจะหายความฉิบเผคคำทอกันแล "

(ไตร น.193)

จึง อาจจะปรากฏกับคำว่า ก็ โดย จึง และ ก็ ขนานประธานเป็น จึง+ประธาน+ก็+กริยา หรืออาจปรากฏซ้อนกันเป็น ก็จึง และปรากฏอยู่หลังประธานเป็น ประธาน+ก็จึง+กริยา

ตัวอย่าง " . . . อันว่าเลือดซึ่งมีอยู่ในอกแม่นั้น เหตุว่าแม่คนมี
ใจรักนัก จึง เลือดที่ในอกของแม่นั้นก็กลายเป็นน้ำมันไหลออกมาของ
แม่ให้ลูกนั้นได้ดูกินอันนี้เป็นวิสัยแห่งโลกย์ทั้งหลายแล้ว "

(ไทร น.78)

" ฉิแลข้าจะใครเอาผ้าที่ในประอบแก้วนี้ออกลาคไป ให้
เต็มทั่วทั้งชมพูทวีปอันกว้างได้ 10,000 โยชน์ก็ดี ก็จะทำทั้งมวลอันจะ
สิ้นจะสุดในที่ประอบแก้วนี้เลย เพื่ออำนาจผลบุญอันข้าได้ช่วยทานผ้า
เช็ดหน้า 1 ผืนแก่พระบิดาเอกโพธิเจ้าแก้วอนันต์แล ผลบุญนั้นก็จึงมา
ได้แก่ข้าบัดนี้ "

(ไทร น.165-6)

ถ้าประโยคที่แสดงผลมีมากกว่าหนึ่งประโยค จึง จะอยู่ต้นประโยคที่นำมาเชื่อม
ทุกประโยค ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน หรือหน้าประธาน หรือ
ปรากฏกับคำว่า ก็ ดังที่ไต่กล่าวมาแล้ว

ตัวอย่าง " อันว่าสัตว์ทั้งหลายยอมเวียนวนไปมา และเกิดในภูมิ 3
อันนี้แลฯ อันใดแลชื่อภูมิ 3 อันนั้นเล่า หนึ่งชื่อว่ากามภูมิ หนึ่งชื่อว่า
รูปภูมิ หนึ่งชื่อว่าอรุณภูมิ ๗ กามภูมินั้นยังอันเป็นประเภท 11 อันใดโสค
หนึ่งชื่อว่านรกภูมิ. . . ผลสมภูมิทั้ง 11 แห่งนี้ชื่อ กามภูมิแล ฯ ในรูปภูมินั้น
ยังมีภูมิอันเป็นประเภท 16 หนึ่งโสค หนึ่งชื่อพรหมปาริสัชชาภูมิ. . .
ผลสมภูมิทั้ง 16 ชั้นนี้ ชื่อรูปภูมิแล ฯ อันในอรุณภูมินั้นยังมีประเภท 4 อันโสค
หนึ่งชื่ออากาสาณูจายตณภูมิ. . . จึง ผลสมภูมิทั้งหลายนี้ได้ 31 จึง ได้
ชื่อว่าไตรภูมิแล ฯ "

(ไทร น.1-2)

" . . . ยังมีเปรตจำพวก 1 เล่าร้ายนักหนา หาน้ำจะกิน
ขมิได้เลยสักหยาดแลเปรตนั้นอยากน้ำนักหนาคงว่าใจจะขาด จึง แล่นไป
ข้างซ้ายข้างขวาเพื่อจะหาน้ำกิน จึง แลเห็นน้ำใสแสงวามตา "

(ไทร น.58)

"... มาเราพี่น้องจะไปบวชเป็นสมณภาพแล้วและเอา
ตนเข้าสู่สหพันธกิจ เจ้าพี่น้องทั้งสองจึงจากที่นั่นไป จึงไปบวชอยู่
ในสำนักนี้พระมหาเถรองค์หนึ่งทรงนามชื่อว่าพระพุทธเถร..."

(ไตร น.195)

"เมื่อคนรกรนั้นร้อนด้วยเปลวไฟใหม่ดังนั้นเขาจึงคำนึง
ในใจว่า มากูจะค้ำน้ำลงไปชรอยจะพบน้ำเย็นภายใต้โพ้น และจะอยู่
ใต้แรงใจระน้อย เขาจึงค้ำน้ำลงไปในพื้นที่นั้น จึงถูกคมมีคอันหงาย
อยู่ที่ใต้น้ำนั้น..."

(ไตร น.22)

"...วันนั้นแลในนิยายหนึ่งว่าเจ้าปทุมกุมารเอามีคมา
ผ่าอกยกเอาหัวใจเอาทำเป็นยาให้แก่แม่คนอันชุกขบ และตายแล้วให้คืน
เป็นขึ้นมาด้วยเดชบุญสมภารบารมีดังนี้ กูได้จึงได้เป็นพระรัศมีอันสี
แดงแล กูจึงไปก่อนท่านด้วยบุญสมภารดังนี้แล ฯ"

(ไตร น.225)

"...อยู่จำเนียรกาลคนทั้งหลายประมาณในบุญกรรม
นั้นนักหนา จึงเชือกเขากัทราลคานันคานหายไป จึงพุนเกิดเป็น
ข้าวอันชื่อชาติสาลี อันหาแลบหาร่าบมิได้แลมีพักคำหากข้าวเองแล้ว"

(ไตร น.308)

"...จึงนายศรีโยธา หัวปาก แมงคาเข้ากู จักเอา
ราชการรมมิได้ จึงอาสาพระศรีไสยณรงค์โลกบวชในเดือน 3 ขึ้น 8
ค่ำ วันพฤหัสบดี ฤกษ์นักษัตรสัปตศก เมื่ออุปสมบท ศักราชได้ 868
ชาลนักษัตร อังสุตศก เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ วันพุธได้ฤกษ์บุษย ตะวันชาย
6 บาท นามชื่อมหาสังฆาญญู จึงมหาสังฆาญญูมีศรัทธาจะใคร่สร้าง
อารามในตำบลพระศรีมหาโพธิอันพระมหาสวามีอนูราชเอาแต่ลังกาทวีป
มาปลุกหว่างกลางบ้านอ้ายรอดแลบ้านมคเพ็ง จึงมหาสังฆาญญูไปไหว้
มหาสวามีศีลสารกล่าวพุทธานุภาพไปถึงหมื่นนริน หมี่(น)รินเอาพุทธานุภาพ
ใส่ชื่อแก่พระศรีไสย จึงพระ(ยา)ไสยมีใจศรัทธา ใจหมื่นต่างใจเหยียบ
ที่ให้แก่มหาสังฆาญญู..."

(หลัก 86 คำน 1 บรรทัด 4-31)

" เมื่อครั้งนั้นพระยามหาจักรพรรดิราชาเทศนาธรรมอันชื่อว่าไชยวาท สั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลายอันมีฝ่ายตะวันออกในแผ่นดินอันชื่อว่าบุพพิเทहनันแล้ว จึงเลี้ยงลาอามส่ายท้าวพระยาทั้งหลาย อีกลูกเจ้าแห่งขุนหมื่นนายไพร่ฟ้าทั้งหลาย ค่ายข้าวแลนน้ำโภชนาหาร ทั้งปวงอันมีโอชารสอันมีสำเร็จ จึงงจักรแก้วก็เหาะขึ้นไปบนอากาศ แล้วก็นำพระยามหาจักรพรรดิราชาแล้วพลทั้งหลายไปโดยอากาศไปสู่ทิศตะวันออกแล้วจึงบ่าหน้าไปยังก่าแพงจักรวาทฝ่ายบุพพิศแล้วจึงดูถึงฝั่งมหาสมุทรอันมีฝ่ายบุพพิศ จึงงจักรแก้วนั้นลงสู่มหาสมุทร ๆ อันเร่งคือฟองนองระลอกนั้นแลน้ำมหาสมุทรนั้นกล้วงจักรแก้ว แลมีอาจคือฟองนองระลอกขึ้นมาได้เลย ฯ" (ไตร น.119)

จึง ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานจะเป็นการสรุปผลของความ**บ่าหน้า** ได้แก่ เหตุคั้งนั้นจึง, เพื่อคั้งนั้นจึง, ทั้งนี้จึง และอาจจะเชื่อมประโยคที่มีหรือไม่มีประธานก็ได้ ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" อันว่าคุ่มแลไธแต่ละลูกนั้นใหญ่จุข้าง 4 กระเชอแล ทานจึงนุ่งผ้าขาวอันบริสุทธ์แล้วจึงสอดกณฑลในกรทั้งสองงามักหนา แล้วจึงเกล้าผมเป็น 5 อัน เหตุคั้งนั้นจึง เรียกว่าปัตตสังขร เพื่อคั้งนั้นแล" (ไตร น.226)

" . . . องค์ผู้หนึ่งสมเข้าค้ำกาย เอากายใส่อีกเป็น ค้ำรบ 9 ฉีแลเข้าในภาวเอภาวอีกเป็นค้ำรบ 9 ฉีเข้าในหทัยเอา หทัยเป็นค้ำรบ เพื่อคั้งนั้นจึงมีแล 9 แล 9 เป็นองค์แห่งชีวิต " (ไตร น.72)

" . . . คุณมีบุญสมภารบารมี ในเมื่อครั้งพระพุทธเจ้า สร้างสมภารเมื่อเป็นวิชาจรโพธิสัตว์วันนั้น แลชเชือกเนื้อออกมาให้ เป็นทานแก่ผีเสื้อกินเป็นอาหาร ค่ายบุญสมภารบารมีคั้งนี้ จึงได้เป็น พระรัสมีสีแดงเหลืองอ่อนคั้งท่านระบายนหงส์ลืบบาท ทั้งนี้จึงไปก่อน ทานเพราะบุญสมภารบารมีของเราคั้งนี้ . . . " (ไตร น.256)

จึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่
ต่อเมื่อ...จึง..., ถ้า...จึง..., เมื่อ...จึง..., เพราะว่า...จึง..., เพื่อ...จึง...,
เมื่อใด...จึง..., เหตุ...จึง... เพื่อเชื่อมโยงประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล จะขอยก
 ตัวอย่างแก้ข้อสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายถึงการใช้อย่างอื่น ต่อเมื่อ
ถ้า, เมื่อ, เพราะ, เพื่อ, เมื่อใด, เหตุ ตามลำดับ

ตัวอย่าง " ถ้ายืนลวงเข้าไปในเนื้อหว่าพอสุดแขน จึง ถึงเล็ก
 หว่าใน " (ไตร น.278)

" ครั้นว่าตนตายได้เป็นเปรตจำพวกนี้ เพราะว่า บาบ
 กรรมอันเขาได้พร่างพระสงฆ์เจ้าแลมีใจโมหังนั้น จึง เขาได้กิน
 แค้นน้ำเลือดน้ำหนองหมาเหง้าหมาพองเป็นอาหารทุกเมื่อ " (ไตร น.57)

2. จึง ที่ใช้เชื่อมโยงประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "แล้วจึง"
 ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม จึง อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว
 หรือเป็นสันธานคู่ ได้แก่ ครั้น...จึง..., เมื่อ...จึง...

ตัวอย่าง " ท้าววิรุฬหกพระราชชนนีมาตัว 1 แลเครื่องประดับนี้มานั้น
 เทียรยอมแก้วมณีรัตนโสศ ๗ จึง ชับพลไปถึงกำแพงจักรวาล เบื้อง
 ทักษิณทิศมาโดยอากาศถึงเขาคุณุชกร เบื้องทักษิณทิศ ๗ " (ไตร น.212)

"...คณีน้องมีใจศรัทธาให้อัฐพระล่องรับตนหนึ่ง นุชาสนับ
 เขียง 60,000 แล้วนี้ จักล่องถือดอกไม้เงิน ไมทองได้ 5 ดวง
จึง ล่องกลงเรือลงลุดักย " (หลัก 95 บรรทัด 11-23)

"...ครานั้นพระมหาจักรพรรดิราชัน ชกสั่งสอนแก่
 ท้าวพระญาทั้งหลายให้อยู่ในธรรม จึง กล่าวถึงนี้ ท้าวพระญาทั้งหลาย
 จึงตั้งอยู่ในศัพทราชาธรรมทั้งหลาย 10 ประการอย่าให้ขาด " (ไตร น.110)

"....ข้างสรายนันเดินเจ็บนักหนา ครหนักยังช่วยแพง
ข้างสรายนัน จึงยังเพี้ยกมุคป่าหนี่..." (หลัก 2. คำน 1 บรรทัด 69-70)

จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันนี้ ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน
จึง จะอยู่หลังประธานเป็น ประธาน+จึง+กริยา ถ้าประโยคที่เชื่อมมีมากกว่าหนึ่งประโยค
จึง จะอยู่ต้นประโยคเชื่อมทุกประโยค ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

"...เทพยคาลางจำพวกถ้อยชงเพียรยอมเงินทอง
แลออกจากเมืองที่จอมเขายุกุนธรนั้นด้วยฝูงเทพยคาทิ้งหลาย จึงขึ้นเขา
นั้นไปถึงกำแพงจักรวาลเบื้องบูรพทิศแล ชับฝูงเทพยคาทิ้งหลายมา
โดยอากาศ จึงถึงจอมเขายุกุนธร เบื้องบูรพทิศ ฯ"

(ไตร น.212)

"กาลวันหนึ่งพระองค์จึงให้หาชนมต้มได้ 16,000 ลูก
พระองค์จึงถอดแหวนพระธำมรงค์ดวง 1 ออกจากพระกรแห่งพระองค์
ๆ จึงเอาชนมอันที่ใส่แหวนนั้นวางไว้เหนือชนมทั้งหลายนั้นแล้ว...
พระองค์จึงแบะชนมที่ในมือนางอสนีชมิคตา พระองค์จึงแบะชนมนั้น
ออกต่อหน้านางทั้งหลายแลเทือนให้นางทั้งหลายดู พระองค์จึงได้
แหวนพระธำมรงค์ในชนมดวงนั้นต่อหน้านางทั้งหลายแล..."

(ไตร น.161-2)

"....พระเป็นเจ้าจึงลงมาฉวยวงศรรณเจดีย์รัศมี
กระเสี้ยกงามนักหนา....ตั้งกงเกวียนแก้วแล้ว พระศรีราชาจึงเสด็จ
เข้าในโกศทอง ฝูงพระราชา(ทั้งหลาย)จึงเข้ามาสู่พระเจดีย์พอดังนี้
นั่งผ่านเข้ามาสู่รั้งนั้นแล จึงลุกขึ้นอัญชูลี....."

(หลัก 2 คำน 2 บรรทัด 62-4)

"...พรหมนั้นเอาผ้าไตรจีวรแลเครื่องบริวารลงมา
แต่พรหมโลกย์โพ้น แลมาถวายแต่พระโพธิสัตว์เจ้า ๆ รับเอาไตรจีวร
แต่พระพรหมแล้ว พระเจ้าจึงทรงไตรจีวรนั้น พระเจ้าจึงถอดผ้าขาว
อันพระองค์ทรงนั้นออกจากพระกาย พระองค์จึงยื่นให้แก่พรหมนั้น ๆ จึง
รับเอาขึ้นไปถึงออกนิรุพรหม..." (ไตร น.243)

จึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ ได้แก่ ครั้น...จึง..., เมื่อ...จึง... เพื่อเชื่อม เหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน จะขอยกตัวอย่างแต่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่อ อธิบายการใช้คำสันธาน ครั้น, เมื่อ ตามลำดับ

ตัวอย่าง " ครั้นกษัตริย์มัสการแด่พระศรีรัตนตรัยแก้วทั้งสามประการ แล้ว จึงตั้งศักราชมาสมณศก ปี่ เดือน วัน คิน ฤกษ์ พานาที คิติ มหุรีดี...." (หลัก 86 คำน 1 บรรทัด 1-6)

" เมื่อใกล้จะขาดใจตายแล้วยังรำพึงในใจตนนั้นได้ 40 ดวงจิตร จนจึงขาดใจตายจากนี้แล้ว เอาปฏิสนธิเกิดโพ้นา" (ไตร น.200)

จึง¹ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช่ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน

1. จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่กันประโยคที่แสดงผล จึง .อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เหตุดังนั้นจึง เพราะฉะนั้นจึง หรือเป็นสันธานคู่ เช่น ควย...จึง..., เพราะ...จึง...

ตัวอย่าง " . . . แลสุพรรณบัตรซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จให้แต่ปีกุนครศกนั้น เพลิงไหม้เสีย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแผ่นสุพรรณบัตรใหม่เมื่อจาร์กนั้นพระศรีมหาเทพ จึงพร้อม ขุนสารประมุขสุร ขุนมหาสิทธิไวยหาร จึงให้ กัณโณพระมณเฑียร " (9/จ.ศ.1153)

" อนึ่งพระผู้เป็นเจ้าของลาวไว้ในพระธรรมนูญว่าพระผู้ เป็นเจ้าเลี้ยงให้มีศักดิ์คณา 400 ขึ้นไปถึงนา 10,000 ได้รับ พระราชทานเครื่องพหยาแลผู้มีบรรดาศักดิ์ถึงแก่อนิจกรรม จึงให้ อสังกรรม มรดกสัน "

ห้ามรคหลวง. . ."

(ก.ม./1 น.67)

¹ จึง ในสมัยอยุธยาอาจเขียนอักษรปเป็น จิ่ง

" พุทธอังกฤษอยากได้ความสำเร็จ จึงยอมทำตามคำ
 พณางพมา " (4/จ.ศ.1190)

จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน จึง จะปรากฏอยู่หลังประธานเป็น
 ประธาน+จึง+กริยา หรือปรากฏอยู่หน้าประธานเป็น จึง+ประธาน+กริยา ก็ได้

ตัวอย่าง

" หนังสือนายขุนนางวางมหาดเล็กมาถึงหลวงภักดีสมบัติ
 คัวยนายใหม่เข้าไปกราบทูลว่าเบี้ยที่เมืองนครซ้อชายกัน 500 คอเพื่อ
 พระเจ้าน้องยาเธอจึงมีรับสั่งโปรดเกล้าฯให้จัดเบี้ยให้นายใหม่คุมออก
 มาส่งให้หลวงภักดีสมบัติจำหน่ายตามราคาราษฎรซ้อชายแก่กันเป็น
 เบี้ยหนัก 18 . . . " (20/จ.ศ.1180)

85 " . . . หนึ่งจวนเทศกาลฟ้าฝน พระเจ้าทรงสาก็คิดคัวย
 พระมหาธรรมราชา ซึ่งเพโทบายจะเอาตัวพระยารามผู้เป็นเจ้าการ
 ป้องกันพระนครนั้นแล้ว แลจะปล้นเอาพระนครจงได้ จึงพระมหาธรรม
 ราชาแตงนายก่อนทองข้าเคิมให้ถือหนังสือลอบเข้ามาถึงขุนสนมข้าหลวง
 ซึ่งเขาตงมาแต่พิษณุโลก . . . "

(พระราชพงศาวดาร จ.ศ.1136)

" . . . สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหา
 ประเสริฐ ณ กรุงเทพพระมหานครทรงพระคุณโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
 เจ้าพระยานคร เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีศรีโคกราชวงษเชษฐพงษ์
 ฉายยอนุไพริยธิดี อภัยพิริยปรากฏรมาท หังพระบริรักษ์ภูเบศเป็น
 พระยาศรีธรรมโคกราชชาติเคโขไชยมหัยสุริยาธิบดีอภัยพิริยปรากฏ
 ภาพระยานครศรีธรรมราชให้มีตราพระคชสีห์โปรดเกล้าฯออกมา
จึงพระหลวงกรมการพร้อมกันเชิญตราพระคชสีห์ไปลูวางณพระพิหาร
 ลานพระบรมชาติ ตามขนบธรรมเนียมสืบมาแต่ก่อนฯ "

(5/จ.ศ.1173)

จึง ที่ปรากฏอยู่หลังประธาน หรือหน้าประธานนี้ บางครั้งอาจปรากฏพร้อมกัน คือ ขนานประธานเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย เป็น จึง+ประธาน+จึง+กริยา

ตัวอย่าง " . . . จึงพระเจ้าศรีธรรมไตรปิณธ์เสด็จมาพระคลังให้ชน
เอาทองคำมาทิสตุครเป็นป่าใหญ่เดินไม่ต้องแคะ เป็นทุ่งกว้าง เป็น
ป่าละเมาะ คนทั้งปวง(สิ้น)อาหาร กินแต่ผลไม้เป็นอาหาร(สิ้น) ทน
ทาง 30 วันจึงล่วงเข้าแดนเมืองหงสาวดี มี(ค่านบ้านพรานป่าราย
ทาง)(เขาไปบาง) จึงขุนการเวกแลข้าหลวงทั้งปวงจึงถาม(ต่อต่อ)
กันไป ก็ลั่นหนทาง. . ." (20/จ.ศ.731)

จึง อาจปรากฏกับคำว่า ก็ โดย จึง และ ก็ ขนานประธานเป็น จึง+ประธาน+ก็+กริยา

ตัวอย่าง " . . . ถ้านายทัพนายกองผู้ใดเสียบยงพลนั้นมิครบถึงปีไซ้
จะให้ลงโทษแก่นายทัพนายกองผู้นั้นถึงสิ้นชีวิต จึงท้าวพระยาทั้งหลายก็
แต่งพลไว้ประจำค่ายทั้งปวงแต่พอรบพุ่งป้องกันหน้าค่ายนั้น " (พระราชพงศาวดาร จ.ศ.1136)

" ครั้นเศรษฐีธิดาเข้าไปใกล้ จึงมีพุทธภิกษุว่า คุณ
ภคินี ท่านจงได้สติสมถะเถิดเศรษฐีธิดานั้นครั้นได้ยินพระสุรเสียงนางก็
ได้สติสมถะ ด้วยอานุภาพพระสุร เพ็ชพุทธเจ้าในขณะนั้น จึงรู้ว่า
นุ่ส่น่าห่มตกจากกายเสียสิ้นแล้วก็นั่งลง จึงนุ่ส่นั่งก็เปิดองย้ายห่มของ
อาตมาออกซัดให้แก่เศรษฐีธิดา. . ." (ประชุมจดหมายเหตุ น.39)

ถ้าประโยคที่แสดงผลมีมากกว่าหนึ่งประโยค จึง จะอยู่ก่อนประโยคที่นำมาเชื่อม
ทุกประโยค ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " . . . ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเมตตาชุบเลี้ยง
ให้เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชนั้น หามีความกตัญญูคุณพระเดช-

พระองค์ไม่ คบคิดกับพี่น้องที่ร่วมบิดาเดียวกันสามคน และข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ไทยมอญเป็นขบถ พิจารณาได้ความเป็นสัจ จึงให้เสนาบดี
ปลุกษาเห็นว่า เป็นคนหา มีความสัจกตัญญูไม่ เลียงไว้จะเป็นเสี้ยนศัตรู
แผ่นดิน จึงให้ประหารชีวิตเสีย แต่ ณ เดือนสิบขึ้นห้าค่ำ "

(ร.2/จ.ศ.1171-1173 น.77)

" ฝ่ายกองทัพพะอูยกเข้าตีเมืองกลาง ได้รับความพ่ายแพ้เป็น
สามารถ ท้าได้เมืองกลางไม่ พะอูล่าไปตั้งอยู่เกาะหน้าเมืองมะริด
พะอูเจ็บเป็นไข้ตาย อะเก็งวุ่นจึงให้พระชั้นปลัดเมืองทวายเป็นแม่
ทัพยกไปตีเมืองกลาง จึงได้เมืองกลาง. . ."

(8/จ.ศ.1152)

จึง ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานจะเป็นการสรุปผลของความข้างหน้า
ได้แก่ เหตุดังนั้นจึง, เพราะฉะนั้นจึง และอาจจะเชื่อมประโยคที่มีหรือไม่มีประธานก็ได้
ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" . . . ครั้นแลจิตรยินดีในอาหารทั้ง 4 ประการ ก็
เที่ยวอยู่ในวังสงสารอันกรปด้วยทุกข์จากกล่าวมานี้ ครั้นแลมีให้จิตร
ยินดีต่ออาหารทั้ง 4 ประการนี้ ก็จะพ้นจากสงสาร ก็สุถึงนฤพานอัน
เป็นสุขที่แท้ เหตุดังนั้นจึงว่าอย่าให้จิตรยินดีต่ออาหารทั้ง 4 ประการ
ดูจอย่าให้อาหารแก่หลวงเจ้าวัด "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.44)

" ฝ่ายพม่าก็แต่งเรือให้คนเล็กลลอกไปเมืองญวนเข้าหา
ครองนครฝ่ายญวนเกลี้ยกล่อมจะให้เข้าช่วยช่วยกันทำร้ายแก่กรุงเท
พมหานคร พม่าซึ่งไปทางทะเลนั้นเรือลาดตระเวนบ้าง เรือลูกค้าบ้าง
ฝ่ายกรุงสยามจับได้มาเป็นหลาย เพราะฉะนั้นเสนาบดีฝ่ายกรุงสยาม
จึงมีความรังเกียจแก่คนต่างประเทศแคลงพวกโปรตุเกสซึ่งเข้ามานั้น
. . . เพราะได้สืบทราบอยู่ว่าในเมืองพม่าก็มีคนเป็นนุครหลานโปรตุเกส
เก่าสืบลงมาตั้งอยู่เป็นอันมากเหมือนกับในกรุงเทพมหานครนี้ เพราะฉะนั้น
ผู้ครองแผ่นดินสยามจึงไม่ได้ยอมตามใจให้คนโปรตุเกสพวกนั้น. . ."

(15/จ.ศ.1182)

จึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ด้วย...จึง..., ก็...จึง..., ถ้า...จึง..., เพราะ...จึง..., เมื่อใด...จึง..., เหตุ...จึง... เพื่อเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล จะขอยกตัวอย่างแต่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน ด้วย, ก็, ถ้า, เพราะ, เมื่อใด, เหตุ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" ฝ่ายอะเต็งห่วนบอกข้าว่า เจ้าลูกเจ้าหลานให้หา
มิใช่เจ้าข้ากัน ก็เจ้าอึ้งวะนั้นให้หา จึงจะกลับไป "

(3/จ.ศ.1178)

" พญาบาทูว่าเนื้อความช้าอยู่หลายปีหลายเดือน
เพราะกระลาการมิได้คัดสินเนื้อความให้ขาด จึงผันแปรเนื้อความ
ยักยวมิรู้แล้ว "

(ก.ม./2 น.200)

2. จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "แล้วจึง"
ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม จึง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว
หรือปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ต่อภายหลังจึง หรือเป็นสันธานคู่
ครั้น...จึง..., เมื่อ...จึง...

ตัวอย่าง

" . . . ยกจากเจ้าปูนหินไปถึงแม่น้ำ(ชมเกลยิว)แล
แม่น้ำ(ชมเกลยิว)นั้นมีพระพุทธรูปไสยาสน์พระองค์หนึ่งทองคำสัมฤทธิ์
พระองค์นั้นยาวห้าเส้น ขุนการเวกแลข้าหลวงทั้งปวงก็เข้าไปนมัสการ
พระพุทธรูปไสยาสน์ จึงตั้งฉัตรจอยธฐานขอเคชบารมีพระพุทธรูปไสยาสน์ยอด
เจ้าปกเกล้าเกษี ขอให้ได้ไปเถิงเมืองหงสาวดี "

(20/จ.ศ.731)

" วัน 24⁴6 คำ จุลศักราช 1097 ปีเถาะสัพทศ เพล
ย่าซ่อง คำแล้ว 3 บาท สมเด็จพระลูกเจ้าเสด็จนุพาน ณ วัดพุทธ
ไทยสวรรค์ เสด็จลงไปพระศาลา จึงทรงสั่งว่าให้เชิญสมเด็จพระ-
บรมศพขึ้นไปไว้พระที่นั่งจักรีระหวัดไภยชนมหาปราสาทนั้นแลพระชรรมา
กราบทูลพระกรุณา. . . "

(14/7.ศ.1097)

จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันนี้ ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" . . . ข้าหลวงก็กลับมาหาพระสังฆราชา แลพระสังฆราชา จึงถามว่าอุบาสกทั้งปวง เข้าไปไหว้พระ เชตุพนนั้นยังจะสนุกฤาฉันใด ข้าหลวงจึงบอกว่าสนุกนักหนา จะประมาณมิได้เลย ข้าหลวงจึงว่า พระสงฆ์อยู่ในอารามนี้มากน้อยสักเท่าใด จะประมาณมิได้เลย พระสังฆราชา จึงเอามัญชีมาให้ดู ข้าหลวงก็รู้ว่า พระสงฆ์มีอยู่ 200000 สิบพระองค์ พระสังฆราชาจึงว่าในเมืองศรีอยุธยา นั้น พระสงฆ์เจ้าครองผ้าอันใด . . . "

(20/จ.ศ.731)

จึง ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน คือ ปรากฏร่วมกับคำสันธานที่แสดงเวลา ได้แก่ ต่อภายหลังจึง

ตัวอย่าง

" . . . ความคิดเกิมนั้นก็จะเรีกร้างค้างสูญไปจะมีใครคน ร้ายในแผ่นดินนั้นให้คงอาชวไว้ รุ่งเรืองความโจรให้เจ้ากระทรวง พิจารณาตามข้อความผู้ร้ายให้เสร็จก่อน จึงให้กระลาการศาลรอ อาชวส่งสัจไปให้ปรับโทษผู้แพ้อาชว ต่อภายหลังจึง จะได้คนร้าย ในแผ่นดินโดยสะดวก " (ก.ม./2 น.204)

จึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ครั้น...จึง... เมื่อ...จึง... เพื่อเชื่อมเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน จะขอยกตัวอย่างแต่พอสังเขปส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน ครั้น, เมื่อ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" . . . ให้มีระบารว่าเตาพิณพาทย์ครุยกคนตรีประโคมทั้ง 4 ประคู ครั้น เสร็จการพิธีแล้ว จึง ให้เอาโกนนั้นปล่อยเสียนอกเมืองให้ บันเทาสะเนียดจัญไร . . . " (ก.ม./1 น.126)

" . . . ให้เอาลูกความนั้นไล่อ้อไว้ เมื่อ มันปิดตรา จึง ถอดมันออก " (ก.ม./2 น.169)

จึง ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา คือ

1. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. จึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน

1. จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่คนประโยคที่แสดงผล จึง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น คังนั้นจึง, เพราะฉะนั้นจึง, ฉะนั้นจึง, เหตุฉะนั้นจึง หรือเป็นสันธานคู่ เช่น เพราะ...จึง..., โดยเหตุที่...จึง...

ตัวอย่าง " ผู้พูดต้องพยายามเรียนรู้ข้อบกพร่องของตนเอง ศึกษาหาทางแก้ไขและฝึกฝนให้สม่ำเสมอ จึง จะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพให้ดีขึ้นได้อย่างแท้จริง " (การใช้ภาษา น.118)

"ผู้เขียนขอเสนอให้คนไทยทั้งหลายพยายามหาเวลาว่างที่จะมาพิจารณาโรคของชาติในเรื่องของการเขียนให้มากกว่าเดิมช่วยกันคิดว่าเขียนเช่นไร จึง จะได้ประโยชน์. . ." (โลกวรรณคดี น.28)

จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคซึ่งมีประธาน จึง จะอยู่หลังประธานเป็น ประธาน+จึง+กริยา

ตัวอย่าง ". . . เช่นการพูดในเวลากลางวันหรือหลังจากอาหารกลางวันแล้ว อากาศก็ร้อนอบอ้าว ผู้ฟังอาจนั่งฟังไม่สบายเท่าที่ควร หรืออาจไม่มีสมาธิในการรับฟัง ผู้พูดจึงต้องเตรียมเรื่องพูดให้รวบรัด ได้ความไม่ใช้เวลาพูดเนิ่นนานเกินควร " (การเตรียม น.140)

จึง ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานจะเป็นการสรุปผลของความข้างหน้า ได้แก่ คังนั้นจึง, ฉะนั้นจึง, เพราะฉะนั้นจึง และอาจจะเชื่อมประโยคที่มีหรือไม่มีประธาน ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง ". . . สักมัญจนเมื่อประสบกับความคิใจหรือเสียใจด้วยประการใด ต่างก็ปรารถนาที่จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดประการนั้นให้บุคคลผู้อยู่ใกล้จักได้รับทราบและร่วมรู้สึกด้วย คังนั้นจึง ไม่เป็นการแปลกที่วีหรือศิลปิน ซึ่งมีความถนัดเป็นพิเศษทางด้านนี้อยู่แล้วจะแสดงฝีมืออย่างเต็มที่ด้วยความประณีตบรรจง " (โลกวรรณคดี น.103)

" . . . หัวข้อเหล่านี้เป็นหัวข้อที่มีขอบเขตกว้างขวาง ถ้าเตรียมเรื่องตามหัวข้อเหล่านี้แล้ว จะเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาที่ยาว ฉะนั้นจึงต้องเลือกพูดหรือเขียนเพียงแง่มุมเดียวเท่านั้น ที่สามารถจะ พูดให้จบในเวลาที่กำหนด " (การเตรียม น.140)

" เราจะเห็นได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงนั้นทรงเป็นนักสร้างสรรค์ ที่มีความคิดก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง จะทำอะไรก็ต้องมีเหตุผล ต้องให้มี ลักษณะของไทยและงานทุกสิ่งของพระองค์ต้องให้เป็นของมันคงถาวร และใหญ่โตสง่างามภาคภูมิใจแสดงถึงอำนาจกล้าของพระองค์ที่จะ สร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่ไพศาลเป็นหลักฐานมั่นคงสืบไปชั่วลูกชั่วหลาน ไม่รู้วันที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อัน จะเป็นเครื่องนำประเทศไปสู่ความเจริญไว้มากมายเหลือเกิน " (ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.34)

จึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่ คือ ปรากฏกับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ด้วย...จึง... ถ้า...จึง..., เพราะ...จึง..., เหตุว่า...จึง... เพื่อเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุ และผล จะขอยกตัวอย่างแต่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธ ด้วย, ถ้า, เพราะ, เหตุว่า

ตัวอย่าง

" ถ้าได้เงินมา ฉันจึงจะไป "
 " . . . อาจเป็นเพราะความล้มเหลวในการเรียนการสอน วรรณคดีไทย ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่รักวรรณคดีไทย เห็นว่า วรรณคดีและ หนังสือโบราณไม่มีคุณค่า เพราะปลุกฝังค่านิยมที่ผิดให้แก่คนในสังคม จึงไม่สนใจที่จะอ่านและไม่เห็นคุณค่าของหนังสือโบราณ " (การใช้ภาษา น.240)

2. จึง ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ที่ประโยคเป็นกลุ่ม คำสันธาน เช่น แล้วจึง, ครั้นแล้วจึง, จากนั้นจึง, ภายหลังจึง, หลังจากนั้นจึง หรือปรากฏเป็นสันชนคู่ ครั้น...จึง..., เมื่อ...จึง...

ตัวอย่าง

" สิ่งที่พึงตระหนักในการแสดงความหมายประการแรก คือ ในการอ่านงานเขียนชิ้นหนึ่ง ๆ ผู้อ่านย่อมมีความหมายที่ตนแปลกักคุณ ไว้ในใจอยู่แล้ว จากนั้นจึง นำความหมายที่ได้มาคิดความต่อไป. . . "

(การใช้ภาษา น.200)

" ทุกคนพากันแปลกใจที่เขาร้องเพลงได้อย่างไพเราะ เหมือนกับเป็นนักร้องอาชีพ ภายหลังจึง รู้ว่าเขาเคยชนะเลิศการ ประกวร้องเพลงมาแล้ว "

จึง ที่ปรากฏเป็นสันชนคู่ คือ ปรากฏคู่กับคำสันธานอื่น ๆ ได้แก่ ครั้น...จึง..., เมื่อ...จึง... เพื่อเชื่อมเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน จะขอยกตัวอย่างแค่พอสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวถึงเมื่ออธิบายการใช้คำสันธาน ครั้น, เมื่อ ตามลำดับ

ตัวอย่าง

" ครั้นทุกคนมาพร้อมหน้าแล้ว คุณแม่จึงบอกเรื่องราว ที่ตกลงใจไว้ให้ทุกคนทราบ ต่างแสดงความตกใจต่อเรื่องที่ฟังเป็น อย่างมาก "

" เมื่อผ่านกระบวนการอ่านขั้นที่สามแล้ว จึงนำจะถึงขั้น สุดท้าย คือ ขั้นวิพากษ์หรือขั้นประเมินคุณค่าของงานเขียน "

(การใช้ภาษา น.161)

สรุปได้ว่า จึง ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล และเชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

จน ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย

จน ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ไ้ใช้ดังนี้ คือ

- 1. จน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง เหตุและผล
- 2. จน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง เวลา

1. จน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง เหตุและผล มีความหมายทำนองเกี่ยวกับ "จนกระทั่ง" "จนถึง" หรือ "จนถึงกับ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงผล จน อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ จนถึง

ตัวอย่าง

" เมื่อพระสงฆ์ไทยออกไปสู่ลังกา ก็ได้เรียนมูลกัจจายณะ อาชยาตในสำนักนี้พระมหาจันท์ตามลัทธิไทย ทั้งหนังสือไทย และขอม ก็ให้พระมหาจันท์เขียนฉบับให้แล้วก็เรียนอ่าน จน เขียน ได้เร็ว "
เขียน อาน

(23/จ.ศ.1178)

" เมื่อครั้งศักราช 1146 พม่ากับไทยก็ได้เจรจากัน

๓ ว่าจะไปลุยน้ำปลอกคำบล 1 | ว่าจะเป็นทางพระราชไมตรี
พระเจดีย์สามองค์คำบล 1
จนถึง ใต้ให้ของตอบแทนกัน. . ."

(10/จ.ศ.1155)

2. จน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง เวลา มีความหมายทำนองเกี่ยวกับ "จนกว่า" หรือ "จนกระทั่ง" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม จน อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ จนถึง

ตัวอย่าง

" . . . เสด็จลงมาสมโภชพระบรมราชา มีละครผู้หนึ่ง แล้วให้ตั้งแห่สะพาน 3 วัน เสด็จอยู่นาน จน จินนายสำเภาเอาของ ปากสำเนาถวาย "

(จดหมายเหตุความทรงจำ)

" . . . วิไลกาเณะได้กราบบังคมทูลฯ วิงวอนเป็นหลาย ครั้งก็ยังไม่ปลงพระทัย จน มีเรือกำปั่นวิลันดาเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา ลำหนึ่ง. . ."

(ประชุมจดหมายเหตุ น.58)

" แลอยู่หึ่งนานผู้ใหญ่ให้ลูกแก่ท่านนั้นจะเอาลูกคนคั้นเล่า
ท่านให้ตีค่าลูกนั้น จนสิ้นค่าตัวเป็นบำเหน็จแก่ผู้เลี้ยงนั้น "

(ก.ม./3 น.154)

" สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีจักรพรรดิทรงธรรมเที่ยง
ชุบเลี้ยงพระญาติวงศ์นางวงศ์ศรีสังข์ทรงแก้วกั้นทวีป บรมโพธิ์เดียว
แท้ประมุขที่ จนถึงดำเร้จพระโพธิ์ญาณโยโหวหารที่เห็นประจักษ์ . . . "

(จดหมายเหตุความทรงจำ)

จน ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา คือ

1. จน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. จน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา

1. จน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่ที่ประโยคที่แสดงผล
จน อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น จนกระทั่ง
หรือ กระทั่ง, จนถึง, จนถึงกับ หรือ ถึงกับ

ตัวอย่าง

" . . . แต่นักอ่านจำนวนไม่น้อยชื่นชมงานเขียนของ
รงค์ เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษา เพราะภาษาที่
เขาใช้มีอารมณ์อย่างยิ่ง จนทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาองที่เขาบรรยาย
มีอารมณ์ว่าหายไปเสียทั้งหมด " (การใช้ภาษา น.196)

" . . . ชาวบ้านเรียกกันว่า หลวงพ่อโตวัดสุทัศน์ แม้จะ
มีขนาดใหญ่มหึมาถึงปานนั้นแต่ถึงดงามด้วยศิลปะทุกสัดส่วน จนถึงกับ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นศิลปินเอกของชาติไทย
ตรัสชมว่าเป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุดในเมืองไทย "

(ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.32)

2. จน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม จน อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น จนกว่า, จนกระทั่ง, คว้าจนกระทั่ง

ตัวอย่าง

" . . . เริ่มตั้งแต่การศึกษาอันเป็นสิ่งสำคัญของพลเมือง อันถือว่าเป็นกำลังของประเทศ เราก็ได้อาศัยวัดและพระสงฆ์มาแต่เริ่มแรกจนเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาตามลำดับกลายมาเป็นโรงเรียน"

(ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.7)

" เมื่อขุนช้างมาทำอุบายลวงว่าพลายแก้วสิ้นชีวิตเสียแล้ว และนางศรีประจันก็จัดการยกนางให้กับขุนช้าง นางก็ยังประวิงเวลาไม่ยอมเข้าหอ คว้าจนกระทั่งพลายแก้วพานางลาวทองกลับมาจากทัพเกิดการต่อว่าต่อขานขึ้น . . ."

(โลภวรรณคดี น.37)

สรุปได้ว่า จน ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล และเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ควย ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย

ควย ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันฐานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงผล ควย อาจจะปรากฏเป็นสันฐานเดี่ยว หรือ เป็นกลุ่มคำสันฐาน ได้แก่ ควยเพราะว่า, ควยเหตุว่า, เพราะควย, เหตุควย หรือเป็นสันฐานคู่ ควย...จึง...

ควยอย่าง " . . . มากระทำศึกสงครามที่บ้านเมืองไม่ได้ก็ต้องรักษา เขตแดนบ้านเมืองฝ่ายเราไว้ให้มั่นคงจึงจะชอบ กองทัพหลวงพิพิธเสนา พญาโสม เคษะ แลพญาเขมรทั้งปวงเราก็ได้มีหนังสือกำชับให้ประจำหน้าที่ อยู่ไม่ให้เลิกถอนกลับมา ควยทัพเจ้าพญาอมราชแลหลวงอาษาภุชรทัพ- พญารามคำแหงทัพพระวิชิตสงครามก็ยังคงกระทำศึกพันกันอยู่. . . "

(17/จ.ศ.1204)

" ครั้นถวน 3 วัน เจ้าอังวะให้เอาตัวขึ้นไปใส่เตาชักควย สิบ 4 ใบแต่เพลาย่ำโมงเศษ ควยเพราะว่าเป็นเชือกหนังยี่ระตอไม่ ระทระทอขึ้นยี่มอยู่ในเพลิงจนถึงเพลาค่ำ " (3/จ.ศ.1172)

" สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีศรีสวฯ ซึ่งเราจะล่าทัพไปครั้งนี้ จะกองทัพข้างหน้าข้างหลังควยเหตุว่าทัพพระมหาธรรมราชาตั้งอยู่ชัชนาทุรี เห็นจะรู้ถึงลมเด็จพระมหาจักรพรรดิ" (ร3 พระราชพงศาวดาร/จาก)

" เมื่อเจ้าอังวะองค์ก่อนที่เป็นปู่เจ้าอังวะองค์นี้ค้ายัน เจ้าอังวะองค์นี้ได้เสวยราชเพราะควยพระบิดานั้นตายก่อน "

(4/จ.ศ.1190)

" บัดนี้เมืองกลางก็เสียแก่ायพม่าข้าศึกเหตุควยเจ้าเมืองกรมการ ประมาทหมิ่นมิได้จัดแจงตระเตรียมเสบียงอาหารกระสุนดิน ประสิ่วไว้สำหรับบ้านเมือง " (6/จ.ศ.1173)

(จึ่ง)

ควย ที่ปรากฏเป็นสันฐานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ จึง จะอยู่ต้นประโยคที่ แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ถ้ามีสมมุติหนึ่งผู้หนึ่งให้การ หาชื่อพ่อชื่อปู่ชื่อลุงชื่อน้าชื่ออาว
ในถ้อยเขียนทางว่ามีได้นั้นควยผู้หนึ่งจะหลีกเลี่ยงราชการผู้เป็นเจ้าของแลผู้หนึ่งจึง
ให้การให้ผิดบ้านผิดคำขานนั้น อย่าให้ฟัง " (ก.ม./2 น.3)

ควย ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผลเช่น
เกี่ยวกับในสมัยอยุธยา ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ ควย อาจจะปรากฏ
เป็นสันธานเกี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ควยว่า, เนื่องควย, ควยเหตุที่,
ควยเหตุว่า, ควยเหตุที่ว่า หรือเป็นสันธานคู่ ควย...จึง...

ตัวอย่าง

" พระสงฆ์สมณศักดิ์ในครั้งกรุงเก่า ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรี
ได้มาเป็นพระราชอาคันตุกะเห็นจะเป็นพวกพระครูทางหัวเมืองชายทะเล
ฝ่ายตะวันออกโดยมาก ควยหัวเมืองทางนั้นไม่ถูกพม่าเข้าตีกรบกวลง ไปถึง"

(ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.112)

" ควยเหตุที่ไทยเป็นชาติที่นำภาษาอื่นมาใช้อยู่มาก การเขียน
หรือการพูดก็ควรใช้คำที่มีความหมายตรงและไม่จำเป็นต้องใช้ศัพท์
มากเกินไป . . . " (เอกสาร น.5)

ควย ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ จึง จะอยู่ต้นประโยค
ที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" เนื่องควยพนักงานไม่พอใจในสวัสดิการของบริษัท
พนักงานคนหนึ่งยื่นหนังสือร้องเรียนต่อคณะกรรมการ เมื่อวานนี้ "

" ควยความรู้สึกกังวลแล้วเป็นพื้นฐาน จึงก่อให้เกิด
ความไม่พอใจ ความรัก ความใคร่ และห่วงแหนภาษาชาติของตน "

(การใช้ภาษา น.312)

จะเห็นได้ว่า ควย ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย ในสมัยอยุธยาและปัจจุบัน
ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล

เทียบเท่า¹ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นหลักฐานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา มีความหมายทำนองเดียวกับ "ตั้งแต่" ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน อยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง " . . . คู่พี่น้องทองเขียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เผื่อ
ผู้อ้ายตายจากเมื่อเทียบเท่ายังเล็ก . . ." (หลัก 1 คำน 1 บรรทัด 1-3)

เทียบเท่า มีใช้เฉพาะในสมัยสุโขทัยเท่านั้น

ข้อ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ดังนี้ คือ

1. ข้อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. ข้อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข

1. ข้อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา มีความหมายทำนองเดียวกับ "จนกว่า" หรือ "จนกระทั่ง" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ข้อ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ข้อเท่า และยังมีสันธานที่มีเสียงใกล้เคียงและใช้ในความหมายเดียวกัน คือ ตราบเท่า หรือ ตราบเท่า

ตัวอย่าง " อันว่าผู้คนกระทำบุญกระทำบาปเสมอกันดังนั้นได้ พระยา
ยมราช แลเทพคาคือบาบุญนั้นยังบังคับให้เป็นยมราชเป็นยมบาล 15 วัน
มีสมบัติพิศุขจุมพศคา แลคกนรก 15 วันนั้นข้อสันขามันนั้นแลฯ"

(ไตร น.19)

" . . . ไม่อ้ออันอยู่รอบริมสระพังเมื่อพระโพธิสัตว์เป็น
พระยาแก้วานรแลมีบริวารได้ 8 หมื่นแลท่านอธิษฐานว่าให้ไม้อ้อนั้น
กลวงรอกอยู่ข้อเท่าสิ้นกัศป 1 แลฯ " (ไตร น.92)¹⁷

" ผู้งเทพคากินอาหารทิพย์ทุกวาร์ดังนั้น อาหารนั้นหาก
แห้งหายไปในคนเทพคานั้นแลฯ จะมีมุกคุดอจมคังมณูญเราท่านทั้ง
หลายนั้นหามิได้ตราบเท่าสิ้นอายุเทพคานั้นทั้งหลายเท่าใด "

(ไตร น.207) 194

เทียบเท่า พบเพียงตัวอย่างเดียวในศิลาจารึกหลักที่ 1

"ผู้งมชาลจึงเอา เชือกเหล็กแดงบิตค้อให้ซาคแล้วเอาหัว
ทอกลงในหม้อเหล็กแดงอีกเล่า แต่ทำอยู่คั้งนี้หลายคาบหลายครานักทราบเท่า
สิ้นอายุแลบาปรกรรมแห่งเขานั้นแลฯ " (ไตร น.25)

2. ค่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข มีความหมายทำนองเดียวกับ "ค่อเมื่อ"
"ก็ค่อเมื่อ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ไม่ปรากฏตาม
ลำพัง แต่จะปรากฏกับคำสันธานอื่นและใช้เป็นสันธานคู่ ค่อเมื่อ...จึง...
ค่อว่าเมื่อใด...จึง..., เมื่อใดค่อ...จึง...

ค่อเมื่อ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข จึง จะอยู่ต้น
ประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " . . . จึงคลอกลูกไว้ในที่แห่งนั้นแล้วแลอยู่เลี้ยงลูกใน
นั้น ค่อเมื่อลูกคนนั้นกล้าแล้ว จึงพาไปยังน้ำลึกเพียงหน้าแข้งแลสอนให้
ว่ายน้ำ . . . " (ไตร น.43)

" แม้นว่าท้าวพระภูมามีศักดิ์ค่านุภาพปานดังผู้เป็นเจ้าท่านนี้
ได้พัน 1 ก็ดี บมิอาจเอาสมบัติแห่งข้านี้ได้ เพราะว่าข้านี้ได้ให้
ค่อว่าเมื่อใดข้าให้ จึงเอาได้แล " (ไตร น.182)

" . . . แลแก้วนั้นจึงมิได้เปล่งรัสีมือออกแข่งด้วยพระจันทร์
เพื่อคั้งนั้นแลฯ เมื่อใดค่อมีพระภูมहाจักรพรรดิราช ๆนั้นค่านึงถึงแก้วน
นั้น ๆ จึงมาหาพระภูมहाจักรพรรดิราชแลเปล่งรัสีมือออกแข่งด้วย
รัสีมีพระจันทร์ " (ไตร น.133)

ค่อ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. ค่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. ค่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข

1. ค่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา มีความหมายทำนองเดียวกับ "จนกว่า"
หรือ "จนกระทั่ง" ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง

" ครั้นเพลา 4 โมง จึงสำเร็จ เสด็จกลับมาณพระที่นั่ง
จักรหวัค ทอเพลาคีห้าทุ่ม ⁵ เพลิงสงบแล้ว พระรัตนโกษาแลขุนพิพิ
สมบัติให้สนมพนักงานเอาหยวกเข้าประคองฐานเพลิงไว้ "

(14/จ.ศ.1097)

". . . ถึงพระที่นั่งจักรหวัคภัยชนมมหาปราสาทแล้ว เสด็จ
ขึ้นเกยฝ่ายขวา แต่สมเด็จพระบรมศพนั้นขาวที่เชิญพระเฉลียงเงิน
ทอขาวเครื่องไปรับสมเด็จพระบรมศพจากภาณุมาศขึ้นบนร้านมาซึ่งตำรวจ
ทำไว้ข้างพระที่นั่ง ล้นเกล้าเสด็จขึ้นเกยฝ่ายขวาแล้วเสด็จออกมาให้
เชิญสมเด็จพระบรมศพเข้าไปในพระที่นั่งตั้งเหนือพระเบญจาแล้ว. . ."

(14/จ.ศ.1097)

2. ทอ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข มีความหมายท่านองเดียวกับ "ทอเมื่อ"
"ก็ทอเมื่อ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ทอ อาจจะ
ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นสันธานคู่ ทอ...จึง..., ทอเมื่อ...จึง...,
ทอเมื่อใด...จึง...

ตัวอย่าง

" ถ้ายังมีใคว่างทราอย่าให้ไหวจุนหมื่นผู้นั้นมิชอบ ทอวาง
ครวแล้ว ถ้าจะไหวก็ตามเถิด " (ก.ม./1 น.195)

ทอ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข จึง (จึง) จะ
อยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง (จึง) จะอยู่
หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ฝ่ายอะเต็งห่วนบอกข้าว่า เจ้าลูกเจ้าหลานให้หาไม้ใช้
เจ้าข้ากัน ทอเจ้าอั้งวะนั้นให้หา จึงจะกลับไป " (3/จ.ศ.117๕)

". . . การซึ่งสัญญาเมืองไทร 2 ^๕ ทอเมื่อเจ้าพญา-
นครกลับออกไปแต่กรุง จึงได้จัดแจงตามสัญญา "

(2/จ.ศ.1187)

" ครั้นเวลาเช้าเย็นได้ถวายบังคมกระทำสักการบูชา
พระบรมศพพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในแลเสนาบดี
ผู้ใหญ่ผู้น้อยสนองพระเดชพระคุณเป็นนิจมีได้ขาด ต่อเมื่อ ใค้ท้าวพระยา
ประเทศราชบรรดาเป็นเมืองชั้นซึ่งอยู่ระยะทางไกลมาถึงถวายบังคม
กระทำสักการบูชาพระบรมศพพร้อมแล้ว จึงถวายพระเพลิง "

(ร.2/ จ.ศ.1171-1173)

ต่อ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสัณฐานมีที่ใช้ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา คือ

1. ต่อ เป็นสัณฐานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. ต่อ เป็นสัณฐานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข
และในสมัยปัจจุบันยังมีที่ใช้สื่ออย่างหนึ่ง คือ
3. ต่อ เป็นสัณฐานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน

1. ต่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาแสดงเหตุการณ์ที่เกิดต่อเนื่องกันหรือใช้
เชื่อมความที่เกิดต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็นกลุ่มคำสัณฐาน
เช่น ต่อมา, ต่อจากนั้น, ต่อมา, ต่อมา จึง เป็นกัน

ตัวอย่าง " เธอเคยเป็นครูสอนหนังสือต่อมาเธอได้เปลี่ยนอาชีพ
เป็นประชาสัมพันธ์ของบริษัทแห่งนี้ "

" คุณควรพิจารณาคุณสมบัติทั่วไปของผู้สมัครก่อนต่อจากนั้น
ค่อยพิจารณาความสามารถเฉพาะหรือคุณสมบัติพิเศษ "

" เมื่อเลือกหัวข้อเรื่อง จากที่ขอมขำยเนื้อหา คั้งจุด
มุ่งหมาย และเขียนประโยคกล่าวนำเรียบร้อยแล้ว ต่อมาก็ถึงขั้นตอน
ที่จักระเบียบความคิดของเรื่องที่จะเขียนว่าจะลำดับเนื้อหาอย่างไร
ผู้อ่านเข้าใจง่ายหรือถูกต้องรวดเร็วและไม่ลืบสน "

(การเตรียม น.12)

2. ทอ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข ไม่ปรากฏตามลำพัง แต่จะปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธานและปรากฏอยู่ต้นประโยคแสดงเงื่อนไข เช่น ทอเมื่อ, ก็ต่อเมื่อ

ตัวอย่าง

" จะเห็นได้ว่าหนังสือที่ใช้อ่านเพื่อประโยชน์ในการศึกษามีหลายประเภทและมีวิธีอ่านหลายแบบหลายอย่าง แตกต่างกันไปตามลักษณะหนังสือหรือจุดประสงค์ของผู้ใช้ ดังนั้นการอ่านเพื่อการศึกษาจะบรรลุผลเต็มที่ได้อีกก็ต่อเมื่อผู้อ่านรู้จักประเภทของหนังสือและรู้จักกำหนดเป้าหมายและขอบเขต "

(การใช้ภาษา น.179)

3. ทอ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน มีความหมายเช่นเดียวกับ "ถึงแม้" "ถึงแม้ว่า" ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นสันธานอยู่ต้นประโยคเชื่อม ได้แก่ ทอให้
กลุ่มคำ

ตัวอย่าง

" ตัวอย่างโคลงบทนี้ถือได้ว่าผู้แต่งได้สื่อสารบางประการโดยจงใจให้ผู้ได้รับฟังและผู้อ่านสำนึกว่า ซายกับหญิง ทอให้มียศศักดิ์ฐานะแตกต่างกันเพียงใด สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ ความต้องการทางเพศซึ่งไม่มีฝ่ายใดจะหลีกเลี่ยงหรือขจัดสิ่งนี้ไปได้ "

(การใช้ภาษา น.207)

สรุปได้ว่า ทอ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา และเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน ส่วน ทอ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกันมีใช้เฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แต่ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ดังนี้ คือ

1. แต่ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. แต่ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน

1. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แต่ว่า, แต่เท่าว่า

ตัวอย่าง

" ในขุนนรกเหล็กอันอยู่เป็นบริวารนรกบ่าวนั้น เรามิอาจกล่าวได้เลยแต่ว่าจะกล่าวแต่ขุนนรกบ่าว 16 อันอยู่ล้อมรอบสลัษีพจนรกัน อยู่บนนรกทั้งหลายอันพระมาตะลีนาพระเจ้าเนมิราชไปทอดพระเนตรนั้น"

(ไตร น.60)

" ในกายแห่งนางแก้วนั้นมีลักษณะอันอุดมถ้วนทุกแห่ง งามเพ่งใจคนทั้งหลายทุกคนในเมืองมนุษย์แต่เท่าว่ามิเท่านางฟ้าเมืองไตรตรึงษาสวรรค์นั้น เพราะเหตุหารัสมิ์มิได้ "

(ไตร น.136)

" พระญาจึงว่าแก่เศรษฐีเจรจาใหญ่คั่งว่าคนเป็นพระญาแต่เศรษฐีก็ว่าข้ามิใช่พระญาแต่เท่าว่าข้าเชื่อนุญแห่งข้านี้ได้ สมบัติแห่งข้า มิได้ให้ย่ำว่าท้าวพระญาปานดังพระองค์เจ้านี้แต่พระองค์เดียวเลย "

(ไตร น.181)

2. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "และ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็นสันธานเดี่ยว

ตัวอย่าง

" แล้วกระยาทานคายนันทองหมื่นหนึ่ง เงินหมื่นหนึ่ง เปี้ยสิบล้าน หมากสิบล้าน ผ้าจิวรี่ร้อย บาครี่ร้อย หมอนนั่งรี่ร้อย หมอนนอนรี่ร้อย พุก.... เครื่องกระยาบูชาทั้งหลายจกัณบัถ์แลมิด่วน แต่อันฝูงลูกบ้านลูก.... มาช่วยจกัณบัถ์แลมิได้ แต่เครื่องกระทำบูชามหาสังฆราชจกัณบัถ์แลมิด่วน..."

(หลัก 5 คำน 3 บรรทัด 14)

" เทพยดาบางหมู่มีดอกไม้ทิพย์กัณณิการทิพย์เป็นที่นั่งโสด
 คูเหลือองงามกึ่งทอง เนื้อสุกย่อมเป็นที่นั่งแห่ง เทพยดาทั้งหลายถ้วนทุกคนแล
 พระอินทร์จึงไปในสุรัmma เทวสภาศาลา เพื่อจะให้เทพยดาทั้งหลายมา
 ชุมนุมกันในศาลานั้นแล แต่พรพรรณดอกไม้ทิพย์อันหอมคมีในเมืองไตรศรี
 นั้น มีลมพัดซัดละอองเกสรดอกไม้เหล่านั้นเข้ามาในสุรัmma เทวสภาศาลา "

(ไกร น.225)

แต่ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นหลักฐาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. แต่ เป็นหลักฐานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
 2. แต่ เป็นหลักฐานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน
- และในสมัยอยุธยายังมีที่ ใช้ อีกอย่างหนึ่ง คือ
3. แต่ เป็นหลักฐานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา

1. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม แต่ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แต่ว่า, แต่เท่าว่า, แต่ทว่า, แต่หากทว่า

ตัวอย่าง

" แลในเดือน 7 นั้นเมื่ออั้งวะบังเกิดฝนตกหนักประมาณ
 40 วัน อินชะให้หาจักชุกะแคง คามตะแคงเข้ามาในวัง แล้วให้จับ
 คามตะแคงถ่วงน้ำเสีย แต่จักชุกะแคงนั้นให้จำไว้ ณ คุกจนตาย "

(8/จ.ศ.1152)

" แลจะให้มิศุภอักษรออกไปถึงลี้ป้าทั้งอักษร เสนาบดีให้นำ
 กราบบังคมทูลแต่สมเด็จพระเจ้ากรุงต้าฉิงผู้ใหญ่ ณ เมืองกรุงจีนให้ยก
 กองทัพมาขึ้น ณ กรุงศรีอยุธยา ๆ ก็จะไม่ยกกองทัพยกไปกระทั่วแก่กรุง
 อั้งวะ แต่ว่าบัดนี้ซัดสนค้ายมาได้มิศุภอักษรขึ้นมาด้วยแจ้งอยู่แล้ว "

(4/จ.ศ.1133)

" ฝ่ายเสนาบดีแต่งถวาย 5 บาท แต่เท่าว่า บาทนั้น
ใหญ่ ๆ แล้วแต่งเครื่องของหวานนั้น 14 สำหรับ แลพระสงฆ์ตั้งถาใน
วัดบุปผารามวิหาร . . . " (23/จ.ศ.1178)

" ครั้น ณ เดือน 12 แรม 6 ค่ำ ปีมะเส็งสัมฤทธิ์ศก
พระยาดลางบอกเข้ามาว่า พระเจ้าอังวะแต่งให้อะเต็งหฺนุยกกองทัพล
ลงมาตีเมืองถลาง แต่ทว่า อะเต็งหฺนุยกตั้งอยู่ ณ เมืองทวาย ตั้งค่าย
อยู่นอกกำแพงเกณฑ์ให้พะอูเจ้าเมืองทวายเป็นแม่ทัพคุมคนสองหมื่นเศษ
ยกไปตีเมืองถลาง เมืองชุมพร " (8/จ.ศ.1152)

" ศักราช 905 ปีมะเดาะเบตจศก สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
ทรงพระคำริว่า ครั้งก่อนเรายกทัพรุกไปพระนครศรีอยุธยา พลแก่สาม
หมื่น คาบลดุมพลี หามีผู้ใดมาปะทะไม่ แต่หากทว่า พลน้อยจะทำการ
ช้าวันมิถุนัต ครั้งนี้จะยกไปให้มากสืบเท่าก็เห็นจะได้พระนครศรีอยุธยา"

(ร3 พระราชพงศาวดาร/จาด)

2. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "และ"
ในปัจจุบัน ปรากฏเป็นสำนวนเกี่ยววอยุ่กับประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง

" . . . ยกแต่เขาหลวงไปสิ้นแดนเมืองศรีอยุธยาแลไป
แต่ขึ้นหาบ้านมิได้เลย ทางนั้นกว้างได้ 15 วาแลริมหนทางนั้นมีต้นไม้
ใหญ่ ปลายไม้ยื่นย้อมอ่อนเข้าหากันรุ่มไปทั้งกลางคืนกลางวัน และมีหน
ทางนั้นราบประจุกหน้ากลอง แลมีกลิ่นดอกไม้หอมระรื่นไปในหนทาง
มีผลไม้แก่ล้วนกินได้ ทางไปนั้นสนุกเป็นยิ่งนัก หาที่จะอุปมามิได้เลย
แต่ เดินไปนั้นได้เดือนหนึ่งกับ 8 วัน จึงถึงบ้านอันหนึ่งชื่อถาวรารายสังหาร "

(26/จ.ศ.1069)

" . . . ได้แจกสิ่งของกับข้าให้แก่นายทัพนายกองไพร่
หลวงไทลาวทั้งถึงกัน นายทัพนายกองไพร่หลวงไทลาวได้รับพระราชทาน
สิ่งของข้ามีความยินดีนักพระเดชพระคุณหาที่สุดไม่ได้ แต่ข้าวเกลื่อนนั้น
ได้จ่ายให้กองทัพรับพระราชทานจำนวนเดือนห้า เดือนหกสิ้นจำนวน
ข้าแล้ว แต่เกลื่อนนั้นได้จ่ายกองทัพสิบเอ็ดกัวยีนกับทสิบเอ็ดเจ็ดถึง
สิบเบ็ดทนานได้จ่ายให้พระญาเขมรตามเมือง . . . "

(17/จ.ศ.1204)

3. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา มีความหมายทำนองเดียวกับ "ตั้งแต่"
ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม แต่ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว
หรือกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แต่ครั้ง, แต่เมื่อ

ตัวอย่าง

" ข้าพเจ้าให้ลามาตอบว่า ซึ่งเขนตราว่าตั้งนี้ชอบใจ
นักหนาแต่กุมบัฏฐีเขนตราแต่งให้กบิตันไปตั้งอยู่ ณ กรุงฯ เป็นทาง
พระราชไมตรีกับท่านอัครมหาเสนาบดีเป็นช้านานแล้ว จะให้มี
พระราชสาส์นพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพุทธเจ้าอยู่หัวอันสูงใหญ่
ผู้ทรงพระธรรมอันมหาประเสริฐเสด็จมาจุจครั้งนี้หามิได้ . . . "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.62)

" . . . สามเณรบอกว่า พระศรีมหาโพธิ์กลั่นมาแต่
โพธิ์ลังกัเมืองอนูราชบุรีแต่ครั้งพระอรหันต์เจ้ากระทำบุญจวมสังคยานา
นั้นแลมีสามเณรอยู่ 10 รูป "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.69)

" อนึ่งท่านมีน้ำใจยินดีที่ออกนอกแต่เมื่อยังอยู่ในกรุง
ฝรั่งเสสนั้นประการใดขอให้ท่านมีน้ำใจยินดีที่ออกนอกในสืบไป "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.16)

แต่ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานมีที่ใช้อย่างนี้ คือ

1. แต่ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. แต่ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา

1. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม แต่ อาจปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือปรากฏเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น แต่ว่า แต่ก็, แต่ทว่า, หากแต่, หากแต่ว่า

ตัวอย่าง

" การพูดที่เลื่อนลอย ไม่มีประสงคที่แน่นอนย่อมไม่น่าสนใจและอาจวกวน น่าเบื่อหน่าย หรืออาจน่าฟัง แต่ไม่ได้ประโยชน์อันใดเลย และผู้พูดอาจเลือกวิธีการพูดที่ผิดแนว "

(การใช้ภาษา น.173)

" อย่างไรก็ตาม นักอ่านที่ดีก็ย่อมควรจะมีเกณฑ์บางประการในการประเมินคุณค่าอยู่บ้าง มิใช่จะตัดสินจากความรู้สึกส่วนตัวแต่เพียงอย่างเดียว แต่ก็นับว่าเป็นการยากเหมือนกันที่จะกำหนดเกณฑ์ให้ตายตัวลงไป "

(การใช้ภาษา น.227)

สันธาน แต่ก็ ที่ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมนี้ ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธานเป็น แต่+ประธาน+ก็+กริยา

ตัวอย่าง

" . . . คงจะสะท้อนให้เห็นว่าเรามีหนังสือหลายประเภทหลายแนวและหลายสาขาในวงการหนังสือเมืองไทย หนังสือที่มีคุณภาพไม่ดี (หรือค็น้อย) ในเมืองไทยอาจจะมีอยู่บ้าง แต่เมืองไทยก็มิได้ขาดหนังสือที่มีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจ "

(การใช้ภาษา น.175)

2. แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา มีความหมายทำนองเดียวกับ ตั้งแต่ เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา ปรากฏอยู่คนประโยคเชื่อม แต่ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ตั้งแต่, ตั้งแต่ครั้ง, ตั้งแต่เมื่อ

ตัวอย่าง

- " ฉันเลี้ยงคุณน้อยมาแต่เล็ก "
- " ฉันมารอคคุณตั้งแต่คุณยังไม่ตื่น "
- " ฉันเคยไปบ้านคุณตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กอยู่ "
- " เขาไม่ยอมพูกกับฉันอีกเลยตั้งแต่เมื่อคุณไปหาเขา "

สรุปได้ว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกันทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน แต่ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคากันปรากฏในสมัยสุโขทัยและอยุธยาเท่านั้น ส่วน แต่ ที่มีใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาปรากฏในสมัยอยุธยาถึงปัจจุบัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถ้า ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ถ้า อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ถ้าแล, ถ้าว่า, ถ้าแล้ว หรือเป็นสันธานคู่ ถ้า...ก็..., ถ้า...จึง..., ถ้าว่า...ก็..., ถ้าแล้ว...จึง...

ตัวอย่าง

" ถ้า เห็นดอกไม้ที่บ้านแล้ว ย่อมบังคับไปอยู่เข้าดอกไม้
อันคหาวาขานและยู่รอกถ้วนพันปีแล เพราะว่ารักดอกไม้มันแล "

(ไตร น.223)

" ถ้าแล ผู้ใดชื่นมากอนไ้ ว่าใครก็ดี เครื่องประดับนี้ใคร
ก็ดี เอนุ่งเอาหมเอามาประดับนี้คนก่อนแล "

(ไตร น.88)

" ถ้าว่า พระองค์เจ้าจะปรารถนาเอาทรัพย์สมบัติเท่าใด ๆ
ก็ดี เชิญพระองค์เจ้าเรียกเอาแก่ข้าผู้เดียว "

(ไตร น.138)

" . . . แล้วสาธคาบ^๕ลูกแก้วพระญามหาจักรพรรดิราชนั้น
แลมีบุญหากได้กระทำมาก่อนมากนักรักษาแล้ว แลได้เป็นพระญา
มหาจักรพรรดิราชแทนพื่อนั้นก็มี ถ้าแล้ว เป็นแทนพื่อได้ เที่ยรยอม
บุญธรรมอันประเสริฐทุกประการดังพื่อนั้นแล "

(ไตร น.143)

ถ้า ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ หรือ จึง จะ
อยู่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ถ้า ผู้ใดได้ไหว้ได้บูชาพระญามหาจักรพรรดิราชได้
ก็ จะได้พบสมบัติ 2 ประการ คือมนุษย์สมบัติแลสวรรค์สมบัติ "

(ไตร น.144)

" ครั้นว่าหลายเดือนแล้วลูกอ่อนนั้นให้รู้ ภูเดินไปมาแล้วได้
ถ้าว่าลูกอ่อนนั้นเป็นหญิง ก็อยู่ด้วยเพื่อนเด็กผู้หญิงทั้งหลายหนึ่งกันนั้นแล
ถ้าว่าเด็กลูกอ่อนนั้นเป็นผู้ชายได้ ก็ไปอยู่ด้วยฝูงเด็กชายทั้งหลายนั้นแล"

(ไทร น.90)

" อันว่าลูกหัวนั้น ถ้าว่าตกถูกตัว อยู่นั้นหอมกั๊กหอมน้ำกระ
คันคังแก่นจันทน์นั้น ถ้าขึ้นมือลวงเข้าไปในเนื้อหัวพอสุกแซน จึงถึง
เล็กในหัว. . ."

(ไทร น.278)

" ถ้าแล้วผู้ใดกระทำบุญทำกรรมได้ รุจึงเขียนนามผู้นั้น
ลงในแผ่นทองเนื้อสุกนั้นว่าคังนี้. . ."

(ไทร น.227)

ถ้าประโยคแสดงผลมีหลายประโยค ประโยคแสดงเงื่อนไขจะมี ถ้า, ถ้าแล
นำหน้า ก็ หรือ จึง จะอยู่ก่อนประโยคแสดงผลทุกประโยค

ตัวอย่าง

" ถ้าแลคนผู้ใดปรารถนาจะใคร่ได้เงินแลทองของแก้ว
เครื่องประดับนี้ทั้งหลาย เป็นต้นว่า เสื้อสร้อยสนิมหิมพากรณก็ดี แลข้าว
น้ำโภชนาหารของกินสิ่งใดก็ดี ก็ย่อมบังเกิดปรากฏขึ้นแต่คาบกลับ-
พลุ์นั้น ก็ให้สำเร็จความปรารถนาแก่ชนทั้งหลายแล "

(ไทร น.85)

" ช้างแก้วนั้นจึงมาเฝ้าเมืองพระญามหาจักรพรรดิราช
นั้น จึงเข้าไปในโรงทองอันท่านแต่งไว้ ถ้าแลงามนักหนา จึงมาอยู่
เหนือพูกผ้าอันท่านลาดปูไว้แล้ว ก็ยืนอยู่เหนือแท่นทองนั้นแล "

(ไทร น.128)

ถ้า ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดง
ความหมายสมมุติ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏอยู่ก่อนประโยคที่แสดงเงื่อนไข
ถ้า อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ถ้าแล, ถ้าหาก,
ถ้าแต่, ถ้าแม้ หรือเป็นสันธานคู่ ถ้า...ก็..., ถ้า...จึง..., ถ้าแล...ก็...,
ถ้าแล...จึง...

ตัวอย่าง

" ถ้าบ้านเมืองโคชินแก่อังกฤษจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทย ๆ ไม่ทำอันตรายแก่บ้านเมืองจะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่ากล่าวให้โดยสุจริต | ถ้าผิด อังกฤษจะทำโทษตามความผิด "
จริง!

(2/จ.ศ.1187)

" ถ้าแลราชทูต ออกมาถึงกรุงปักกิ่งแล้ว ขอสมเด็จ อุปทูต ตรีทูต

พระเจ้ากรุงต้าฉิงผู้ใหญ่แห่งทางพระราชไมตรีได้ได้รับพระราชสารแลเครื่องบรรณาการไว้. . ." (5/จ.ศ.1148)

" ถ้ามีพระบันฑูตศรีลังกาเข้ามา จึงมา ถ้าหากมาเองไซ้ผู้นั้นเลมิดพระราชอาณาท่าน" (ก.ม./1 น.108)

" ถ้าแต่ พลไพร่องครักษานารายขึ้นไปถึงนา 400 ได้ตัวท้าวพญาบ่าเห็จทองลากเงินลากไค้กินเมืองได้เมียนาง ถ้าได้ตัวข้างบ่าเห็จเงินทะเลบ่ทองเสื่อผ้า " (ก.ม./1 น.91)

" 11 มาตราหนึ่ง ชายพี่น้องผู้คนไว้แก่ท่าน ๆ ไซ้อยู่ ถ้าแต่ในสามชวบลงมาแลมันเป็นผู้ร้ายคุมฆ่าพันท่านตายให้เป็นจูลจลในแผ่นดิน ท่านเอามาพิจารณาเป็นลัจ " (ก.ม./2 น.294)

คำสันธาน ถ้าแต่ นี้ อาจจะปรากฏแยกกันได้

ตัวอย่าง

" ถ้าถึงปีหนึ่งตาย ให้ทำสามส่วนยกเสียสองส่วน ให้เอาแต่ส่วนหนึ่ง เมื่อจะไทมั้นเอาค่าตัวกาลมาตั้งใหม่ ถ้าถึงสามปีตาย แต่ให้สมาคมด้วยข้าวตอกดอกไม้แล "
ศาสนา

(ก.ม./3 น.123)

" แต่ก่อนที่เมืองมหาชัยก็หาเคยก่อเรือไม้ ถ้ามันญวนให้ก่อเรือจริงเห็นจะคิดราชการซึ่งว่าจะบรรทุกครัวเมืองนครพนมมานั้น ความหาจริงไม่. . ." (จคทหมายเหตุ/ร3)

ถ้า ที่ปรากฏเป็นสันฐานจะอยู่ที่ตนประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ หรือ จึง จะอยู่ที่ตนประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ครั้นจะนำหลวงวาสุเทพลงไปเมืองพุทไธเพชร ๆ ยังหาปรกติไม่ จะให้พระยาเพชรลงไปสืบราชการก่อน ถ้าพระยาเพชรกลับมามีเมืองพุทไธเพชรปรกติแล้ว จึงจะให้นำหลวงวาสุเทพที่พหหลวงถือศุกอักษรลงไป "

(2/จ.ศ.1172)

" ถ้าแลกองทัพไทยตีได้เมืองพันพร้าวแล้วจะข้ามมาถึงปากเมืองเวียงจันท้าง ถ้านอนูเวียงจันแลลูก ก็จะพากันลงเรือหนีไปฝั่งเจ้าเวียคนาม "

(3/จ.ศ.1189)

ถ้าประโยคแสดงเงื่อนไขมีหลายประโยคจะมี ถ้า, ถ้าแล ปรากฏอยู่ที่ตนประโยคทุกประโยค ส่วน ก็ หรือ จึง จะอยู่ที่ตนประโยคที่แสดงผล

ตัวอย่าง

" ถ้ามีกษัตริย์จะพิศนุส ให้ผู้มาทูล ถ้าว่าราชการเสร็จแล้ว ถ้ามีพระบันทูลตรัสให้มา จึงมา "

(ก.ม./1 น.108)

" ราชอา 3 ถ้าบ้านเมืองของไทย ฝ่ายทิศตะวันออก อังกฤษ

ทิศลุ่มว่าว ที่อยู่ใกล้ต่อกัน ถ้าอังกฤษลงสยด้วยเขตแดนยังไม่สมสำเนา ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างอังกฤษมีหนังสือแต่งคนแลชาวบ้านมาไถถามเจ้าเมืองฝ่ายไทยอยู่ใกล้กัน "

(2/จ.ศ.1187)

" ถ้าแลทวยราษฎรผู้มีคิร้องฟ้องด้วยตระหวางความแลศาลอาชญาในกิติแลนครบาลกิติ แบ่งในกิติ ศาลกลางขุนยศเสกิติ ถ้าแลกรมทั้งนี้ เป็นจำเลยไซร์ จึงมีตราออกไปแก่กรมแลแขวงจังหวัด ทั้งสี่คู่ความนั้น เข้ามาพิจารณา "

(ก.ม./1 น.80)

ถ้า ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่คนประโยคที่แสดงเงื่อนไข ถ้า อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ถ้าหาก, ถ้าหากว่า, ถ้าเมื่อ, ถ้าเมื่อว่า, ถ้าแม้, ถ้าแม้ว่า, ถ้าแม้ว่า เป็นต้น หรือปรากฏเป็นสันธานคู่ ถ้า... ก็... , ถ้า... จึง...

ตัวอย่าง

" ถ้า เรามาช้ากว่านี้ คงไม่พบใครที่บ้านแน่ "

" ถ้าหาก นักเรียนไม่ได้เคยเห็นหนังสือราชการเป็นจำนวนมาก นักเรียนย่อมเขียนหนังสือเช่นนั้นไม่ได้ "

(ภาษาไทย)

" เขาจะจับคุณส่งตำรวจ ถ้าแม้ว่า คุณไม่ทำตามสัญญา "

ถ้า ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่คนประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ หรือ จึง จะอยู่คนประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ถ้า เป็นการฟังการอ่านบทกวีเพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง ผู้ฟังก็ควรปล่อยให้คล้อยตามลำนํ้าและความหมายของบทกวี "

(การใช้ภาษา น.93)

" ถ้า เขาออกจากโรงพยาบาลเมื่อไร จึง ค่อยไปเยี่ยม-
เยี่ยม-เขาที่บ้าน "

จะเห็นได้ว่า ถ้า ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

ถึง ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย

ถึง ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ไต่ตั้งนี้ คือ

1. ถึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. ถึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทาง เหตุและผล

1. ถึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "แม้ว่า" "ถึงแม้ว่า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ เป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ถึงว่า, ถึงมากกว่า, หรือ ถึงมาทว่า หรือเป็นสันธานคู่ ถึง...ก็... , ถึงว่า...ก็...

ตัวอย่าง

"...พระมหากษัตริย์เจ้ากรุงฝรังเศสนั้น เห็นสมควร
จะเป็นพระมหากษัตริย์แก่พระมหากษัตริย์ทั้งปวงที่แขวงเอวอบแลความ
คิดทั้งปวงนี้มิได้ออกจากปัญญาอัตโนจนเท่าบัดนี้ เหตุนี้ ถึงว่าไกล
ไปทุกวันทุกวันจะถึงเมืองอัตโนแลเห็นมีช้ำมีนาลุดถึงทั้งนั้นก็ดี อัตโน
ยังคิดถึงบ้านเมืองแดนน้อยหนึ่ง " (ประมุขจกหมายเหตุ น.16)

" ถึงมาทว่าแผ่นดินเมืองญวนยังเป็นของเจ้าเวียตนาม
เจ้าเวียตนามเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพก็จริง แต่เจ้าเวียตนาม
เบียดเบียนเอาบ้านเมืองเหล่านั้นซึ่งเป็นเขตแดนกรุงเทพไปไว้ "

(จกหมายเหตุ/ ร3)

ถึง ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคแรกแสดงความที่ขัดแย้งกับความใน
ประโยคหลัง ก็ จะอยู่ต้นประโยค^{หลัง}ภายใต้ประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ อยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

"หนังสือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมุหนายกมาถึง
พระยาศรีลหเทพ ค่ายแต่งให้หมื่นจงอักษรคุมเอาของกิน 50 ชะลอม
ออกไปให้นั้นชอบใจอยู่แล้ว ถึงจะบรรทุกเกวียนไปเท่าใด ก็หาพอไม่
ค่ายนายทัพนายกองมาก ต้องเจื้อจ่านไปทุกแห่ง "

(จกหมายเหตุ/ ร3)

" บัดนี้อัตโนไคมีน้ำใจชื่นชมยินดีด้วยอัตโนพบท่าทางซึ่ง
จะลำแดงแก่ท่านชอบใจแห่งอัตโนด้วยบุญคุณของท่านมีแก่อัตโนเมื่ออยู่
ณ กรุงฝรั่งเศส และอัตโนยังรับคุณของท่านอยู่จนเท่าทุกวันนี้ ถึงว่าท่า
ทางนั้นจะมีสะดวกก็ดี อัตโนก็จะมีได้รู้เป็นทุกข์เลย"

(ประมุขจดหมายเหคุ น.16)

2. ถึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล มีความหมายทำนองเดียวกับ
"จนถึงกับ" "จนกระทั่ง" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงผล ถึง
อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ถึงกับ

ตัวอย่าง

"... แลอภัยพม่าซึ่งยกมาทำแก่เมืองถลางถึงเสียทัพกลับไป
ก็เพราะกำลังบารมีหากให้วิบัติต่าง ๆ " (6/จ.ศ.1173)

" เดือน 12 เดือนอ้ายเป็นฤกษ์ลมว่าวลมอุรกรกล้า คลื่นใหญ่
เกิดพายุฝนตกหนัก เมืองเว้จะลงมาเมืองไซ่ง่อนมิได้ ถ้าจะกลับไปเป็น
ลมพายุฝนคลื่นใหญ่ที่เข้าฝั่งถึงจะแล่นก้าวไม่ได้" (พระราชพงศาวดาร/เจิม น.64)

" ทางเมืองเขมรถูกชวนบีบคั้นมากขึ้น ฝ่ายไทยก็คาดหมาย
ว่าต่อไปไทยคงจะต้องเกิดปะทะกับชวนเกี่ยวกับเรื่องเมืองเขมรอีกเป็น
แน่เพราะถ้าเขมรหมดความนิยมในชวนถึงกับพร้อมใจกันต่อสู้เพื่อขับไล่
เมื่อใดแล้ว เขมรก็จะต้องการพึ่งไทยให้ช่วยป้องกันชีวิต "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม น.103)

ถึง ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา คือ

1. ถึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. ถึง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล

1. ถึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ถึง
อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ถึงแม้, ถึงแม้ว่า
ถึงกระนั้นก็, ถึงอย่างไรก็ตาม, ถึงอย่างไรก็ หรือเป็นสันธานคู่ ถึง...ก็...

ตัวอย่าง

"งานเลี้ยงคืนนั้นฉันไปไม่ได้ถึงฉันอยากไปก็ตาม "

"ถึงแม้เธอจะเจ็บหนัก เธอยังคิดจะไปเที่ยวทะเลอีก "

"ในขณะที่บทอัศจรรย์แต่เก่าก่อนโดยทั่ว ๆ ไป อ่านได้อย่างสนิทใจดังที่ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น ถึงกระนั้นก็ยังมืบทอัศจรรย์ในหนังสือบางเล่มซึ่งจัดได้ว่ามีศิลปะน้อยไปสักหน่อย มักจะเขียนถึงบทอย่างเกือบ ๆ จะโจ่งแจ้งซึ่งก่อความรู้สึกไม่สนิทใจแก่ผู้อ่าน "

(โลกแห่งวรรณคดี น.112)

ถึง ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ต้นประโยคแรกแสดงความที่ขัดแย้งกับความในประโยคหลัง ก็ จะอยู่ต้นประโยคหลังถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน ถ้ามีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ถึงเขาจะเจ็บหนัก เขาก็ยังอ้วน "

" ถึงแม้ว่าเขาจะขาดเรียนเป็นเวลานาน ก็สอบไล่ได้ "

2. ถึง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงผล ถึง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น ถึงกับ, จนถึงกับ, จนถึงกับว่า, ถึงขนาด เป็นต้น

ตัวอย่าง

" เขากินมากถึงยากจน "

" เขายากจนมากถึงกับไม่มีเสื้อผ้าและอาหาร "

" . . . โวหารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความรักหรือศตถการรสนี้ ทำให้นักเรียน นักศึกษาเกิดความซาบซึ้งมาทุกยุคทุกสมัยถึงขนาดท่องจำกันได้เป็นตอน ๆ ไปทีเดียว "

(โลกแห่งวรรณคดี น.59)

สรุปได้ว่า ถึง ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย มีใช้ในสมัยอยุธยาและปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน และเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล

" รูปร่างของพระเอกในเอเชีย มักจะแบบบาง สวยงาม
 อย่างพระลอ พระอภัยมณี ของไทย ท้าวพุนันต์ พระราม พระเอกของ
 อินเดีย คุณสมบัติของพระเอก มักจะรบเก่ง เจ้าชู้ แถมว่า ซื่อสัตย์
 และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์. . ." (โลกแห่งวรรณคดี น.30)

จะเห็นได้ว่า เท่า หรือ ทว่า ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความ
 หมายตรงข้ามกัน ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

ทั้ง ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน
 ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม ทั้ง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็น
 กลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ทั้งนี้, อีกทั้ง ¹

ตัวอย่าง " ผู้ไฉนอยู่จึงตายในมนุษย์โลกนี้ก็ดี แลไปเป็นพรหมยืน
 อยู่ในเมืองพรหมโลกย์นั้นบมิกระหม่อมบมิทกบมิตึงตักแห่ง ทั้ง คาก็มิพริบ
 ดูชั่วสุคพรหมนั้นแลมิรู้ลี้สิ่งเลย " (ไตร น.240)

"...เกลียวสนิหอนแตกราวเข้าในสารจารจารึกนี้ปิด
 สัจจากำ (ชื่อไสนาคม) พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ทั้งหลาย อันพันไปจง
 ออย่าให้รู้จักชื่อฝูงพระพุทธรอันจักมา ปางหน้าก็อย่าให้รู้จักศาสนา ทั้ง ไสนาคม
 ก็อย่าให้รู้จักศาสตร์ ชื่อ เถรมหาเถรอันจางงรู้นี้เสมอคงถูกตัดคอ. . ." (หลัก 64 ด้าน 1 บรรทัด 4-7)

" ฝูงสัตว์ทั้งหลายอันเกิดในไตรภูมิภพนี้ แม้นว่ายศศักดิ์สมบัติ
 ก็ดี คือ ดังว่าพระญาณหาจักรพรรดิราชนั้นก็ดี ดังพระอินทร์ เจ้าไตรศรีงษา
 พิภพก็ดี ดังพระพรหมก็ดี ทั้งนี้ ห่อนยืนอยู่มั่นคงในยศศักดิ์สมบัตินี้ได้เลย
 ลักคาบ เทียบยอมรู้นิบาย. . ." (ไตร น.258)

" . . . แต่ฝูงสัตว์อันมีจิตรแลมีชีวิตอันเกิดในภูมิทั้ง 31 ชั้น
ทั้งนี้ มิเที่ยง ย่อมฉิบหายด้วยมัตยราชหากกระทำให้หายได้ " (ไตร น.292)

¹ อีกทั้ง ดูที่คำว่า อีก หน้า 141

ทั้ง ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม ทั้ง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ กับทั้ง

ตัวอย่าง

" . . . จึงมีพระราชโองการตรัสว่า พระเจ้าเชียงใหม่เป็นคนหลงอยู่แล้วแลจะละเสียนั้นเหมือนไม่อนุกุลพระเจ้าเชียงใหม่ประการหนึ่งก็จะเสียเกียรติยศสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ผู้ทรงพระคุณอันมหาประเสริฐไป ทั้งพระองค์ที่ทรงโกรธทิโทษเราได้ "

(พระราชพงศาวดาร/จิม น.57)

" . . . พระวิหารน้อยชายขวาสำหรับมายกไหว้พระพุทธรูปชุกตระนำปลุกพรณไม้ศาลารายห้าห้องเจ็ดห้องเก้าห้อง . . . ทำกำแพงแก้วล้อมรอบนอกมีประตูคุ้มประกับกระเบื้องเคลือบเก้าประตูทั้งประตูคั่นสองเป็นสิบเอ็ดประตูมีรูปสัตว์ประดุจละคูเป็นรูปสัตว์สิบสองตัว "

(3/จ.ศ.1151)

" อนึ่งหลวงรองเมืองก็จงรักภักดีคอยไต่ฝ่าละของซูลี ๆ ได้โดยเสด็จ ๆ ทำการสงครามหลายครั้งมีความชอบอยู่ทั้งเป็นคนเก้ารู้นบราชการในกรมพระนครบาล ขอพระราชทานตั้งเป็นพระยายมราชพระราชทานเครื่องยศให้เสด็จ สักโหนดคนใช้โดยฐานาศักดิ์ "

คานหาม!

(2/จ.ศ.1144)

" . . . มหาฤกษ์บอกว่ารำลึกถึงถิ่นฐานบ้านเมือง ณ กรุงไทย กับทั้งจะใคร่ชมพระบรมโพธิสมภารจึงมา . . . "

(3/จ.ศ.1172)

ทั้ง ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา คือ

1. ทั้ง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน และในปัจจุบันยังมีที่ใช้อีกอย่างหนึ่ง คือ
2. ทั้ง เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน

1. ทั้ง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ทั้ง อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น กับทั้ง, อีกทั้ง, ทั้งนี้, รวมทั้ง

ตัวอย่าง

"... ผู้ที่อ่านหนังสือเป็น ย่อมสามารถอ่านได้รวดเร็ว เข้าใจ เรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้องฉับไวสามารถจับใจความได้ครบถ้วน ทั้งยัง แยกแยะได้ว่าใจความใดเป็นใจความสำคัญ ใจความใดเป็นใจความรอง "

(การใช้ภาษา น.160)

" คำว่าเรียนหมายถึง หนังสือที่แต่งเรียบเรียงขึ้นเพื่อ อธิบายหรือแสดงเนื้อหาวิชาการแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะ ทั้งนี้อาจเป็น การเล่นต่อทฤษฎีหรือเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในระดับลึกหรือระดับกว้างก็ได้ "

(การใช้ภาษา น.176)

2. ทั้ง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็น กลุ่มคำสันธาน เช่น ทั้ง ๆ ที่, ทั้งที่, ทั้ง ๆ

ตัวอย่าง

" ผู้ที่ศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์ ไม่ว่าจะมาจากต่าง ประเทศหรือในเมืองไทยมักจะพากันดูถูกผู้ที่ศึกษาทางด้านวรรณคดีว่า เรียนสิ่งซึ่งเป็นความคิดฝันไร้สาระ ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองสิ่งเป็นสิ่งที่ไปด้วย กันได้และยังจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน " (โลกแห่งวรรณคดี น.120)

" เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เป็นใหญ่ ไม่ปรากฏว่าได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นดังขนาบถักองค์เดียว ทั้งที่เพี้ยวสืบหา พระภิกษุสงฆ์ซึ่งทรงคุณธรรมทั่วทุกหนทุกแห่ง " (ศักราชวิกรม น.112)

จะเห็นได้ว่า ทั้ง ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้าย ตามกัน ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน ส่วน ทั้ง ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมาย ขัดแย้งกันมีใช้เฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น

ฉิ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ไ้ใช้ดังนี้ คือ

1. ฉิ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ
2. ฉิ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน

1. ฉิ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ มีความหมายทำนองเดียวกับ "ถ้า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเงื่อนไขหรือความสมมุติ

ฉิ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ฉิว่า, ฉิแล(ฉิแล้)
ฉิแลว่า, ฉิดังนั้น, ฉิวาดังนั้น, ฉิแลว่าดังนั้น หรือเป็นสันธานคู่ ฉิ...ก็..., ฉิ...จึง..., ฉิแล...จึง

ตัวอย่าง

" ฉิว่าฟังปฏิสนธิ์น้อยไปได้ ไ้เกิดในพรหมปาริสาชฌุมิ
ฉิว่าฟังทรมไปได้ ไ้ไปเกิดในพรหมบโรหิต ฉิว่าฟังนักหนาได้ ไ้ไป
เกิดในมหาพรหมภูมิ ๆ ทั้ง 31 นี้ชื่อ ปดมฉานภูมิแลฯ "

(ไตร น.6)

". . .ทิพยพิชฌานแล ที่แท้ฉิเราบึงใจชื่อ เอาลัศย์
ประติชฌาในพระมหาสุพรหมบัณเฑาะ้วนี้ แคะเราเอาไมครีมากัน ไ้เป็นโลภา
ภายนอกใจไซร์ จงกระทำสรรพโทษาดัง.... ไ้จึงเกิดสรรพโทษา
นตรายนคนผลปรตัยกัษัณฑ์ตาอย่าไ้เป็นท้าว...."

(หลัก 40 พิเศษ บรรทัด 5-7)

" ฉิว่าคนแห่งนั้นเขาคายไ้ เขามีพักเอาศพนันไปเสียเลย "

(ไตร น.92)

" ใจร้ายทั้ง 20 ฉิแลมีแก่คนผู้ใด ผู้นั้นไ้ไปเกิดในที่ร้าย
เป็นค่นว่า จตุรบายแลฯ "

(ไตร น.11-12)

" ฉิแลว่ามีผู้ใดไปไ้วันบคำรบบุญชากแกงจักรแก้วนั้นด้วย
ข้าวตอกคอกไม้ไ้ แลงจักรแก้วนั้นเชียรยอมบ่าบักเสียซึ่งความไ้
ความเจ็บ ประพฤติไ้อยู่ดี กินดี สรรพสวัสดิ์พิพัฒนาการ "

(ไตร น.98)

ฉิ ที่ปรากฏเป็นกลุ่มคำต้นฐานนี้ อาจจะใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไข โดยการสรุปความข้างหน้า จะปรากฏอยู่ที่ท้ายประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง

" อันว่าผู้นางฟ้าทั้งหลายแลเขวากกล่าวดังนี้ เขาผู้นี้ เป็นคนพาลนักหนา รู้แต่คิเตียนนินทาผู้มีบุญ อันว่าผู้หญิงมีหญิงมีบุญมักใหญ่ ใฝ่อันไคมาหาอันไคมาได้ตัวเจ้าอสังขมิตตานี้ เขาไปไม่รู้จักว่ามีบุญ มิดังนั้น มากุจะสำแดงให้เขารู้จักเจ้าอสังขมิตตาว่ามีบุญ "

(ไทร น.160-1)

" พระองค์เจ้าเสด็จยังเรือนข้าพระบาทนี้แล้วแลคิไป ถ้าพระองค์เจ้าหาอันเป็นบมิได้ก็คิอยู่ ถ้าแลพระองค์เจ้าแลมีอันเป็นได้ เพราะไปเรือนเศรษฐี ๆ นี้หากทำร้ายแก่พระองค์เจ้าแล ๆ พระญาจึง กล่าวแก่เศรษฐีว่าสาธุคิแล้ว ฉิวาดังนั้น เราจะเสวยแต่เท่านั้นแล ๆ พระญาจึงหยุดเสวย "

(ไทร น.176)

" เกลตเหย เกลตจำศีลจริงหรือ มันก็บอกแก่เกลตมันตามจริงว่า มิได้จำศีล . . . แลกุสับปลัดว่ากุได้จำศีลแล ๆ เกลตมัน จึงว่าแก่เกลตมันฉินั้น ฉิแลว่าดังนั้น แต่วันนี้ไป พหน้าเตียงคินก็คิ เตียงคากี้คิ เกลตอย่ากินข้าวเพรกลเลย เกลตออกข้าวเพราให้เตียงรุ่ง "

(ไทร น.56)

ฉิ ที่ปรากฏต้นฐานจะอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ หรือ จึง(จึง) จะอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง(จึง) จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" ฉิคนแลมิรู้จักบาบกรรมวิบากคนดั่งนั้น แลคนยังกระทำบาบไปเบื้องหน้าอีกเล่าได้ ก็ เร่งสืบบาบนั้นไปอีกเล่า บมิรู้สิ้นสุดบาบนั้นเลย ๆ "

(ไทร น.112)

" มิแลข้าจะใคร่เอาผ้าที่ประอบแก้วนี้ออกลาคไปให้เต็ม
ทั้งทั้งชมพูทวีปอื่นกว้างได้ 10,000 โยชน์นี้ก็ดี ก็จะทำทั้งมวลอันจะสิ้น
สุดในที่ประอบแก้วนี้เลยเพื่ออำนาจบุญข้าได้อวยทานผ้าเช็ดหน้าผืน 1
แก่บัณฑิตยโกธิเจ้าแต่ก่อนนั้น " (ไตร น.165)

" อุคันไม้้นโค่นลงทั้งรากได้ ปราสาทนั้นจึงหายแลบมิ
เห็นสักคาบเลยแล " (ไตร น.202)

" ลูกเจ้า ลูกขุน มิแลผิดแยกแวกกว้างกัน ส่วนคุณแท้แล
จึงแสดงความแก่ช้ำด้วยข้อ บ่เข้าผู้ลัก มัก...."

(หลัก 1 คำน 1 บรรทัด 25-26)

" มิแลจะคณาคด้วยโยชน์ได้ 336,000 โยชน์ จึงถึง
ชั้นฟ้าอันชื่อว่านิมมานรคนี้้น ๆ " (ไตร น.231)

2. มิ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "แม่"
"แม่ว่า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม มิ อาจจะปรากฏเป็น
สันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ มิว่า, มิแล้ว, หรือเป็นสันธานคู่
มิว่า...ก็...มิแล้ว...ก็...

ตัวอย่าง

" ครั้นเอาข้าวสารใส่หม้อแล่งใส่ข้าวนั้นก็เต็มมาดังก่อน
แลข้าวสารนั้นบมิรู้สิ้นเลยสักคาบ มิจะใส่เต็มร้อยเกวียนก็ดี ข้าวสาร
2 ทะนานนั้นบมิรู้บพร่องไปเลย เต็มอยู่ 2 ทะนานนั้นดังก่อนแล " (ไตร น.171)

" อันว่าคนทั้งหลายนี้จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์ในเมืองดินนี้
ก็ยากนักหนา แลผู้ใดมาเกิดเป็นมนุษย์ตั้งนั้นโลด แลมีใจโสสัทธาแลจะรู้
หลักเชื่อบุญบาปนั้นก็ยากนักหนาแล อนึ่งโลด มิว่ามีใจโสสัทธาเชื่อบุญ
เชื่อบาปตั้งนั้นก็ดี แลจะได้ฟังธรรมอันพระพุทธรเจ้าบัตถุรไว้นั้น ก็ยากนักหนา
ได้ มิแล้วได้ฟังธรรมตั้งนั้นก็ดี แลจะจำไว้ได้เป็นมั่นคงแล้วแลจะเทศนา
ให้ผู้อื่นฟังสืบไปเล่า ได้ฟังด้วยตั้งนั้นก็ดี ยากนักหนา แลคนเป็นข้าแก่ผู้เป็นเจ้า"

(ไตร น.166)

" ชุมของฝูงนั้นยอมเต็มด้วยทองคำเงินทองทองดองแล้ว
 สัตตพิริยัตนะเต็มปากชุมแล้วสูงชันค้ำท่านกลูกตาลไว้นั้นแล ฯ
ฉิแลว่าไปคักเอาเท่าใด ๆ ก็ดี บมฺริฐบกรูพรองเลยสักคาบ เงิน
 ทองแก้วแหวนอันอยู่ที่นั่นหากพูนขึ้นมาเต็มที่ตั้งเก่า . . ."

(ไตร น.169)

ฉิ ที่ปรากฏเป็นสันฐานคู่จะอยู่ที่ตนประโยคแรกแสดงความที่ขัดแย้งกับความใน
 ประโยคหลัง ก็ จะอยู่ที่ตนประโยคหลังถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน
 ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" เศรษฐีก็เลี้ยงให้กินทุกคนแต่ข้าวหม้อเดียววันนั้นแลกับ
 แกงหม้อเดียววันนั้นกินบมฺริฐสันสักคาบ ฉิว่าคักเอาเท่าใดก็ดี ก็ยังเต็ม
 อยู่ทั้งเดียวแล "

(ไตร น.176)

" แม้ชื่อว่าสัตว์นั้นมีความผิดเข้าสักสิ่งก็ดี ฝูงอื่น
 ไปล่าฆ่าแห่งที่สัตว์ฝูงได้เอามาเป็นประโยชน์แก่ตน ลางจำพวกตั้ง
 วิวาวยข้างม้า "แลมาให้คนทั้งหลายใช้ต่างท่านักหนาโสศและจะอยู่
 พักก็มิได้เลยสักคาบ ฉิแลว่าอยากหย้าแลอยากน้ำและจะอยู่ที่นั้นก็ดี
 เขาก็คีคาจำใจโสศ "

(ไตร น.46)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉี¹ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่มีความหมายสมมุติ มีความหมายทำนองเดียวกับ "ถ้า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไขหรือความสมมุติ ฉี อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ฉีแล

ตัวอย่าง " ฉีพระราชกุมารต้องพระราชอาญา แลใส่สังขลิกบัญชา
คือ โชครวน . . . " (ก.ม./1 น.154)

"แต่ประคองแสดงรามถึงสระแก้ว ไอยการหมื่นโทวาริก
ฉีผู้ชายเจรจาด้วยกันก็ นิ่งในพี่สังก็ก็ อนึ่งทอดแหแลตกเบ็ด
สู่สนอนชอนนางแลร้องเรือเป่าขลุ่ยเป่าปี่ตีพิพฆาโหระโหระ
ไอยการหมื่นโทวาริกถ้าจับได้โทษ 3 ประการ "

(ก.ม./1 น.75)

" ถ้ามีฟังแลเสด็จให้นอนกลิ้งเข้าไปหว่างงวข้างแหง
จึงจะชอบด้วยไอยการ ฉีแลขุนช่างชาวช่างมิได้ทำตามพระไอยการ
ตั้งกล่าวมาไซ้ ถ้าพระที่นั่งเป็นอันทรายให้เอาช่างฆ่าเสียทั้งโคตร "

(ก.ม./1 น.86-7)

ฉี ไม่มีใช้ในภาษาร้อยแก้วปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า ฉี ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้ ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ ส่วน ฉี ที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกันปรากฏเฉพาะในสมัยสุโขทัยเท่านั้น

¹ฉีในสมัยอยุธยาอาจเขียนอีกรูป คือ ฉี หรือ ฉี

เพราะ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นต้นฐานมีขี้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏอยู่ต้นประโยคเหตุ เพราะ อาจจะปรากฏเป็นต้นฐานเดี่ยว หรือเป็น กลุ่มคำต้นฐาน ได้แก่ เพราะว่า, เพราะเหตุ, เพราะเหตุว่า หรือเป็น ต้นฐานคู่ ได้แก่ เพราะ...จึง..., เพราะว่า...จึง...

ตัวอย่าง

" แลจะเอาสัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจากโศขสงสาร อำนาง พยาธิอาพาธอันครายจงอย่าได้มี อายุยืนฉิบแสนปี จงมีใจ(คำ)รบใน พระศรีรัตนตรัยแก้วทั้งสามประการ เพราะ เจ้าไทยจะเอาสัตว์ทั้งหลาย เข้าสู่นิพพาน " (หลัก 86 บรรทัด 24-27)

" แลอายุคนทั้งสามทวีปนั้นบ่หอนจะรู้ชั้นรู้ลงเลยสักคาบ เพราะว่า เขานั้นอยู่ในบัญญัติสัตทุกเมื่อมิได้ขาด "

(ไตร น.81)

" ส่วนอันว่าพระปฐมมหาจักรพรรดิราชท่านนั้นแลพระองค์ จะได้กล่าวถ้อยคำตอบท้าวพระยาทั้งหลายผู้นั้น ว่าเราจะเอาทรัพย์ สิ่งสินเสวยส่วยสาอากรแก่ท้าวพระยาองค์ใดองค์หนึ่งนั้นหามิได้เลย เพราะ เหตุท่านนั้นมีสมบัติเหมือนทรัพย์อยู่แล้ว . . . "

(ไตร น.110)

" ถ้าผู้ใดได้ไหว้ได้บูชาพระปฐมมหาจักรพรรดิราชได้ ก็จะทำให้ได้สมบัติ 2 ประการ คือ มนุษย์สมบัติแลสวรรค์สมบัติ บมิอาจให้นิพพานสมบัติได้ เพราะ เหตุว่าพระปฐมมหาจักรพรรดิราชนั้นเป็นปฤชยได้จ "

(ไตร น.144)

ถ้าประโยคที่แสดงเหตุมีหลายประโยค เพราะ จะปรากฏอยู่ที่ประโยคที่แสดงเหตุทุกประโยคที่ต้องการเชื่อม

ตัวอย่าง " . . . แลโลกันตนรภนั้นอยู่นอกกำแพงจักรวาลภายนอก
เรานี้จึงมิได้เห็นหนไล่เพื่อคังนั้นแล เพราะว่า เคือนแลตะวันมิได้
ส่อง เพราะว่า ปลายแก้วแห่งจักรวาลนั้นสีสูงกว่าปลายเขายุกนธร
อันเพียงหนทางเคียวตะวันส่องไปนั้นแล "

(ไทร น.30)

เพราะ ที่ปรากฏเป็นสันฐานคู่จะอยู่ที่ประโยคที่แสดงเหตุ จึง จะอยู่ที่
คณประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " ครั้นว่าบาปพ้นจากรกชั้นมาแลได้เดิงเป็นผู้หญิง
แม่ร้ายแพศยาได้หมั้นชาติ เพราะ บาปอันคนได้คำพระมหาเถรชีณาสพ
เจ้านั้นว่าผู้หญิงแม่ร้ายนั้นแล จึง เป็นหญิงแพศยา "

(ไทร น.192)

" . . . เขาจึงเอามือเขากอบเอาข้าวลืบเป็นไฟนั้น
มาใส่เหนือหัวเองไว้ลูกเป็นไฟไหม้หัวเขาอยู่ทุกเมื่อ เพราะ บาป
กรรมเขาได้กระทำ เขาจึงทนทุก ๆ เมื่อดังนั้นแล "

(ไทร น.53)

" เพราะว่า ผู้คนทั้งหลายอันมาภายหลังแรงกระทำ
ความโลภโหดโหมมากกว่าเก่าแล จึง อายุเขาทั้งหลายเร่งน้อยลง
มาเพื่อคังนั้นแล ๆ "

(ไทร น.313)

เพราะ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสำนวนใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ เพราะ อาจ จะปรากฏเป็นต้นฐานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำต้นฐาน ได้แก่ เพราะว่า, ก็เพราะ ทั้งนี้ก็เพราะ, เพราะทั้งนี้, ทั้งนี้เพราะ, เพราะเหตุ, เพราะเหตุว่า, เหตุเพราะ, ก็เพราะเหตุว่า, เพราะด้วย, ด้วยเพราะว่า, หรือเป็นต้นฐานคู่ เพราะ...จึง..., เพราะ...ก็...

ตัวอย่าง " . . . เสนาบดีฝ่ายกรุงสยามจึงมีความรังเกียจแก่คนต่างประเทศแคลงพวกโปรตุเกสซึ่งเข้ามาเห็นว่าเกลือกจะเป็นคนซึ่งพม่าคิดอุบายใช้เข้ามาเพื่อจะให้อยู่สอดแนมการในกรุงเทพมหานครนี้ เพราะ ได้สืบทราบอยู่ว่าในเมืองพม่าก็มีคนเป็นบุตรหลานโปรตุเกสเก่าสืบลงมาตั้งอยู่เป็นอันมากเหมือนกับในกรุงเทพมหานครนี้ . . ."

(15/จ.ศ.1182)

"ถ้ามิได้บอกเอาไว้แล้วแลจะเกาะเอาลูกเมียผู้คนซึ่งอยู่ณเรือนมิได้ เพราะว่า เขามิได้รู้มิได้เห็น "

(ก.ม./2 น.133)

" . . . แลอายุพม่าชงยกมากกระทำแก่เมืองถลางถึงเสียทัพกลับไ้ เพราะ กำลังบารมีหากให้วิบัติต่าง ๆ . . ."

(6/จ.ศ.1173)

¹ เพราะเหตุ, เพราะเหตุว่า, เหตุเพราะ, ก็เพราะเหตุว่า ดูเพิ่มเติมที่ คำว่า เหตุ หน้า 136

² เพราะด้วย, ด้วยเพราะว่า ดูเพิ่มเติมที่คำว่า ด้วย หน้า 66

ตัวอย่าง

" ขุนนางผู้นั้นไม่เป็นคนสัจธรรม เขาพวกโจรมาเลี้ยงไว้ให้กระทำจลาจลต่าง ๆ เป็นไปทั้งนี้ก็เพราะกษัตริย์รับไว้ว่าจะให้เมืองนั้นสูญ " (4/จ.ศ.1190)

" ถ้าสรรพเหตุทั้งนี้เป็นแต่ของมุนนายเจ้าหน้ | ให้ผู้เป็นเจ้าของรับเป็นกันเหตุให้แก้ให้ว่าต่างกันเพราะทั้งนี้ไซขาวของหาญลูกหน้จะแก้ต่างมุนนายเจ้าหน้ | นั้นมิได้ " (ก.ม./2 น.66)

" . . . กองทัพยกไปที่เมืองกลางล้อมเข้าไว้ได้แล้ว คนกองทัพน้อยกว่าการต้องถอยทัพกลับไปเสีย ๆ ไพรพลล้มตาย ทั้งนี้เพราะเจ้าเมืองเมาะกะมะมิบตงใจในราชการคิดอ่านเอาแต่งานคนชักขวางบังคนไว้เอาประโยชน์ใส่ตัว " (3/จ.ศ.1172)

เพราะ ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ ก็ หรือ จึง(จึง) จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง(จึง) จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" . . . พญบาทผู้ว่าเนื้อความข้าอยู่หลายปีหลายเดือน เพราะการละการมิได้พิจารณาตัดสินเนื้อความให้ขาด จึงผันแปรเนื้อความยืคยาวไปมิรู้แล้ว " (ก.ม./2 น.200)

" ถ้าจะมีคันแลคอกมากน้อยเท่าใดเอาต้นสิ้นจึงเต็ม แลคอกเบี่ยนนั้นท่านมิให้เอาเลย เพราะว่าเขาเป็นทรัพย์เรื่องเดียวกัน เขาก็เสียกันมิได้ " (ก.ม./3 น.61)

เพราะ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กัน
ทางเหตุและผลและผล ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ

เพราะ อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน
เช่น เพราะว่า, ก็เพราะ, ก็เพราะว่า, ทั้งนี้เพราะ, ทั้งนี้ก็เพราะ,
ทั้งนี้เพราะว่า, เพราะเหตุว่า, เพราะเหตุที่ หรือเป็นสันธานคู่
เพราะ...จึง...

ตัวอย่าง

" . . . ซึ่งอาจจะช่วยให้เข้าใจเรื่องอื่น ๆ ได้มากขึ้น
อย่าคอยแต่จะเลียงออกจากการสนทนาที่ไม่เกี่ยวกับแนวอาชีพหรือ
ความสนใจโดยตรงของเรา เพราะจะทำให้เรามีความรู้กว้างขวาง
ขึ้น ส่วนการที่จะรวมเอาเรื่อง ปรัชญา ไว้ในข้อนี้ด้วย ก็เพราะ เป็น
สิ่งจำเป็นบางครั้งแม้เราจะไม่รู้เรื่องที่กำลังเป็นหัวข้อสนทนา "

(การใช้ภาษา น.103)

" การที่เขาไม่เข้าร่วมประชุมด้วย เพราะเหตุว่า เขา
ไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว "

เพราะ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ จึง จะอยู่
ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" เพราะ เขาไม่สบาย เขาจึง ไม่มาโรงเรียน "
" . . . ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่รักวรรณคดีไทย
เห็นว่าวรรณคดีและหนังสือโบราณไม่มีคุณค่า เพราะ ปลุกฝังค่านิยม
ที่ผิดให้แก่คนในสังคม จึง ไม่สนใจที่จะอ่านและไม่เห็นคุณค่า "

(การใช้ภาษา น.240)

จะเห็นได้ว่า เพราะ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กัน
ทางเหตุและผล ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยาและปัจจุบัน

เพื่อ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้อย่างนี้ คือ

1. เพื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. เพื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางความมุ่งหมาย

1. เพื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล

- 1.1 มีความหมายทำนองเดียวกับ "เพราะ" "เพราะว่า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ เพื่อ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เพื่อเพราะ, เพื่อเหตุ, เพื่อว่าเพราะ, อันเพื่อ หรือเป็นสันธานคู่ เพื่อ...จึง..., เพื่อเหตุ...จึง...

ตัวอย่าง

" เมื่อกุซันใหญ่ได้ลิบเกล้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองจอก มาที่เมืองตาก พอกุไปรบ ขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขีบมาหัวขวา ขุนสามชนเคลื่อนเข้า ไพรฟ้าหน้าไล พอกุหนีญ่ายพ่ายจะแจ กุหนี กุขีข้างเบกพล กุขีบเข้าก่อนพอกุ กุต่อข้างด้วยขุนสามชน คนกุฟุ้งข้าง ขุนสามชน ทัวชื่อมาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พอกุจึงขึ้นชื่อกุพระราม- คำแหง เพื่อกุฟุ้งข้างขุนสามชน...." (หลัก 1 คำน 1 บรรทัด 3-10)

" พระญาก็ดี รพีลก็ดี ไปบนอากาศดังนั้นเพื่อเพราะอำนาจ แห่งกงจักรแก้วนั้นแลฯ " (ไตร น.105)

" ผู้งส์ควอันไปเกิดในที่ร้ายที่เป็นทุกข์ลำบากใจเขานั้น เพื่อใจเขาร้าย แลทำบาปด้วยใจอันร้ายมี 12 อันแลฯ . . .ใจอันหนึ่ง มีรู้ว่าบาปแลยินดีแลกระทำบาปนั้นเพื่อมีผู้จักชวน . . . อนึ่งกอบไปด้วย โภจรซึ่งเคียดกระทำบาปเพื่อเหตุมีผู้ชวน . . ."

(ไตร น.11)

" ผู้งคนทั้งหลายอยู่ที่นั่นมากมายหลายนัก เทียรย้อมคือว่า ทุกแห่งเพื่อว่าเพราะบุญเขาแลเขารักชาติล " (ไตร น.83)

"ดีแล้วหาผู้หญิงอันมีบุญมิได้ในแผ่นดินเราอยู่นี้ได้ อันเพื่อ
บุญพระญาณมหาจักรพรรดิราชนั้นไปชักนำมา นางแก้วอันมีอยู่ในแผ่นดิน
อันชื่อว่าอุทรนั้นมากับทั้งเครื่องสำหรับสัพพารณ์อันแล้วด้วยแก้วลัดคพิช
รณะแลรุ่งเรืองงามนักหนา. . ." (ไตร น.135)

เพื่อ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ที่ประโยคที่แสดงเหตุ ส่วน จึง จะอยู่ที่
ประโยคที่แสดงผล

ตัวอย่าง

" สัตว์อันเกิดในจุตตญาณภูมิเป็นพรหมเอาโยนิอันเดียวได้
๑. เขาปฏิสนธิด้วยอุเบกขาคาสหิศจุตต์ถันวิบากปฏิสนธิจิตร ใจอัน
เขาปฏิสนธิเห็นปฏิสนธิในสุดแท้แล เพื่อ คำนไปด้วยอุเบกขายินดี จึง เขา
ปฏิสนธิแลได้ไปเกิดในเวทิมลลภาภูมิ " (ไตร น.7)

". . . เหตุว่าบมิหลงเลยบมิได้กระทำการอันเป็นบาป
แลเพียรยอมกระทำการอันเป็นบุญ เพื่อ เหตุ 3 อันดังกล่าวนี้แล้ว จึง มี
ยศศักดิ์แลสุขสมบัติ เพื่อ ตั้งนั้นแล " (ไตร น.236)

1.2 มีความหมายทำนองเดียวกับ " เพราะเหตุ นั้น " ในปัจจุบัน
ปรากฏอยู่ท้ายประโยคเชื่อมร่วมกับคำว่า ดังนั้น เป็นกลุ่มคำสันธาน
เพื่อ ดังนั้น เป็นทำนองสรุปความที่เป็นเหตุที่กล่าวมาข้างต้น

ตัวอย่าง

". . . บัดนี้ข้าผู้เป็นข้าพระองค์เจ้าเกิดความทุกข์มากนัก
แลลำบากยากเนื้อแค้นใจนักหนาจงพระพุทธรเจ้ามาเป็นพี่พี่แก่พระเจ้า
บัดนี้เกิด เพื่อ ดังนั้น พระโลภวิทุเจ้าตรัสรู้อาการทั้งปวงนั้น พระสัพพัญญู
เจ้าก็ทรงพระกรุณาแก่สุริยเทพบุตร. . ." (ไตร น.67)

" ถ้าแล้วผู้ใดก็ดี แลผู้ใดคบมิได้โกรธได้ เทพคา
ทั้งหลายนั้นมีชีวิตคงอยู่แล เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าใจของเทพคา
ผู้โกรธนั้นเป็นไฟ แลใจของเทพคาผู้มีได้โกรธนั้นเป็นน้ำแลดับไฟ คือ
ใจของเทพคาผู้โกรธนั้นเสีย จึงคงชีวิตอยู่ เพื่อ ดังนั้น แล ฯ "

2. เพื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางความมุ่งหมาย ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคที่แสดงความมุ่งหมาย

ตัวอย่าง

" อนึ่งผู้เป็นท้าวเป็นพระธิดาควรรให้ทรัพย์สินแก่ลูกเมีย
ชาวแม่ชาวเจ้าผู้ใหญ่น้อยทั้งหลายเพื่อเป็นเสบียงเลี้ยงเขากินอยู่เป็น
กำลัง. . . " (ไตร น.116)

" ครั้นเขารู้ว่าพระยามหาจักรพรรดิราชเสด็จไปถึง
แผ่นดินเขาอยู่นั้นแลพระยาใหญ่ก็ดี น้อยก็ดี แลพระธิดาคู่ใดคนหนึ่ง
ก็ดี แลจะสามารถและจะแต่งเครื่องสัพพยุหฺ์แลจะมารบพุ่งด้วย
พระยามหาจักรพรรดิราชนั้นมิอาจสามารถเพื่อจะทำได้เลย
เพียรยอมมีใจรักใคร่ " (ไตร น.108)

เพื่อ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. เพื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
2. เพื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางความมุ่งหมาย

1. เพื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล มีความหมายทำนองเดียวกับ
"เพราะ" "เพราะว่า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ
เพื่อ อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ก็เพื่อ,
ทั้งนี้เพื่อเพราะ

ตัวอย่าง

". . . ก็มีพระราชโองการคำรัสด้วยกันว่า แผ่นดิน
เมืองเชียงใหม่เป็นจลาจลเพื่อพระรามเทโชนแลพระยาน่าน พระยาฝาง
และท้าวพระยาชาวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงอันขึ้นแก่พระเจ้าเชียงใหม่
ชวนกันคิดร้ายและจะรบเอาพระเจ้าเชียงใหม่ดังนี้ "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม น.42-43)

" . . . และซึ่งบิดาท่านเป็นไปจนถึงการพิลาถยนั้น
ก็เพื่อเวรานุเวรแค้นคีตติคตามมาให้ลเห็นประจักษ์ "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม ๗(๕))

" ฝ่ายพระยารามัญหัวเมืองแจ้งในหนังสือพระยา
ทองอุ้งนั้นก็ตกใจกลัว ต่างคนต่างปรึกษากกรมการนายบ้าน นาย
อำเภอกว่า เราทำครั้งนี้หมายจะดับก็ไม่ดับ พระยาทองอุ้งความ
สิ้นจึงมีหนังสือมาว่ากล่าว ทั้งนี้เพื่อเพราะเอ็นดูเราผู้เป็น
ตระกูลรามัญ "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม ๗(๕))

๕. เพื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางความมุ่งหมาย ปรากฏเป็นสันธานเกี่ยว
อยู่คนประโยคที่แสดงความมุ่งหมาย

ตัวอย่าง

" . . . แล้วจึงมีพระราชโองการมา ณ พระบันฑูล
ทรัสตั้งแก่เจ้ามหาศรีธรรมราชาแลพระศรีมหาโสด ให้ทำเป็น
พระตำราจารึกลงในแผ่นศิลาไว้ในพระมหาอุโบสถนี้เพื่อจะให้
ประโยชน์แก่พระภิกษุ " (38/จ.ศ.1090)

" อุกุศลกรรมทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมทวมทับสัตว์ให้
จมอยู่ในสงสารอันตกแกว้างขวางยิ่งนักหนา แลมีอาจเพื่อข่ม
ด้วยสำเภากษัตราณาวยานอันเที่ยงทางชลธี "

(ประชุมจดหมายเหตุ)

เพื่อ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางความมุ่ง
หมาย ปรากฏอยู่คนประโยคที่แสดงเหตุ เพื่อ อาจจะเป็นสันธาน-
เกี่ยวหรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น เพื่อว่า, เพื่อให้, เพื่อที่, ก็เพื่อ, ก็เพื่อว่า,
ก็เพื่อให้, ก็เพื่อที่, ทั้งนี้เพื่อ, ทั้งนี้เพื่อว่า, ทั้งนี้เพื่อให้, ทั้งนี้ก็เพื่อ เป็นต้น

ตัวอย่าง

" . . . บ้านเมืองในเวลาต่อมาได้เจริญวัฒนาขึ้น
ภาษาย่อมมีคำแปลกใหม่ใช้ จึงจำเป็นต้องมีลักษณนามเพิ่มขึ้น เพื่อใช้
ให้พอกับคำที่เกิดใหม่เหล่านั้น " (ลักษณะภาษาไทย น.225)

" . . . แต่เมื่อจุดประสงค์ของราชาศัพท์ก็เพื่อเป็นการ
เทิดทูนพระเกียรติองค์พระประมุขที่เราสักการบูชา และเป็นวัฒนธรรม
ทางภาษาอย่างหนึ่งด้วย ฉะนั้น บรรดาเราทั้งหลายที่มีการศึกษาพอ
สมควร มีทางที่จะศึกษาเกี่ยวกับราชาศัพท์ได้ก็น่าพยายามใช้ให้ถูกต้อง " (ชมทางภาษาไทย น.10)

" ผู้อ่านควรจะรู้หรือกำหนดเป้าหมายในการอ่าน
หนังสือหรืองานเขียนชิ้นหนึ่ง ๆ ให้แน่นอน ทั้งนี้ เพื่อจะได้บังคับสมอง
และจิตใจไว้ว่า จะใช้ความตั้งใจหรือความพยายามในการอ่านระดับไหน " (การใช้ภาษา น.180)

" เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ . . .
และทรงแผ่อาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง เป็นอันว่าต้องทรงทำ
สงครามตลอดราชอาณาจักรมิได้ว่างเว้น ทั้งนี้ เพื่อจะก่อกู้ประเทศชาติให้
กลับฟื้นคืนคงมีอำนาจบริบูรณ์เหมือนเก่า " (ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.11)

สรุปได้ว่า เพื่อ ในสมัยปัจจุบันทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์
กันทางความมุ่งหมาย เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา เพื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยค
ที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏในสมัยสุโขทัยและอยุธยาเท่านั้น ปัจจุบันไม่มีใช้

เมื่อ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ดังนี้ คือ

1. เมื่อ เป็นสันธานที่เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. เมื่อ เป็นสันธานที่เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา

1. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันหรือในเวลาเดียวกัน มีความหมายทำนองเดียวกับ "เมื่อ" "ขณะที่" "ในขณะที่" -ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม เมื่อ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เมื่อแล, เมื่อว่า, เมื่อแล้ว, ครั้นเมื่อ, เมื่อครั้ง, ครั้นเมื่อ, ถ้าเมื่อ, พอเมื่อ, ณเมื่อ, ณว่าเมื่อ, ณแลเมื่อ, ณแล้วเมื่อ, ในเมื่อ, ในเมื่อครั้ง, ขณะเมื่อ ในขณะที่เมื่อ, หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อ...ก็..., เมื่อ...จึง..., เมื่อแล...ก็..., ณแล้วเมื่อ...ก็..., ณแล้วเมื่อ...จึง... ฝ่ายเมื่อ...ก็...

ตัวอย่าง

" เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้ ลีบเกล้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด มาที่เมืองตาก พอกูไปรบ. . ." (หลัก 1 คำน 1 บรรทัด 3-4)

" เมื่อแลไฟไหม้กลับได้ ไฟไหม้ทั้งพรหม 3 ชั้นนั้นด้วยแลฯ"

(ไตร น.238)

"เมื่อว่าไฟแลไหม้กลับผู้คนทั้งหลายผู้กระทำบาปด้วยกาย ผู้กระทำบาปด้วยปาก ผู้กระทำบาปด้วยใจ. . .ยอมโล้เข้าพันกันนั้น ด้วยบาปกรรมอันเขาได้ทำบาปดังนี้แล " (ไตร 293)

". . .แล้วเทพยดานั้นก็ไปเกิดกายหน้าด้วยอำเภอนุญ แลบาปแห่งเทพยดานั้นจะชักไปเองแล เมื่อแล้วเทพยดาองค์นั้นพิลาถย์ แลดังนั้น. . ." (ไตร น.235)

". . .จึงหม่อมพระรัตมีอันที่เหลืองนั้นกระทำกรอาการดัง จะรู้แลแปรคินมาขานตอบพระรัตมีอันแตงนั้นว่าฉันนี้ ครั้ง เมื่อพระพุทเจ้าเราสร้างสมภาร เป็นเจ้าวิริยบัณฑิตวันนั้นได้ท่านเชือกเนื้อออกให้ แก่พระอินทร์ เป็นชนกมิตลงมาเป็นช่างทองแลให้ตีเป็นแผ่นทอง. . ."

จึงหมุ่พระรสีมีอันสี่แคงนั้นคุดังจะแปรลงมาขานตอบคำหมุ่พระรสีมีอันสี่ชาน
 นั้นให้แจ้งแถงว่า. . .เมื่อครั้งธสร้างสมการ เป็นเจ้านชวีวามพ วันนั้น
 แลในนิยายที่เจ้าบทุมกุมาร เอามีคมา่าอกเอาหัวใจเอาทำเป็นยา
 ให้แก่แม่คนอันชบ. . .จึงหมุ่พระรสีมีอันสี่ชานนั้นคุดังจะรู้แแปรคิน
 มาขานตอบว่าฉันนี้ว่านุสมการ เรานี้ได้ ครั้งเมื่อพระพุทเจ้าเรานี้สร้าง
 สมการ เรานี้ได้ ครั้งเมื่อพระพุทเจ้าเรานี้สร้างสมการ เป็นพระญา
 เวสสันกร. . ." (ไตร น.254-6)

" พระญาสุรผู้ชื่อว่าราหุนี้มีอำนาจแลมีกำลังกล้าแถล
 หาญกว่าพระญาสุรทั้งหลาย. . .ครันเมื่อวันเดือนเพ็ญแลเดือนนั้นงาม
ครันเมื่อวันเดือนดับแลตะวันงามแลราหุนี้มีหน้าจะมัก เห็นพระอาทิตย์
 แลพระจันทร์อันงามคังนั้น. . ." (ไตร น.64)

" . . .เมื่อเดือนดับแลรุ่งเรื่องชชวาลอยู่คังถ่านเพลิง
ถ้าเมื่อเดือนเพ็ญเรื่องอยู่คังไฟไหม้ป่าแลไหม้เมือง. . ." (ไตร น.281)

" วันนั้นคนทั้งหลายอยู่ในเมืองพระญาผู้เป็นมหาจักรพรรดิ
 ราชเจ้าอยู่นั้น แลเมื่อกงจักรแก้วนั้นพุ่งขึ้นเทียบพระจันทร์เจ้านั้นพอเมื่อ
 ยามค่ำสนธิยาตร์แล้วแลเท่าพระจันทร์มาคุดพระจันทร์ขึ้นมาวันนั้นสองดวง
 . . ." (ไตร น.99)

" แลปลา 4 ค้วนนั้นยอมยาวแลค้วแล 1,000 โยชน์ มิเมื่อ
 ปลาตัวชื่อคิมรปิงคลอันยาวได้ 5,000 โยชน์ แลคิงปิกช่ายก็คิตี คิงปิกชวา
 ก็คิตี แลคิงปลายหางก็คิตี คิงหัวก็คิตี แลน้ำในมหาสมุทรนั้นก็สิ้นสะเทือนคิตีฟอง
 คังหม้อแคงเคือคไกล 4,000 โยชน์ มิเมื่อคิงปิกคิงสองข้างแลแถง
 หางแถงหัวค้วค้วคินน้ำเลน น้ำนั้นสะเทือนคิตีฟองไกลได้ 700 โยชน์" (ไตร น.40)

" . . . ครุฑราชตัวเป็นพระญาแก่ครุฑทั้งหลายนั้น มีคนนั้น
ใหญ่ได้ 50 โยชน์ ปากนั้นยาวได้ 9 โยชน์ แลคนทั้งสองยาวได้ 12
โยชน์แล มิแลเมื่อครุฑนั้นกางปีกไปล่วงกลางทวารเต็มทีไปได้ 70
โยชน์ มิเมื่อครุฑนั้นอำปิกออกให้เต็มทีไล่ได้ 40 โยชน์ คนครุฑนั้นมัน
ใหญ่คั่งนั้นเร็วแรงนักหนาแล มิแลเมื่อจะเฉี่ยวเอานาคในกลางสมุทร
น้ำสมุทรนั้นแตกออกทั้งรอบนั้นทุกแห่งได้แล 100 โยชน์ . . ."

(ไทร น.41)

" มิแลว่าเมื่อแม่เดินไปก็ตี นอนก็ตี ฟันก็ตี กุมารอยู่ใน
ท้องแม่นั้นเจ็บเพียงจะตายแลครุฑกึ่งลูกทวายอันฟุ้งออก แลอยู่รห้อย "

(ไทร น.75)

" มิผู้คั่งอยู่แลตายในเมื่อค้ำนี้ไปเป็นพรหมในชั้นนั้น
นั่งอยู่ต่อสุดอายุ "

(ไทร น.240)

" บัดนี้กาลนั้นอันว่าพระ รัสมีสีแดง เหลืองอ่อนคั่งทำนระบาย
หงส์ลิบบาทนั้นครุฑคั่งจะรู้แปรแลมาขานตอบแลบอกคี่ว่า คุณมีบุญสมภาร
บารมีในเมื่อครั้งพระพุทธรเจ้าสร้างสมภาร . . ." (ไทร น.256)

" มิเมื่องจักรแก้วนั้นลอยอยู่บนอากาศแลไหวจุสร้อย
มุกคานั้นพรายงามคั่งนำอันชื่ออากาศอันไหลลงมานั้นขณะเมื่องจักรยัง
ลอยอยู่บนอากาศได้แลพุ่งมุกคานั้นพองออกรอบงจักรแก้วนั้นแลครุฑงจักร
แก้ว 3 อันผันไปค้ำด้วยกันค้ำยเดียนั้น . . ."

(ไทร น.97)

" อันว่าโปลันคัพภนั้น คือผู้หญิงกลางคนรักผู้ชายใดแลว่า ขณะ
มันเอาหน้าผู้ชายนั้นมาตมขมเชยต่างตัวชายนั้น หญิงนั้นก็มีความรัก
ในขณะเมื่อขมหน้านั้นแล ก็ได้ชื่อว่าโปลันคัพภแลเพื่อคั่งนั้นแล "

(ไทร น.189)

ถ้าประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันมีหลายประโยค เมื่อ จะปรากฏอยู่ต้นประโยคทุกประโยคที่ต้องการเชื่อม

ตัวอย่าง

" . . . แต่คนผู้มาอยู่ในแผ่นดินนี้ทั่วทั้งจักรวาลอันใดอันอื่น ก็คือ เมื่อแรกมาเกิดในท้องแม่ก็คือ เมื่ออยู่ในท้องแม่ก็คือ เมื่อออกจากท้องแม่ก็คือ ในกาลทั้ง 3 นั้นยอมหลงบมิได้ค้ำนึ่งรู้อันใดสักสิ่ง "

(ไตร น.76)

" เมื่อเขาฟังใหญ่ขึ้นก็คือ เมื่อเขายังหนุ่มอยู่นั้นก็คือ เมื่อเขาจะแรกรักใคร่กันก็คือ เมื่อเขาแรกได้กันเป็นผัวเป็นเมียก็คือ แลเขาอยู่ด้วยกันแลเสพเมณฑลได้ 7 วันนั้นแล ฯ "

(ไตร น.88-89)

เมื่อ ที่ปรากฏเป็นสันฐานคู่จะอยู่ต้นประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดก่อน ก็ หรือ จึง จะอยู่ต้นประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดต่อมาถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" เมื่อเขากินเลือกแลหนองนั้นเข้าไปถึงท้องเขาได้ ก็กลายเป็นไฟไหม้แลลอลงไปไต่ท้ายทวารหนักเป็นไฟพุ่งออก "

(ไตร น.27)

" เมื่อใกล้จะขาดใจตายแลยังรำพึงในใจขณะนั้นได้ 40 ดวงจักร ตนจึงขาดใจตายจากนั้นแลฯ เขาปฏิสนธิเกิดโพ้นฯ "

(ไตร น.200)

" . . . ผู้ 4 อันเป็นยมบาลตั้งนั้น เมื่ออยู่เมืองคน ขยายเขาก็ได้กระทำ บุญเขาก็ได้กระทำ บางเมื่อตายก็ไปได้เกิด ในนรกนั้น 15 วัน "

(ไตร น.17)

" . . . ระเบิดให้คอเขานั้นขาดออกแล้ว ๆ เอาหัวเขา ทอดลงในหม้อเหล็กแดงนั้น เมื่อแลหัวเขาค้วนอยู่คั้งนั้นใส่ บัดเดี๋ยวก็ บังเกิดหัวอันหนึ่งขึ้นมาแทนเล่า . . . "

(ไตร น.27)

" ฉัน คิดว่า เมื่อ คน ทั้ง หลาย นี้ มี คือ อยู่ ได้ ยอม กระทำ บุญ และ กรรม แล้ว แข่ง ผู้ เขา ผู้ แก่ สมณ พราหมณ์ คั้ง นั้น และ อายุ คน ทั้ง หลาย ก็ เร่ง จะ เจริญ ขึ้นไป ๆ เนื่อง ๆ แล" (ไตร น.51)

" ฉัน คิดว่า เมื่อ เขา แล ตาย จาก กัน เขา มี ได้ เป็น ทุก ข์ เป็น โลก แล มี ใคร ร้อง ให้ รัก กัน เลย เขา จึง เอา ศพนัน มา อาบ น้ำ แล แต่ง ง่าง หาก ระ แจะ แล จวง จันทร์ น้ำมัน อัน หอม " (ไตร น.90)

2. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา ไม่ปรากฏตามลำดับ ใช้กับคำว่า ใด เป็น เมื่อ ใด มีความหมายทำนองเดียวกับ "เมื่อไร" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เมื่อ ใด, เมื่อ ใด แล, เมื่อ ใด ว่า เมื่อ ใด, เมื่อ ใด แล เมื่อ ใด, เมื่อ ใด ว่า เมื่อ ใด, เมื่อ ใด แล เมื่อ ใด หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อ ใด...ก็..., เมื่อ ใด...จึง...

ตัวอย่าง

" เมื่อ ใด ตัว พระ ญาณ มหา จักร พร ร ดิ รา ชน นั้น เย็น แล หนาว ได้ ตัว นาง แก้ว นั้น เย็น " (ไตร น.136)

" ฉัน บุตร นั้น แรง มา บุตร นั้น แรง ใหญ่ แล แดง คั้ง ถูก ฉก ปลั่ง ฉัน เมื่อ ใด ผู้ หญิง นั้น ถึง ถูก โคย เคื่อน แล้ว แล เลือก ไหล ออก จาก ห้อง ที่ นั้น แล้ว แต นั้น ไป เมื่อ หน้า 7 วัน เขา ผู้ มี สิ่ง อัน มา เกิด เอา บฏ ิส น ธิ ได้ แต นั้น ไป เลือก บมิ ไค ไหล ออก จาก ห้อง ที่ เคย ปรก คิ คั้ง ก่อน เลย " (ไตร น.70)

" ฉัน เมื่อ ใด แล ให้ ใจ นี้ หาย จาก คน แล บมิ รู้ ว่า ฟัง อัน ไค สัก สิ่ง ทุก ปี จะ คิ แล " (ไตร น.240)

" แล ขุน พระ คั้ง นั้น อาจ สามารถ แล เห็น ทั่ว ทุก แห่ง แล ว่า เมื่อ ใด ขุน พระ คั้ง นั้น คั้ง นี้ จะ ใคร เอา เงิน ทอง แก้ว แหวน สิ่ง ไค ก็ คิ อัน ว่า เงิน ทอง แก้ว แหวน นั้น หาก ขึ้น มา สู่ ขุน พระ คั้ง นั้น เอง แล ไค โคย ใจ ขุน คั้ง . . . " (ไตร น.138)

" พรหมทั้งหลายอันอยู่ในเอกนิรุทพรหมนั้น ฉิแลเมื่อใดพระโพธิสัตว์ผู้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ในเมื่อวันพระโพธิสัตว์เจ้าจะเสด็จออกทรงผนวชได้ พรหมนั้นเอาผ้าใครจิวรแลเครื่องบริขารลงมาแก่พรหมโลกย์โพ้นแลมาถวายแลพระโพธิสัตว์" (ไตร น.243)

"ผู้คนอันอยู่ในแผ่นดินใหญ่ ๆ 3 อันนั้นก็ดี แลคนอันอยู่ในแผ่นดินเล็ก ๆ ทั้ง 2 พันนั้นก็ดี ฉิแลว่าเมื่อใดมีพระญาจักรพรรดิราชได้ คนทั้งหลายผู้นั้นยอมมาเฝ้ามาแทนท่านนั้นดังคนทั้งหลายอันอยู่ในแผ่นดินเรานี้แล" (ไตร น.93-94)

" นาคเจ้าพวกหนึ่งในสมุทรถ้ำแลเมื่อใดผู้คนาคตัวเมียแลมีครรภ์แก่ แลเขาคำนึงในใจเขาวาฉนั้นฉิแลว่าออกลูกในกลางสมุทรนี้ที่พองน้กหนา. . ." (ไตร น.45)

เมื่อใด ที่ปรากฏเป็นสันฐานคู่จะอยู่คนประโยคแลคงเงื่อนไขทางเวลา ก็ หรือ จึง จะอยู่คนประโยคที่แลคงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " แลพรหมทั้งหลายอยู่ในชั้นนั้นมากน้กหนามมีรู้จักล้านกัฏฏเลย อายุเขายืนได้แล 500 มหากัลป ฉิแลเมื่อใดสิ้นอายุแลจะจากเมืองพรหมแลพรหมนั้นมีบุญอันใดกระทำมาแต่ก่อน แลสิ้นใจนั้น ก็คืนมาเป็นปรกคิดังคนทั้งหลาย " (ไตร น.241)

" . . . ซึ่งว่ารู้จักรุ่งแลค่านันได้แล มาอาศัยแก่คอกไม้ทิพยนั้นแล ฉิว่าเมื่อใดเห็นคอกไม้ นั้นบานได้ จึงรู้ว่ารุ่งแลฯ" (ไตร น.230)

" แม้นว่าท้าวพระญาผู้มีศักดิ์ภาพานตั้งผู้เป็นเจ้าท่านนี้ได้พัน 1 ก็ดี บมีอาจเอาสมบัติแห่งข้านี้ได้ เพราะว่ามีได้ให้ ท้าวเมื่อใดเข้าให้ จึงเอาได้แล " (ไตร น.182)

" ถ้าแลว่าเมื่อโคโพธิสัตว์ผู้จะลงมาอุบัติที่
 แก้วพัณฑุกุณฑลเมื่อท่านเสด็จลงไปเอาปฏิสนธิในครรภ์
 พระมารดาก็ดี แลเมื่อท่านสมภพจากุโธธรนั้นก็ดี
เมื่อพระพุทธเจ้าคริสต์แก้วพัณฑุกุณฑลนั้นก็ดี เมื่อพระพุทธเจ้า
 คริสต์เทศนาธรรมจักรนั้นก็ดี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่นิพพาน
 นั้นก็ดี ในกาลทั้ง 5 หนี่ก็ดี ในโลกันตนรกนั้น จึงได้เห็นตน
 แท้หนักหนา " (ไตร น.32)

" เมื่อโคทองจักรแก้วอันเป็นนายกแก้วนงั่วทั้งหลาย
 นั้นไปจากพระญาจักรพรรดิราชแล้วได้ อันว่าข้างแก้วนงั่วประเสริฐ
 คือว่า อุโบสถตระกุกก็ดีแลข้างฉันทันตระกุกก็ดี แลข้างแก้วน
 แลมาแก้วนงั่วอันใด ข้างแก้วนงั่วนั้นก็ขึ้นไปอยู่ที่ตระกุกนั้นถึงเก่าเล่าแล " (ไตร น.142)

" ถ้าแลเมื่อโคผู้ทั้งหลายมิได้กระทำบาปแล
 บันดาลไมตรีได้ ผู้เทพยดาทั้งหลายก็รักษาพยาบาลทั้งพระอาทิตย์
 แลพระจันทร์นพเคราะห์แลนักษัตรทั้งหลายเสร็จในราชันแลมีมิหลากเลยา " (ไตร น.313)

" เมื่อโคผู้ทั้งหลายเอาขนมนั้นแล้วถ้วนทั้ง 16,000
 แลยังขนมแต่ลูกเคี้ยวได้ จึงจะให้แก่เจ้าอสูรหมิตตาเอาต่อ
 ภายหลังผู้ทั้งหลาย " (ไตร น.161)

" เมื่อโคแลพระองค์ผู้มิวกลับแล้ว นางจึงนอน " (ไตร น.160)

" . . . เมื่อโคพระญามหาจักรพรรดิราชนั้นแล
 สวรรคาไลแล้ว แก้วนงั่วจึงขึ้นไปอยู่ในยอดเขานั้นชื่อว่าพิบูลบรรพต
 นั้นเข้าหิ้งนงั่ว " (ไตร น.133)

" . . . ค่ายประการทั้ง 7 คั้งนี้ อนึ่งคือว่ายัง 7
วันพระยามหาจักรพรรดิราชจะทิวงคต อนึ่งคือว่ายังอีก 7 วัน
พระญาจะออกทรงผนวช อนึ่งคือว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติ ถ้าแลเมื่อใด
แลมีคั้งนี้ไล่แลงจักรแก้วนั้นจึงจากพระญาจักรพรรดิราชแลคั้นไปอยู่ใน
ท้องพระมหาลมูรคั้งเก่าเล่าแลฯ " (ไทร น.142)

เมื่อ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. เมื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. เมื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา

1. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลา
กันหรือเวลาที่ต่อเนื่องกัน" ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม เมื่อ อาจจะมี ปรกฏ
เป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เมื่อครั้ง, ครั้งเมื่อ
หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อ...จึง..., เมื่อ...ก็..., เมื่อแล...ก็...

ตัวอย่าง " เมื่อสิ้นเทศกาลลมตะวันตกแล้ว จะนัดหมายกองทัพ
ออกมาทำการให้สำเร็จ " (1/จ.ศ.1204)

" . . . ขอพระราชทานกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยข้อความว่า เมื่อครั้งอ้ายพม่ายกมาตีกรุง-
เทพมหานครศรีอยุธยาได้นั้นมหาโคเป็นพระราชาอายุ 27 ปี ตาม
เจ้าวัดประคู้ไป พลัดกันตกอยู่ ณ เมืองแปร "

(3/จ.ศ.1172)

" . . . กับหัวเมืองชั้น 48 เมือง เป็นเมืองชั้นกับเมือง
เวียงจันทน์มาแต่เดิมหาได้ชั้นกับญวนไม่ ครั้นเมื่ออนุดิคประทุษร้ายต่อ
กรุงเทพมหานคร สู้รบกองทัพมิได้ อนุหนีไปเมืองญวน "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม)

เมื่อ ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ต้นประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน ก็ หรือ จึง จะอยู่ต้นประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อมา ถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " แล้วยกทัพเข้ามาถึงตำบล ณ เข้าพึ่งเหยแสวง เมืองลพบุรี ท่านออกพระทัยน้ำ เมื่อยังเป็นหลวงทรงพลอยู่นั้น จึงอาสาออกไปสับยุทธกับอ้ายนักโสม. . ."

(จดหมายเหตุ/ร3 น.73)

" เมื่อพระสงฆ์ไทยออกไปอยู่ ณ สังกา ก็ได้เรียน มูลกัจจายนะอาชยาคในสำนักพระมหาจันทคามลัทธิไทย "

(23/จ.ศ.1178)

" เมื่อผลกำลังญวนมาก กำลังเขมรน้อย เขมรสู้รบกับญวนเคียวซบมิได้ ก็ต้องพาสรรบครวญถอยร่นเข้ามา "

(จดหมายเหตุ/ร3 ก.)

2. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา ไม่ปรากฏตามลำพัง ใช้กับคำว่าไรใด เป็น เมื่อใด เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย บางครั้งเขียนเป็น เมื่อไร มีความหมายทำนองเดียวกับ "เมื่อไร" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อมเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ต่อเมื่อใด หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อใด...จึง..., เมื่อใดแล...จึง..., เมื่อไร...จึง... นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคำสันธานที่ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ ก็แต่เมื่อ

ตัวอย่าง " 14 มาตราหนึ่ง หญิงใดผู้ไปราชการ แลไปด้วยกิจธุระค้าขายต่างเมืองอยู่ภายหลังมีชู้ผู้ชายอื่นแลพี่น้องแห่งผู้จับชายชู้ นั้นได้ใช้ ท่านว่าให้กฎหมายไว้ยังแห่งสุภาว่าเมืองให้รู้ ต่อเมื่อใด ผู้มาจะหาความให้หาโดยขนาด "

(ก.ม./2 น.213)

"อันว่าบุตรธิดาทั้งหลายก็ดี อันว่าบิดามารดาทั้งหลายก็ดี อันว่าญาติวงศ์ทั้งหลายก็ดี ก็มีได้เพื่อจะเป็นที่พึ่งแก่บุคคลอันมีจรรยาหากครองงานั้นเมื่อบุตรธิดาแลญาติกาจะเป็นที่พึ่ง คือจะให้ข้าวน้ำโภชนาหารและจะช่วยเหลือเป็นการกระทำกิจการทั้งปวงได้ก็แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่แล " (ประชุมจดหมายเหตุ น.40)

เมื่อใดแล ที่ปรากฏเป็นหลักฐานจะอยู่ที่นโยบายที่แสดงเงื่อนไข
จึง (จึง) จะอยู่ที่นโยบายที่แสดงผล

ตัวอย่าง " 86 มาตราหนึ่งโจท | วิวาทคำที่กันในกระลาการ
 จำเลย |
 ห้ามมิฟังท่านว่าดูกระลาการถูก | ให้โจท... | ให้กระลาการจดหมาย
 จำเลย |
 บาดเจ็บคำที่ไว้ เมื่อใดพิพากษา จึง ให้เอาคดีซึ่งวิวาทนั้นบังคับ
 บัญชาคดีใหม่ | โดยพระราชกฤษฎีกา " (ก.ม./2 น.169)
 พิไนย |

"...โจรสัตถ์พี่ยเข้าของข้างม้าวัวควายเรือเกวียนนั้น
 เสีย ท่านว่ามีให้เอาทรัพย์ซึ่งโจรเอาไปนั้นสักอันเลย เมื่อใดแล
 ได้ตัวโจรนั้นด้วย จึง ให้เอาทรัพย์นั้นมา " (ก.ม./3 น.287)

" ถ้ามันไม่มีเงินจะให้เอาทาสท่านไปมิได้ เมื่อไร
 มันมี จึง เอาแก่มันเพราะให้หนี้แก่ทาสท่าน มิให้นายมันรู้ด้วยแล " (ก.ม./3 น.75)

เมื่อ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานมีที่ใช้ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย และอยุธยา คือ

1. เมื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา
2. เมื่อ เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา

1. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลา¹ ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม เมื่อ อาจจะเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น เมื่อตอนที่, เมื่อตอน, เมื่อครั้ง, เมื่อครั้งที่, เมื่อคราว, เมื่อคราวที่, เมื่อเวลาที่, ตั้งแต่เมื่อ, หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อ...ก็..., เมื่อ...จึง...

ตัวอย่าง " การอ่านขึ้นนี่ถือเป็นการอ่านที่ต่อเนื่องจากการอ่านขึ้นแรกกล่าวคือ ในขณะที่อ่านจับใจความส่วนรวมอาจถือได้ว่าเป็นการอ่านหนังสือตลอดทั้งเล่มอย่างลวก ๆ เมื่อมาถึงขั้นที่จะอ่านจับใจความสำคัญ ผู้อ่านจะต้องอ่านค่อนข้างละเอียดแทบทุกตัวอักษรแล้วสรุปใจความสำคัญ " (การใช้ภาษา น.185)

" เขาออกจากบ้านนี้ไปเมื่อตอนที่เธอไม่สบายอยู่โรงพยาบาล"

เมื่อ ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดก่อน ก็ หรือ จึง จะอยู่คนประโยคแสดงเหตุการณ์ที่เกิดต่อมาถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " เมื่อแขกทุกคนกลับหมดแล้ว เธอก็เริ่มค้นเก็บกวาดบ้าน"
"... มิใช่เพียงแค่มีความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบเท่า
นั้น เมื่อผ่านกระบวนการอ่านขั้นที่ 3 แล้ว จึงน่าจะมาถึงขั้นสุดท้าย"
(การใช้ภาษา น.161)

¹ ประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาอาจจะเป็นเวลาเดียวกัน เช่น "ฉันอ่านหนังสือเมื่อคุณคูโทรทัศน์" หรือบอกเวลาต่อเนื่องกัน คือ เหตุการณ์ในประโยคเชื่อมเกิดก่อน เช่น "ฉันจะคูโทรทัศน์เมื่อฉันอ่านหนังสือเสร็จแล้ว" ปัจจุบันมีกลุ่มคำสันธานที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเวลาเช่นเดียวกับคำว่า เมื่อ อีกหลายคำ เช่น ขณะที่, ในขณะที่, ระหว่างที่, ในระหว่างที่, คราวที่, ในคราวที่, ขณะเดียวกัน, ในขณะที่เดียวกัน, ขณะเดียวกันที่, ก่อน, ก่อนที่, ก่อนหน้า, หลัง, หลังจาก, พอ, ทันที, ตั้งแต่ก่อน ฯลฯ เป็นต้น

๑. เมื่อ ที่ใช้เชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา เมื่อ อาจจะมีวงถูกเป็น
 ล้นฐานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธานใช้กับคำว่า ใด กับ เมื่อใด¹
 เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา บปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม
 เช่น เมื่อใด นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคำสันธานที่ใช้ในความหมายเดียวกัน
 เช่น ต่อเมื่อ, ก็ต่อเมื่อ, ก็เมื่อ, ในเมื่อ, หรือเป็นสันธานคู่ เมื่อ...ก็...
เมื่อใดก็...จึง...

ตัวอย่าง " เมื่อ เธอหายป่วยแล้ว เธอจะไปได้เที่ยว "
 " เมื่อใด ที่เธอทำการบ้านเสร็จ เธอค่อยไปดูโทรทัศน์ "
 "... เราเคยมีตัววรรณกรรมที่ผู้เขียนมีเจตนา
 เขียนเพื่อมวลชนซึ่งจะได้ผสมบูรณความความหมายว่า "วรรณกรรม
 เพื่อมวลชน" ก็คือ เมื่อ สมาชิกบางกลุ่มในสังคมช่วยกันคิดและปฏิบัติ
 ตามเพื่อสมาชิกส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่ในสังคม "

(โลกวรรณคดี น.91)

เมื่อ, เมื่อใด ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ที่ต้นประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลา
จึง จะอยู่ที่ต้นประโยคแสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน ถ้ามีประธาน จึง จะ
 อยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " เมื่อ เธอหายป่วยก็แล้ว ฉันจึง จะชวนเธอไปเที่ยวด้วย "
 " เมื่อใด ที่ฐานะคุณมั่นคงกว่านี้ จึง ค่อยแต่งงานจะดีกว่า "

จะเห็นได้ว่า เมื่อ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยค
 ที่สัมพันธ์กันทางเวลาและเชื่อมประโยคแสดงเงื่อนไขทางเวลาเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย
 และอยุธยา

¹ เมื่อใด ในสมัยปัจจุบันอาจเขียนว่า เมื่อไร ได้เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา

แมน¹ ในสมัยอุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช้ดังนี้ คือ

1. แมน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. แมน เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือหรือที่แสดงความหมายสมมุติ

1. แมน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม แมน อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แมนว่า, แมนเถิงว่า, แมนมาครว่า, แมนว่าคังนั้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคำสันธานที่ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ มาครว่า

ตัวอย่าง

"ฝูงสัตว์กลางจำพวกโสคมี่ชนมีเล็บมีหนังมีเนื้อมีเอ็นมีกระดูก มีเขามี่งาอันจักเข้าการตน แมนชื่อว่าสัตว์นั้นบมีความฉึกเข้าสักสิ่งก็ตี ฝูงอื่นไปไล่ฆ่าแทงตีฝูงสัตว์ได้เอามาเป็นประโยชน์แก่ตน "

(ไตร น.45)

"ครั้นว่าตายไปเกิดในนรก คนนรกนั้นอยู่ในแม่น้ำใหญ่ อันหนึ่งแลเต็มไปควยลามก อจมแลเหม็นนักหนา แมนว่าอยู่ไกลได้ 100 โยชน์ 1 ก็ตี ยังเหม็นอยู่เลย "

(ไตร น.27)

" ข้าพระบาทนั้นมีได้คิดเสียดายแก่พระองค์หามีได้ แลจะกลัวเปลื้องก็หามีได้ แลข้าพห้อมือเดียนนี้ แมนว่ารู้พลบาวไพรเข้าไทย พระองค์ทั้งหลายจะมากินสักเท่าใด ๆ ก็ตี บมิรู้บกพร่องจากหมอนี่เลย "

(ไตร น.175)

" เมื่อนั้นบุญนางแก้วนั้นมีรัสมี่ไหลออกจากตัวนางแก้วนั้น ได้แล 10 สอกทั้งหลายรอบตัวนางนั้น แมนว่ามีคเท่าใดก็ตี บมิพัก หาเทียนแลชวาลาเลย "

(ไตร น.175)

" แมนเถิงว่าพระญามหาจักรพรรดิราชองค์ผู้มีบุญ แล้วสิปราบได้ทั้ง 4 แผ่นดินนี้ได้ ยังว่ารู้เถิงแก่ทิวงศตแล้วแล้วายังมีตั้งอยู่ มั่นคงได้ยังรู้ไหวไปมาในลงสรวนี้ได้ไปบมีพันความทุกข์ในสังสารวัฏ "

(ไตร น.144)

¹ แมน ในสมัยอุโขทัยอาจจะเขียนอีกรูปเป็น แม

" ครั้นว่าพ้นจากนรกขึ้นมาเป็นคนโศกปริษานักหนาเย็ด
เร็ดไร้ เชื้อใจนักหนาแลมีอาจรณาถึงความยากไร้นั้นถ้วนดีไค้เลย
แมนมาครว่าจักมีทรัพย์อันใด ๆ แลเป็นสินของคนเล็กน้อยก็ดี ย่อมมี
ผู้มาฉกชิงช่วงฉกฉกเอา " (ไตร น.112)

" บายอันหนึ่งได้ คือว่า สัพพัศตัวทั้งหลายอันมีชีวิตจร
วิญญานรู้ไหวถึงประคาวว่า มคคัวหนึ่ง ปลวกคัวหนึ่งก็ดี มิควรฆ่าให้ตายเลย
มาครว่าคนผู้ไค้กระทำร้ายคัวประการใด ๆ ก็ดี บมิควรฆ่าให้ตาย
เลย ควรสั่งสอนโดยธรรมแล " (ไตร น.111)

กลุ่มคำสันธาน แม้ว่าคั้งนั้นก็ดี มีที่ไค้ต่างจากคำสันธาน แมน เล็กน้อย
คือ ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดงความหมายขัดแย้งกับประโยคอื่น ๆ ที่กล่าวแล้วเป็น
ทำนองสรุปความขัดแย้งกับความข้างต้นอีกคัว

ตัวอย่าง

" . . . แต่พรหมชั้นต่ำทั้งหลายอันชื่อว่าพรหมปารีสัชชาภูมิ
นั้นลงมาถึงแผ่นดินนี้โดยไกลยิ่งนัก แม้ว่ามีศีลาภอน 1 เทาปราสาท
เหล็กอันชื่อโลหปราสาทนั้นอันที่มีอยู่ในลังกาทวีปโพ้นแล้วเอาทอดลงมา
แต่ชั้นพรหมปารีสัชชานั้นนั้นแลมิได้ข้องขัดสักแห่งเลย แม้ว่าคั้งนั้นก็ดี ได้
4 เดือนจึงถึงแผ่นดินเรานี้ไค้อันนี้กล่าวแต่พรหมชั้นต่ำได้ " (ไตร น.237)

2. แมน

ที่ไค้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ มี
ความหมายทำนองเดียวกับ "ถ้า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคที่แสดง
เงื่อนไข แมน อาจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน
ได้แก่ แมนว่า . . . หรือปรากฏเป็นสันธานคู่ แมน . . . ก็ . . . แมนว่า . . . ก็ . . .

ตัวอย่าง

" . . . จงชาวเจ้าจำคำที่กุสั่งสอนนี้ไค้จงมัน แลเร่งทำ
ความชอบธรรมนี้ไว้เถิด ๆ ในกำเนิคนี้ก็ดี กำเนิคหน้าโพ้นก็ดี เที่ยรยอม
จะจำเวิญสัพพัศตัวดีทุกประการแลฯ เมื่อสิ้นชนมาพิชิไค้ไปเกิดกำเนิค
หน้ายอมไค้ไปเกิดในชั้นฟ้า 6 ชั้น แมนเกิดในมนุษย์ก็ยอมไค้เกิดที่
ตระกูลอันมียศศักดิ์มีบุญสมการทุกประการนั้นแลฯ " (ไตร น.118)

" . . . นางแก้วนั้นบ่หอนจะตื่นนอนเหนือแท่นแก้วกอนพระญาจักรพรรดิราชนั้นเลยสักคาบ นางแก้วนั้นบ่หอนลงจากแท่นแก้วนั้นภายหลังพระญาเลยสักคาบ แม่นว่านางแก้วนั้นจะกระทำกร่างงานอันใด ๆ ก็ดี บ่ยอมไหว้ทูลแต่พระญานั้นให้รู้ก่อน " (ไตร น.137)

แม่น ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ จะอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงผล

ตัวอย่าง

" . . . แลท้าวพระญาองค์ใดกระทำความอันมิชอบคลองธรรมได้ เทวฟ้าฝนนั้นก็พิบรีด แม่นทำไรไถนา ก็บั้นกาลให้เสียหายตายค้ายแล้วแลฝนแล " (ไตร น.117)

" . . . เขามีอาจนภูมิคนเขาให้เป็นอันอื่นได้หาบมิได้ มิแลเขาไปสถานแห่งอื่นได้เขาจึงภูมิคนเขาให้เป็นอันอื่นไปแล แม่นว่าเขาจะภูมิคนเขาให้งามทั้งเทพยดา ก็ได้แล " (ไตร น.44)

แม่น ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธาน มีที่ใช่ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ

1. แม่น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน
2. แม่น เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ

1. แม่น ที่ใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม แม่น อาจจะทำหน้าที่เป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แม่นว่า, แม่นแล และมีกลุ่มคำสันธานที่ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ มาครว่า

ตัวอย่าง

" ถ้าผู้ประกันไว้กลางจ่านำ แม่นให้กินเข้าเท่าใด ๆ เขามีได้ เพราะได้ไ้แรงมัน " (ก.ม./2 น.282)

" ข้าพระพุทธเจ้านายสังขุมพระบาลี นายทองสุกขุม ^{นวยลา} เนื้อความพระสมุทชาวอยางนโบกควยฝุ่นสามครั้ง จึงลงน้ำกันเชื่อม ครั้งหนึ่ง จึงเขียนพระอักษร แล้วจึงลงน้ำกันเชื่อมอีกสามครั้ง แม่นว่า ต้องนำ มิได้ลบเลื่อนอยางโบกควยฝุ่น " (จดหมายเหตุ/ร3)

" 1 มาตราหนึ่ง ถ้าผู้แลบิคา มารคา แลนายเงินทำสาร
กรมทันเอาชื่อลูกเมียหาขไลในสารกรมทันนั้นด้วย ท่านว่าเป็นสิน
แมนแลเจ้าสินบอกรักดี มิได้บอกรักดี แก่ผู้ซึ่งมีชื่อในสารกรมทันนั้น ท่าน
ให้เสียโดยกระบิลคนซึ่งถือนั้น " (ก.ม./3 น.69)

" ถ้าเรามีออกไป สมณสี พราหมณ์ประชาราษฎรไพร่ฟ้า
ข้าขอบขัณฑ์เสมาจะถึงแก่พินาศฉิบหายสิ้น ทั้งพระศาสนาที่จะเศร้าหมอง
จำเราจะออกไป มาตราว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีคงอยู่ในสัตยานุสัย
ตั้งราชสาสน์เข้ามานั้นก็ถามเถิด แต่เราจะรักษาสัตยานุสัยให้มัน "

(พระราชพงศาวดาร/เจิม)

2. แมน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่แสดงความหมายสมมุติ มีความ
หมายท่านองเดียวกับ "ถ้า" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม แมน
อาจจะปรากฏเป็นต้นธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แมนว่า,
ถ้าแมน หรือเป็นสันธานคู่ แมน...ก็...,แมนว่า...ก็...,ถ้าแมน...ก็...

ตัวอย่าง

" . . . แลถามว่าถ้ากองทัพกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา
ยกไปตีเมืองพม่านั้นเห็นจะไค่ฤไม่ มหาโคมหาฤทษบอดช้อราชการตาม
ลึงเกตมา แมนกรุงเทพมหานครศรีอยุธยายกกองทัพไปมากหลายทาง
เห็นจะไค่เมืองพมามา " (3/จ.ศ.1172)

" อนึ่งราชบุครี พระราชนัดดาพระดนมบัวนางซึ่งพระเจ้า-
อยู่หัวภัททราชาไปแก่พระราชกุมารแลราชินิกุลท้าวพระญาพระพลวงเมืองขุน
หมื่นหัวพันผู้^{มีนามว่า} แมนมีความชอบนั้น แมนมีความผิดด้วยประการใด ๆ
โทษถึงตายก็ให้เอาคดีนั้นมาบอกแก่ผู้เป็นมดเฝ้ารับบาล ให้กราบทูลแด่
พระเจ้าอยู่หัว จะมีโทษฉนั้นไค่ตามโทษานุโทษนั้น "

(ก.ม./1 น.116)

" อนึ่งถ้าเยาะเย้ยกันซี้มือไปแต่ไกล แมนว่าตระกูลทั้งสอง
สองนั้นใหญ่่น้อยเป็นประการใดก็ บมิควรว่าโดยบันดาศักดิ์ตระกูลนั้น "

(ก.ม./3 น.161)

" ถ้าแม่ต้องอาญาเป็นถ้อยความก็ดี ต้องมรดก แลท่าน
ให้เอาเคิมเป็นมรดกก็ดี อย่าเอาสินสมรสใช้เคิมนั้นเลย เพราะโทษ
เกิดแก่ตนเอง ถ้าเอาเคิมทนต์ให้ลูกหลานพี่น้องพ้องพันธุ้ไปก็เสมอ
คุณเดียว " (ก.ม./2 น.245)

แม่ ที่ปรากฏเป็นสันธานจะอยู่ก่อนประโยคที่แสดงเงื่อนไข ก็ จะอยู่ก่อน
ประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " อนึ่งนิ้วเมียลักทรัพย์สิ่งของกันเอง ท่านมิให้เอาโทษ
ตั้งฉนั้นผู้อื่นเลย แม่ลักแล้วจะหย่าแบ่งทรัพย์กัน ก็ให้บังคับโดยขนาด
ถ้าญาติเขยสะไภก็คุณเดียวกัน " (ก.ม./3 น.289)

" ถ้าแม่ยังมีถึงปัจฉิมทวีกชาติแลสมการยังไม่บริบูรณ์
ก็จะถึงซึ่งไทยอันตรายพรหมจรรย์ด้วยแพศยาผู้นั้นแล อันวารสค์ทหา
กอรปด้วยภัยดังนี้ " (ประชุมจดหมายเหตุ น.42)

" แม่ว่าคนอยู่กับข้านี้จะไปหาข้างโน้น ข้าก็ไม่ว่าอะไร
ละทิศดวงกับคาพรหมชั้นมากับเจ้านคร . . ." (จดหมายเหตุ/ร3)

แม่ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน แต่
จะใช้ว่า แม่ เป็นส่วนใหญ่ ปรากฏอยู่ก่อนประโยคเชื่อม แม่ อาจจะ
ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น แม้ว่า, ถึงแม้,
ถึงแม้ว่า หรือเป็นสันธานคู่ แม่...ก็...แม่...แต่ก็...แม่...แต่...¹

ตัวอย่าง " . . .ความเชื่อมั่นในตนเองนี้ ต้องอาศัยการฝึกฝนให้
คุ้นกับการแสดงออกต่อหน้าชุมนุมชนด้วย ถ้าผู้พูดไม่ชินเวที ก็อาจเกิด
ความประหม่าบังคับตัวเองไม่ได้ แม่ได้เตรียมตัวอย่างดีแล้ว "

(การใช้ภาษา น.117)

¹ แต่ก็, แต่-ก็ คู่ที่ คำ แต่ หน้า 77

" ผู้วิจารณ์ใครจะคิดว่า สุวรรณ สุคนธาพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่านายแพทย์ที่ ๆ อย่างหมอกานต์ก็ยังมีอยู่ในเมืองไทย แม้ว่าจะมี จำนวนไม่ถึง 5 % ในขณะนี้ก็ตาม" (โลกวรรณคดี น.97)

" คุณควรจะแสดงความคิดเห็นถึงแม้ความคิดของคุณจะไม่ตรงกับของคนอื่นก็ตาม"

" เขาวิ่งเร็วมากถึงแม้ว่าเขาจะอ้วน "

มัน ที่ปรากฏเป็นหลักฐานจะอยู่ที่ต้นประโยคแรกแสดงความคิดที่ขัดแย้งกับความในประโยคหลัง ก็ จะอยู่ที่ประโยคถ้าไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง

" แม้เขาจะเจ็บหนัก เขาก็สมบูรณ์ดี "

" แม้ว่าเขาจะฉลาดมาก แต่เขาก็ยังพลาด "

" แม้ว่าอาจจะเข้าใจได้บ้างน้อยบ้าง แต่ความเข้าใจนั้นก็อาจจะนำประโยชน์ได้ในภายหลัง " (การใช้ภาษา น.97)

" การพูดในที่ชุมนุมชน หรือการพูดอย่างเป็นทางการนั้น แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเท่าการสนทนา หรือการพูดอย่างไม่เป็นทางการที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็นับว่ามีความสำคัญมากในปัจจุบัน " (การใช้ภาษา น.112)

" การเขียนพรรณนาโวหารจึงต้องยึดยาวกว่าการเขียนบรรยายโวหาร ต้องมีความละเอียดลออมาก ต้องเล่นคำ เล่นเสียง และความหมาย ถึงแม้จะมีใจความน้อย แต่ใจความนั้นก็จะต้องดีเด่น ไม่กระจัดกระจาย " (การใช้ภาษา น.332)

จะเห็นได้ว่า มัน, แม้ ทำหน้าที่เป็นประธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายขัดแย้งกัน ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยาและปัจจุบัน ส่วน มัน ที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเงื่อนไขหรือที่มีความหมายสมมุติปรากฏในสมัยสุโขทัย และอยุธยาเท่านั้น

แล ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกันหรือแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคเชื่อม แล อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ แลว่า, แลจึง

ตัวอย่าง

" ฉิแลว่ามีผู้ใดไปให้วันบศำร บบุชาแก่งจักรแก้วนั้นด้วย ขำวคอกคอกไม้ได้ แลแก่งจักรแก้วนั้นเที่ยวยอมบ้ำยัคเสียซึ่งความใช้ ความเจ็บประพฤติให้อยู่คีสรพสวัสดิพิพัฒนาการ ค้วยทรัพย์สิ่งสินแลสมบัติ มากนั้แล "

(ไทร น.98)

" ผูงคนอันที่ซำลิ่งลิตัวอันรู้-กระทำการอันเป็น บำปนัน เถิงคนแลท่านไค้คัตตีนสินมือแลทุกซ์โศก เวทนานักหนาคัง เรียกชื่อว่า คนนรกแล "

(ไทร น.79)

" ฉิแลเขาจะไปค้าขายก็ตี แลว่าเขาหาทุนบมิได้แล เขามาขอเรำผู้เป็นเจำนายแลขอกูเงินทองไปเป็นทุนค้าขายกินคังนั้น เรำผู้เป็นท้ำวพระญำนั้ควรปลงเงินทองในท้องพระคลังนั้นให้แกเขา แลว่าเขาเอาไปมากน้อยเท่าใดก็ตี ให้ตราเป็นบำญจีไว้แต่คัน ๆ ปีได้ "

(ไทร น.115)

" . . . จึงหุงขำว 2 ทะนำนอันเออมาแต่ลุตตรกรูทวีป นั้นให้แกผูงคนทั้งหลายอันที่มำดูเล่นนั้นกิน แลจึงไปเอาเครื่องสนิมพำกรณอันเป็นเครื่องประดับนั้คนเขำนัน แลเออมาแต่คันกัลปพทุคณันมาประดับนั้ให้เขาที่ไปคูนันทุกคนแล "

(ไทร น.172)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธานอยู่ด้วย แลจึง จะปรากฏขนำบประธานของประโยคเชื่อมคังนี้ แล+ประธาน+จึง+กริยา

ตัวอย่าง

" . . . แลแล้วเศรษฐีจึงเผยขุมทองอันกว้างไค้ 2 วำนัน ให้แลดู แลเศรษฐีจึงว่าคนผู้ใดจะใครเอำเงินทองแก้วแหวนเท่าใด ๆ ก็ตี แลให้เก็บเอาใจทำนผู้จะปรำรณนาคีต ๆ "

(ไทร น.172)

แล ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสนธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายกันหรือแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย แต่บางครั้งก็ใช้ แล และ ปรากฏอยู่กับประโยคเชื่อม แล หรือ แล อาจจะปรากฏเป็นสนธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสนธาน ได้แก่ แลว่า, แลจึง, แลแล้วแลจึง¹

ตัวอย่าง " อนึ่งให้เกณฑ์นายรัตนบันยง นายจันทมณฑลเหี้ยมคุมพนักงานเลื้อพรหมมานเบาเขาแต่งที่ในพระเมรุ แลขุนบำเรอกักเอาแผนที่ครั้งสมเด็จพระบรมศรา ณ ปีดลุม เบญจศก ศักราช 1095 ปี นั้นไปดูให้มูกม่านที่ใหญ่ที่สุดคร ทางเสด็จออกพระสงฆ์นั้นมูกม่านแพรพื้นขาวแกมไม้เบญจพรรณมูกสองไซ แลม่านนั้นสั้นจึงเอาม่านช่องกฏอย่างกติกอริมเสาทังสองข้าง แลลายม่านไขนั้นไว้ข้างเสาทหน้าฉัตรตะวันออกฝ่ายขวา. . ." (14/จ.ศ.1097)

" อนึ่งชนบวรพระราชประเพณีแตกอนหัวเมือง

1		ฝ่ายเหนือ
2		
3		
4		

 ขึ้นกับสมุหนายก ฝ่ายใต้หัวเมือง

1		ปากใต้ขึ้นแก่สมุหพระกลาโหม
2		
3		
4		

แลว่าสมุหพระกลาโหมแตกก่อนเป็นโทษ จึงยกหัวเมืองปากใต้ขึ้นมา แยกกรมท่า " (2/จ.ศ.1144)

" . . . ให้พระครูธรรมไตรโลกนารถราชมนีสีลวิสุทธาจารย์ อธิการ ณ อารามจุฬามณีหาบรอยพระพุทธรบาทด้วยพระเศษสมเด็จพระบรมพิตร . . . คริสอนุญาตให้ไปประดิษฐานไว้ ณ อารามวัดจุฬามณีเป็นที่นมัสการ แดสมเด็จพระราชมณเฑาะจารย์และประหารราชฎอันมิไค่มานมัสการพระพุทธรบาท แลจึงพระราชทานแผ่นศิลา(ควรรฤทณา)พระพุทธรบาท " (5/จ.ศ.826)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน แลจึง จะปรากฏชานาประธานของประโยคเชื่อมเป็น แล+ประธาน+จึง+กริยา

ตัวอย่าง "แลมรติงว่าจะขึ้นไปอยู่ที่ถณเมืองโยกระตาแลให้ท่านอยู่จงก็เกิด แลข้าพเจ้าจึงว่ามรติงจงไปแจ้งแก่เขนตราด้วย(ว่า)มรติงสามีกักกรับเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า. . ." "

(ประชุมจดหมายเหตุ น.60-61)

¹แลแล้วแลจึง ดูที่คำว่า แล หน้า 129

แ ในสมัยปัจจุบัน ใช้ว่า แ และ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกัน หรือแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่ที่ ประโยคเชื่อม แ และ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น แ และ ก็, และ จึง

ตัวอย่าง

" . . . คือนำเอาหัวข้อความคิดมาใส่รายละเอียดสนับสนุนลงไปให้สมบูรณ์ ให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่าประเด็นความคิดหลักแและความคิดรองมีเนื้อหาสาระอะไรบ้าง แต่ละประเด็นความคิดมีความเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างไร แและที่สำคัญคือทุกประเด็นความคิดต้องสนับสนุนหัวข้อเรื่องที่จะกล่าวเสมอ " (การเตรียม น.20)

" . . . แต่เพราะความอยากรู้อยากเห็นของจันทโครพ ความเปิดอกกลางทาง นางจึงมีโอกาสดอกมาจากขอบเร็วกว่ากำหนด แและ ก็ได้อยู่กับจันทโครพระหว่างทางนั้น " (โลกรวรรณคดี น.73)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน แ และ ก็, แ และ จึง จะปรากฏขนาบประธานของประโยคเชื่อมเป็น แและ +ประธาน+ก็+กริยา หรือ แและ +ประธาน+แจึง+กริยา

ตัวอย่าง

" . . . การฟังบางครั้งอาจมีจุดมุ่งหมาย 2 หรือ 3 ประการพร้อม ๆ กัน แและ ส่วนมากก็เป็นดังนี้ เช่นในการฟังเพื่อหาข้อโต้แย้ง . . . " (การใช้ภาษา น.93)

" เขาจะไปห้องสมุดแและ เขาจึงจะไปบ้านเพื่อน "

สรุปได้ว่า แ หรือ แ และ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่คล้ายตามกัน หรือแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

แล้ว ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน
ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม แล้ว อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่ม
คำสันธาน ได้แก่ แล้วก็, แล้วจึง, แล้วแล, แล้วแต่จึง

ตัวอย่าง

" . . . แล้วเอาผ้าขาวอันละเอียดมาห่อชั้น 1 เล่า แล้ว
เอาผ้าสีอันละเอียดมาห่อเล่าตั้งนั้นนอกผ้าตราสังทั้งหลายเป็นพันชั้น . . .
แล้วเอาใส่ในโกฐทองอันประดับนี้คำถามแสร้งจนาคัวยวรรณลวดลาย
ทั้งหลายอันละเอียดนักหนาแล้วจึงยกศัพโปลงสักการะคัวยแถมเงินทั้งที่ถูขนาทั้งหลาย
แล้วบูชาคัวยข้าวตอกดอกไม้ . . ." (ไตร น.143)

" . . . ผู้ใดกระทำบุญอันใดได้ เทพคานันเขียนชื่อผู้นั้น
ในแผ่นทองสุกแล้วทูลใส่เหนือหัวไปถึงพระธูายมราช ๆ ก็จับใส่หัว
แล้วก็สาธุการอนุโมทนายินดีแล้วก็วางไว้แทนทองอันประดับนี้คัวยแก้ว
สัตตพิชรัตนแลมีอันเรื่องงามแล " (ไตร น.18)

" . . . คือมนุษย์ทั้งหลายเอามากี่ก็ สิ่งดีคัวยทั้งหลายเอา
มาถวายก็ดี พระธูานันยอมเอาไปบูชาแก่พระศรีรัตนตรัยก่อนแล้วจึง
แจกแก่เทวราชแล้วจึงแจกแก่ลูกเจ้าขุนหมุนนายไพร่ฟ้าข้าไทยทั้งหลาย
ในเมืองนั้นทุกคน ๆ " (ไตร น.150)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน แล้วก็, แล้วจึง จะปรากฏขนาบประธานของ
ประโยคเชื่อมเป็น แล้ว+ประธาน+ก็ หรือ แล้ว+ประธาน+จึง

ตัวอย่าง

" . . . นิแล้วเจ้าจะใคร่ใคร่ได้สันเล่าใส่ก็ไค้คัวยใจเจ้า
ทุกเมื่อแลฯ พระไพศพมหาราชกล่าวเท่านั้นแล้วก็เสด็จขึ้นสู่ยานทิพย์
แล้วก็เสด็จไปสู่อาลกมันทาพิมาน . . ." (ไตร น.156)

" นิเมื่อนาคันจะไปล่าหากินแลเป็นสิ่งอันใดอันหาเหยื่อกิน
ไค้ง่ายนั้นได้ เขาก็ยอมนฤมิตคนเขาเป็นลิ่งนั้นแล แล้วเขาจึงเที่ยวขึ้น
มวล่าหากินในแผ่นดิน " (ไตร น.44)

" ครั้นรุ่งเช้านางก็ลุกจากที่นอน แล้วก็ชำระพระองค์ แล้วนางจึงแต่งจิ้งหั้นแล้วเข้าบวชอุทิศพรอาหารแด่หมากพลูอังกาสแก่ พระสงฆ์ทั้งหลาย 6 หมื่นพระองค์ แล้วแลหลังน้ำทักษิโณทก แล้วแล ใหว์คาร์บ . . ." (ไตร น.151)

". . . นาคนั้นจึงเอาลูกคนขึ้นอยู่บนปราสาทนั้นแล้วแลจึง เอาปราสาทนั้นลอยลงน้ำลงมาถึงมหาสมุทรที่ลึกได้ 1,000 วา จึงพาเอาปราสาทแลลูกคนนั้นค้ำน้ำลงไปอยู่สมุทรนั้นแล" (ไตร น.44)

แล้ว ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันฐานใช้เชื่อมประโยคที่แสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม แล้ว อาจจะทำเป็นสันฐานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันฐาน ได้แก่ แล้วก็, แล้วจึง, ครั้นแล้ว, ครั้นแล้วจึง, แล้วแล, แล้วแลจึง

ตัวอย่าง " แลให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติเบิกทองแม่แผ่นดิน พระสุพรรณบัตรหนัก $\frac{11}{12}$ กวาง สำหรับจารึกพระสุพรรณบัตร แล้ว ให้ตีกลองทองจำหลักสูง 5 นิ้ว | แล้ว ให้ตีกลองเงิน $\frac{1}{2}$ | ใหญ่รอบ 6 นิ้ว | สูง 6 นิ้ว | สำหรับใส่กลองทองซึ่งใส่พระสุพรรณบัตร แล้ว ให้ตีกลองทองจำหลัก . . . สำหรับใส่พระโองการ แล้ว ให้ตีกลองเงินจำหลัก . . . สำหรับใส่พระโองการ แล้ว ให้ตีฉอบทองจำหลัก . . ." (7/จ.ศ.1174)

" ข้าหลวงทั้งปวงก็ลาพระสังฆราชมาจากเมืองหงสาวดี นั้น คนกลับมาเมืองศรีอยุธยาถึงคน 100 สี่สิบ 8 คน มาถึงเมือง แล้วก็พากันเข้าไปถวายบังคมแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว . . . ข้าหลวง ก็รับพระราชโองการ แล้วก็กราบทูลถวญถึเหมือนมีมาแต่หนหลัง "

(20/จ.ศ.731)

" เพลารุ่งแล้วนาฬิกา 7 บาท กอปรด้วยศุภนักษัตรศกุน
นิมิตรอันประเสริฐจึงพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เสด็จแรกสถาปนาพระวิหารอุโบสถณแล้วจึงมีพระราชโองการมา ณ
พระบันทูลคำรัสแก่เจ้ามหาศรีธรรมราชา " (38/จ.ศ.1090)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน แล้วก็ หรือ แล้วจึง จะปรากฏชานาประธานของ
ประโยคเชื่อมเป็น แล้ว+ประธาน+ก็ หรือ แล้ว+ประธาน+จึง

ตัวอย่าง

" . . . แล้วก็กราบทูลถวญถึเหมือนมีมาแต่หลัง แล้ว
พระมหากษัตริย์ก็มาพระราชทานเสื่อน้ำเงินทองให้เป็นอันมากยิ่งขึ้นกัหนา "
 (20/จ.ศ.731)

" . . . อยู่ประมาณ 11 ปี ผนตกเร็วทุกทีบที่ไล่ของ
ไว้ ำข้าฯลฤกชั้นได้จึงเปิดหีบคูลองแล้วข้าฯจึงเอาหนังสือออก
ตากแดด. . ." (19/จ.ศ.1175)

" . . . เขาจึงตีเทียนพระสงฆ์ของกรุงศรีอยุธยา
ยกพระสงฆ์เมืองพม่าขึ้นสรรเสริญ เรายังมิได้เชื่อก่อน ครั้นแล้ว
สามเณรเพรามาถามพระสงฆ์ไทยว่า. . ." (23/จ.ศ.1178)

" ำหลวงทั้งปวงก็ถวญบังคมลานมัสการ ออกจากแม่น้ำ
(ข้มเกลยิว)ก็ไปตั้งเทพารักษ์่างหนไปตั้งคำบลู่งเข้าหลวง ก็สิ้นเซตเคน
. . . นับได้ 30 วัน ครั้นแล้วจึงตั้งสัจจาอธิฐานอีกครั้งหนึ่ง
ก็ยกออกจากที่นั่น " (20/จ.ศ.731)

" ศักราช 887 ระกาศก (พ.ศ.2068) นำน้อย
ข้าวเสี้ยนทั้งปวง อนึ่งแผ่นคินไหวทุกเมือง แล้วแลเกิดอุบาทว์
หลายประการ. . ." (ร3.พระราชพงศาวดาร/จาก)

" แลสัปบุรุษทั้งหลายชักชวนกันบักตีสังขรณพระบรมราชา
แล้วโคกอกำแพงล้อมพระมหาธาตุนั้นสำเร็จ แล้วแลจึงบอกหนังสือ
เข้าไปตั้งสมเด็จเจ้าพระทิพพระมน " (ประชุมจดหมายเหตุ น.54)

แล้ว ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่ที่ประโยคเชื่อม แล้ว อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน เช่น แล้วก็, แล้วจึง

ตัวอย่าง

"ผู้ฟังจึงควรทำใจเป็นกลาง รับฟังข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง แล้วนำมาไตร่ตรองพิจารณาให้รอบคอบในชั้นต่อมา"

(การใช้ภาษา น.96)

" ความหมายของคำสามารถตีความและประเมินค่าของคำหนึ่ง ๆ ออกมาได้แล้วจึงนำเอาค่าและความหมายที่ได้จากแต่ละคำมารวมกันเข้า เพื่อทำความเข้าใจ " (การใช้ภาษา น.189)

ถ้าประโยคเชื่อมมีประธาน แล้วก็, แล้วจึง จะปรากฏขนานประธานของประโยคเชื่อมเป็น แล้ว+ประธาน+ก็ หรือ แล้ว+ประธาน+จึง

ตัวอย่าง

" ฉันจะไปคูหนึ่งแล้วฉันก็จะไปหาเธอด้วยพรุ่งนี้ "

" ฉันจะไปหาลูก แล้วฉันจึงจะไปหาเธอที่บ้าน "

สรุปได้ว่า แล้ว ในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคแสดงเหตุการณ์ ต่อเนื่องกัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วน ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นหลักฐานใช้เชื่อมประโยคที่กล่าวถึงสิ่งต่างกัน บุคคลต่าง
กัน หรือเหตุการณ์ต่างกัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ส่วน อาจจะมีปรากฏ
เป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ ส่วนว่า, ส่วนอันว่า

ตัวอย่าง

" . . . ในห้องแม้นร้อนนักหนาจตุจตุเราเอาใบทอง
เข้าจะต้มในหม้อนั้นได้ สิ่งอาหารอันแมกนั้นเข้าไปในห้องนั้นใหม่แล
ย่อมลงด้วยอำนาจแห่งไพศาคุอันร้อนนั้น ส่วนตัวกุมารนั้นบมิใหม่เพราะ
ว่าเป็นธรรมคา " (ไตร น.74)

" เมื่อนั้นนางทั้งหลาย 16,000 นั้นเลือกเอาขนมใน
ตระไลทองคนละดวงโดยพึงใจเขาสั้นทั้ง 16,000 ดวงแล้ว แลมิอาจ
เอาขนมดวงที่ใส่แหวนนั้นได้เลย ส่วนว่าขนมดวงเดียวอันที่ใส่แหวน
นั้นยังคงอยู่ในตระไลทองนั้น " (ไตร น.137)

" เมื่อใดพระธูาสั่งให้ท่านางจึงทำ นางนั้นบ่หอนละเมิด
ท่านผู้เป็นผัวนางเลยสักคาบ กระทำอันใด ๆ ก็ที่ย่อมชอบใจผัวทุก
ประการ แลเท่าแต่พระธูาจักรพรรดิราชาผู้เดียวแลหากได้เป็นผัวนาง
ได้ ส่วนอันว่าชายผู้อื่นใส่จะได้เป็นผัวนางแก่นั้นหาบมิได้ " (ไตร น.137)

ส่วน ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่กล่าวถึงสิ่งต่างกัน บุคคลต่างกัน
หรือเหตุการณ์ต่างกัน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง

" อนึ่งอัยการกบดลอมมาต่างเมืองก็ดี แลราชศักรแล
สุนัขมาไล กระบือ แล่นเข้าไปในพระราชวังถึงหน้าพระที่นั่งก็ดีถึง
บนพระโรงก็ดี โทษชาววังถึงตาย ส่วนนายประทุไซ้ให้ควักตาเสีย " (ก.ม./1 น.99)

" พระอัยกาเข้าเมืองได้ 3 วัน เจ้าลูกทรงครรภ์ประสูติ
เจ้า ณ วันศุกร์ เดือน 10 ขึ้น 7 ค่ำ ประสูติเป็นพระราชกุมาร ประโคม
แต่รังขี้ลิ้นของชัยแมตงมูทั้งไซ้จึงจกคกพร้อมกัน แมตงมูอนิจกรม
จึงจกไปได้ 12 วัน เจ้าแม่เลี้ยงสิ้นพระชนม์ส่วนเจ้าลูกให้พระพี่นาง
เชอเอาไปเลี้ยง " (จดหมายเหตุความทรงจำน.8-9)

ส่วน ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่กล่าวถึงสิ่งต่างกัน บุคคลต่าง
กัน หรือเหตุการณ์ต่างกันเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่ต้น
ประโยคเชื่อมเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน ส่วนว่า

ตัวอย่าง " . . . มีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับทำให้สามัญ
ชนเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น และมีบทบาทในสังคมมากกว่าแต่ก่อน
ความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาดังกล่าวทำให้จำนวนผู้อ่านวรรณกรรม
มากขึ้นด้วย ส่วนทางด้านผู้ให้กำเนิดนวนิยายเป็นพวกเจ้านายหรือ
ชนชั้นสูงบางส่วนที่ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ " (วารสารอักษร น.133)

สรุปได้ว่า ส่วน ในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้
เชื่อมประโยคที่กล่าวถึงสิ่งต่างกัน บุคคลต่างกันหรือเหตุการณ์ต่างกัน

เทียบ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
มีความหมายทำนองเดียวกับ "เหตุที่" "เหตุที่ว่า" ¹ ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่
ต้นประโยคที่แสดงผล เทียบ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็น
กลุ่มคำสันธานซึ่งเขียนในรูปต่าง ๆ กัน ได้แก่ เทียบว่า, เทียบว่า และ
มักจะมีคำว่า เพื่อ² ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ

ตัวอย่าง " . . . ให้นามเกียรติแก่พ่อขุนผาเมืองเทียบพ่อขุนบาง
กลางท่าวได้ชื่อศรีอินทราทิตย์เพื่อพ่อขุนผาเมืองเอาชื่อตนให้
แก่พระสหายอีกเมืองสุโขทัยเพื่อนั้น " (หลัก 2 ด้าน 1 บรรทัดที่33-5)

¹ ตัวอย่างเช่น เหตุที่เขาไปเพราะเขาโกรธ
(ผล) (เหตุ)

² คำว่าเพื่อ หน้า 101

" พระเป็นเจ้าที่นั่นปาฏิหารย์ได้สามสิบเอ็ดวัน เหี่ยม
พระเป็นเจ้าปาฏิหารย์ดังอื่น เพื่อจักสำแดงแก่คนทั้งหลายให้ไปช่วยยอ
ธรรมในลังกาทวีป เป็นมหาฤกษ์อันใหญ่ให้ปรากฏแก่พุทธศาสน "

(หลัก 2 คำน 2 บรรทัด 80-2)

". . . พระอาทิตย์ถอยจากเขาเขนุคนครคืนมาวันนั้นแล
พระอาทิตย์ตั้งนั้นรอบเขาพระสุเมรุราชพอได้ชวบปี 1 จึงครบที่เก่าแล
เหี่ยมว่า เมื่อหนาวเมื่อร้อนเมื่อฝนเพื่อพระอาทิตย์ได้ เหี่ยมว่า เมื่อ
ไปโคณวิถีนั้นหนาว แลยังมีเมื่อร้อนบ้างเพื่อวันนั้นร้อนมีเมื่อมีเย็น
เหี่ยมว่า ไปอัสชววิถีสร้อนเพื่อพระอาทิตย์น้ำสักคามย่อมร้อนแล
เหี่ยมว่า ไปในนาควิถีนี้นั้นมีฝนเพื่อนาคมีน้ำ ๆ "

(ไตร น.273)

". . . ว่ายังมีลมอันหนึ่งชื่ออุปเกฏฐปุวาทแลตนนั้นพัดเวียน
รอบเป็นสรก้านั้นแลมิให้น้ำนั้นล้นมากออกได้เป็นธรรมคาน้ำขึ้นตั้งธรรม
กรก แลยังมีช้อนตกออกนอกได้ เหี่ยมว่า น้ำนั้นจึงยังมีฝนเพื่อตั้งนั้นแล

(ไตร น.299)

" สัตว์ทั้งหลายอันเกิดในนรกภูมิ ย่อมเอาโยนิตัวช่วยปาฏิ
โยนอันเดียวได้ เหี่ยมว่า เขาเอาโยนิตัวช่วยปาฏิโยนเพื่อเขาหลุดเกิด
เป็นรูปกายเดียว " (ไตร น.5)

เหี่ยม ไม่ปรากฏในข้อมูลสมัยอยุธยา และไม่มีใช้ในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า เหี่ยม ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุ
และผล มีปรากฏเฉพาะในสมัยสุโขทัยเท่านั้น

เหตุ ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ปรากฏ
 อยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ. เหตุ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธาน
 ได้แก่ เหตุว่า, เพราะเหตุ, เพราะเหตุว่า, เพื่อเหตุ หรือเป็นสันธานคู่
เหตุว่า...ก็ ..., เหตุว่า...จึง ..., เพราะเหตุว่า...จึง ...

ตัวอย่าง

" ลางคาบ ๆ ไปเสียในแผ่นดินอันอื่นก็ว่า ลางคาบ ๆ
 ไปเสียในฝั่งทะเลว่าชมพูทวีปอันเราอยู่นี้ก็ว่า เหตุให้พันอันทรายใน
 แผ่นดิน " (ไตร น.90)

" ในกายนางแก้วนั้นมีลักษณะอันอุดมถ้วนทุกแห่ง งาม
 เเทิงใจคนทั้งหลายทุกคนในเมืองมนุษย์เรานี้แลฯ แต่เท่าว่ามีเท่า
 นางฟ้าเมืองไตรทึงษาสวรรค์นั้น เพราะเหตุหารัสมิมีมิได้แลฯ"
 (ไตร น. 136)

". . . สัพพีศาจแลผีศาจก็ดี สัพพลิงสัตว์อันใดอันหนึ่ง
 อันรู้ขามนุษย์ให้ตายนั้นก็ดี แลจะมีใจนกร้ายต่อสมเด็จพระภูมaha-
 จักรพรรดิราชแต่อย่างหนึ่งก็หามิได้เลย เพราะเหตุว่ากลัวบุญแลอำนาจ
 แห่งสมเด็จพระภูมahaจักรพรรดิราชเจ้านั้นแลฯ " (ไตร น.108)

" อนึ่งโหมนัสสสทศคปฏิสัมปยุตตอสังขาริก ใจหนึ่ง
 กอปรไปด้วยโกรธซึ่งเคียดกระทำให้บาปเพื่อเหตุมีผู้ชวน ๆ " (ไตร น.11)

เหตุว่า ที่ปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ ก็ หรือ จึง จะ
 อยู่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน ก็ หรือ จึง จะ
 ขนานประธานเป็น จึง+ประธาน+จึง+กริยา หรือ จึง+ประธาน+ก็+กริยา

ตัวอย่าง

" นายเมืองมันจำความเกลอมน มันก็เห็นความค้าย
 วันนั้นมันก็ออกข่าวเพรانونในกลางคืนวันนั้น เหตุว่ามันมิเคยอดข่าวเพรา
 นอนในกลางคืนวันนั้น ลมก็ถือคนมัน. . ." (ไตร น.56)

" ถ้าแล้วผู้ใดก็แค่ผู้ใดคบมิได้โกรธได้ เทพคา
ทั้งหลายนั้นมีชีวิตคงอยู่แลเพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าใจของเทพคา
ผู้โกรธนั้นเป็นไฟ แลใจของเทพคาผู้มีได้โกรธนั้นเป็นน้ำ แลน้ำดับไฟ
คือใจของเทพคาผู้โกรธนั้นเสีย จึงคงชีวิตอยู่เพื่อคั้งนั้นแล "

(ไทร น.233)

" แลเป็นน้ำนมไหลออกมาแต่แม่เมื่อมหาอุษีนั้นค้ายอำนาจ
บุญพระฤาษี แลบุญมาริกานั้นค้ายแล เหตุว่านางนั้นเกิดในคอกบัว
จึงพระมหาอุษีเจ้าชจึงให้ชื่อนางปทุมวดีแล "

(ไทร น.197)

" ครั้นว่าออกมาจากท้องแม่แลได้ อันว่าเลือดซึ่งมีอยู่
ในอกแม่นั้น เหตุว่าแม่คนมีใจรักนัก จึงเลือดที่ในอกของแม่นั้นก็กลายเป็น
เป็นน้ำนมไหลออกมาของแม่ให้ลูกนั้นได้คูกิน "

(ไทร น.78)

เหตุ ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
ปรากฏอยู่ที่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ เหตุ อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือ
เป็นกลุ่มคำสันธาน ได้แก่ เหตุว่า, แก่เหตุ, เหตุฉนั้น, เหตุเพราะ, เพราะเหตุ,
เพราะเหตุว่า, ก็เพราะเหตุว่า, ค้ายเหตุว่า, เหตุค้าย^๑ หรือเป็นสันธานคู่
เหตุ...จึง..., เหตุว่า...จึง..., เหตุคั้งนั้น...ก็...

ตัวอย่าง

" คือเมียน้อยเมียหลวงวิวาทกันอ้างฉัวเป็นพยาน ท่าน
มิให้ฟังเอา เหตุฉัวมีคฉัวค้ายเสนหรัก็ใครอาด้อยอยู่ในทรัพย์สิ่งของ
มิได้กล่าวแต่ที่อันจริง "

(ก.ม./2 น.80)

" 31 อนึ่งใจหัยจำเลยอ้างพญาณ ผู้ใดออกชื่อปรากฏ
แล้วให้เผชิญในวันนั้น ถ้าอยู่แรมคืนจึงไปเผชิญบมิควร อย่าเอาผู้นั้น
เป็นพญาณเลย กล่าวมาคั้งนี้ เหตุว่าพญาณนั้นเป็นชชวาต "

(ก.ม./2 น.89)

"อันว่านิลภกรโจรนั้นเป็นโจรแก้เหตุโทษทฤทิต
พันจุมนทิลนิตเมฆอันคำติคอยู่" (ก.ม./3 น.213)

"...ที่แขวงเอรอบแลความคิดทั้งปวงนี้มีได้ออก
จากบัญชาอัครโนจนเท่าบัดนี้ เหตุนี้ ถึงว่าไกลไปทุกวันทุกวัน
จะถึงเมืองอัครโนแลเห็นมีชานานลุดถึงทั้งนั้นก็ดี อัครโนยังคิดถึง
บ้านเมืองแค่น้อยหนึ่ง " (ประชุมจดหมายเหตุ น.16)

"แลกระลาการจะเรียกเอาเงินหัวชื้อคา เชิง
โซกรวน
ประกันหัวเบี้ยแก่ผู้ให้เรียกนั้นมิได้เหตุเพราะกระลาการเรียกเงิน
เกินกำหนด " (ก.ม./2 น.81)

"ถ้าจะตกลินไหมพินัยให้ทอคลินไหมพินัยแก่ผู้กล่าว
พิพายนั้นแลซึ่งผู้มิได้หาพิพายเหตุเรื่องเดียวกันนั้นเขามีได้ประกัน
ให้ว่าท่านมิให้ทอคลินไหมพินัยให้แก่กันเลย เพราะเหตุเขาอัน
เดียวกัน เขาไม่ไว้คดีกัน ให้บังคับบัญชาโดยพระราชกฤษฎีกา"
(ก.ม./2 น.63)

"อยู่มาชายผู้ผู้นั้นถึงแก่มรณภาพแล้ว ชายผู้นั้นพ้น
จากทนายแห่งท่าน ดูกลานญาติพี่น้องผู้ใดมรดกจะว่าชายผู้นั้นเป็นทนายแห่ง
มิดามารดาญาติพี่น้องมิได้เพราะเหตุว่าผู้เป็นอิสระภาพนั้นถึงแก่มรณภาพ
หาโทษมิได้แล้วใช้ทรัพย์สินไถ่กู้ยืมแห่งผู้มรณภาพนั้น " (ก.ม./2 น.215)

"...คิดจะเอาแต่กำไรเป็นประโยชน์ของตัวให้
มากมิได้กลัวโทษมลปกรรม จึงเกิดร้องฟ้องแก่กันเคืองไต่ฝ่า
ละอองเนื่อง ๆ ก็เพราะเหตุว่ามีนายอากร/จริงได้อ้างเอาเงิน
นายอากรออกว่ากล่าวชม " เรียกดำเนินนายอากร

เหตุ ที่ปรากฏเป็นสำนวนคู่จะอยู่ที่ประโยคที่แสดงเหตุ ก็ หรือ จึง (จึง)
จะอยู่ที่ประโยคที่แสดงผล

ตัวอย่าง " ถ้าชายมิได้ช่วยทุกข์ยากหญิง ลวงทำชู้ให้หญิง
เสียตัวแล้วเอาหญิงไปขายผูกคอกเบียดก็ดี ชายให้เขาใช้ทำงาน
คอกเบียดก็ดี แลหญิงก็คิดใจว่าชายช่วยทุกข์ยากมิได้แลมิสมัคร
อยู่ด้วยชาย ท่านให้เรียกเอาเงินแก่ชายนั้นส่งให้นายเงินจน
ครบแล้วให้ทวนหญิง 10 ที่ เหตุหญิงใจเบายอมด้วยชายก่อน
แล้วให้ชายขายต่อ จึง ได้ยากแก่ความเมื่องท่าน ๆ ให้หญิงขาย
ขาดจากนิ้วเมียงกันโดยพระราชกฤษฎีกา "

(ก.ม./2 น.283)

" อนึ่งเมื่อพินันชนต่อกันนั้นมิได้มีใจซึ่งโกรธสิ่งสรรพ
อันพินันนั้นเอาได้ เหตุว่ามีความคิดอ่านแล้ว จึง เอาทรัพย์สินได้ "

(ก.ม./3 น.60)

". . . เพราะอังกฤษเห็นว่า พม่าท้าวมีใจปรารถนาคจะ
เป็นไมตรีกับอังกฤษยืนยาวไม่ เหตุดังนั้นทูตอังกฤษจะอยู่ในเมือง
พม่า ก็หาต้องการไม่ "

(4/จ.ศ.1190)

เหตุ ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสำนวนใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล
เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ไม่ปรากฏเป็นสำนวนเดี่ยว แต่จะ
ปรากฏเป็นกลุ่มคำสำนวนอยู่ที่ประโยคที่แสดงเหตุ เช่น เหตุว่า; เพราะ เหตุว่า,
เหตุเพราะ; ก็ เพราะ เหตุว่า, เพราะ เหตุนี้, ด้วย เหตุนี้, ด้วย เหตุที่ว่า, โดย เหตุนี้,
โดย เหตุที่ว่า หรือเป็นสำนวนคู่ เช่น โดย เหตุนี้... จึง...

ตัวอย่าง " ในสมัยที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง
ตั้งกรุงศรีอยุธยาใหม่ ๆ นั้น เรื่องราวทางพุทธศาสนาค่อนข้างจะไม่
แจ่มชัดนัก เพราะ เหตุว่ายังไม่พบหลักฐานยืนยันลงไปแน่นอนว่าสมัยนั้น
การนับถือพุทธศาสนาในอาณาจักรศรีอยุธยาเป็นไปในแบบไหน "

(ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.78)

" ต่อจากนี้จะขอกล่าวถึงการสอนในชั้นประถมและมัธยมแต่เพียงย่อ ๆ เพราะบทความนี้เจตนาให้อาจารย์ระดับสูง โดยเฉพาะวิทยาลัยครูให้เข้าใจหลักการบางอย่างเสียก่อน ด้วยเหตุว่าผู้ที่ไต่ถามมาเรื่องการสอนภาษาไทยอยู่ระดับนี้มากกว่าระดับอื่น . . ." (ภาษาไทย น.12)

" หนังสือประเภทนี้ น่าจะเป็นที่สนใจของผู้ที่อยู่ในวัยเล่าเรียนและผู้รักการอ่านทั่วไป เพราะราคาจำหน่ายไม่สูงนัก เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ทันสมัย บางเล่มก็ล้ำสมัยด้วยซ้ำไป โดยเหตุที่ ต้นทุนการผลิตไม่สูงนัก . . . ผู้สนใจที่จะอ่านและส่งเสริมงานเขียนรุ่นใหม่ จึงควรติดตามความเคลื่อนไหวของหนังสือปกอ่อน อยู่ตลอดเวลา " (การใช้ภาษา น.175)

คำสันธานที่ใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล เมื่อปรากฏเป็นสันธานคู่จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงเหตุ จึง จะอยู่ต้นประโยคที่แสดงผลถ้าประโยคนั้นไม่มีประธาน แต่ถ้ามีประธาน จึง จะอยู่หลังประธาน

ตัวอย่าง " โดยเหตุที่หนังสือประเภทนี้มีประโยชน์โดยตรงต่อการศึกษาแขนงวิชาการต่าง ๆ อย่างลุ่มลึก นิสิตนักศึกษาจึงจำเป็นต้องอ่านวารสารวิชาการเป็นประจำและเพื่อความรอบรู้ " (การใช้ภาษา น.173)

สรุปได้ว่า เหตุ ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กันทางเหตุและผล ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยาและปัจจุบัน

อนึ่ง ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันทานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมาย คล้อยตามกัน ปรากฏเป็นสันทานเกี่ยวอยู่กับประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง " ส่วนอันว่าพระญามหาจักรพรรดิราชบพิตรท่านนั้น แลพระองค์จะไค้กล่าวถ้อยคำต่อท้าวพระญาทั้งหลายผู้งั้น ว่า เราจะเอาทรัพย์สิ่งสินส่วยสาอากรแก่ท้าวพระญาองค์ใดองค์หนึ่ง นั้นหามิได้เลยฯ เพราะเหตุท่านนั้นมีสมบัติเหมือนทิพย์อยู่แล้ว ด้วยเดชอำนาจแห่งกงจักรแก้วนั้น อนึ่ง ท่านมมิถอถอยร้อย ความการงานท้าวพระญาทั้งหลายให้ เขาพริตที่นาคาคาที่อยู่ให้ เขาน้อยเนื่อน้อยใจจึงนั้นก็หามิได้เลย "

(ไตร น.110)

อนึ่ง ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันทานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมาย คล้อยตามกัน ปรากฏเป็นสันทานเกี่ยวอยู่กับประโยคเชื่อม เช่นเดียวกับ ในสมัยสุโขทัย

ตัวอย่าง ". . . แลครั้นการสำเร็จแล้วอยู่ ณ วัน 3¹² 3 คำ
เกณฑ์ให้นายศรีเสด็จ นายจำหน้ง แต่งหน้งจักระหวัดให้นายปลัด
นายเจษฎา
ขุนรักษามลเชียรแลหมื่นจง ชายสารวัตรตรวจตราการให้
นายปลัดวัง
แต่งที่รับเสด็จแลคนเข้าอยู่รักษาประตูแลการท้่งปวง อนึ่ง ให้เกณฑ์
นายรัตนันยง นายจันมลเชียรคุมพนักงานเสื่อพรหมมานเบาะแต่งที่
ในพระเมรุ "

(14/จ.ศ.1097)

อนึ่ง ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสัจธรรมใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกันเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏเป็นสัจธรรมเกี่ยวเนื่องกันประโยคเชื่อมหรือย่อหน้า

ตัวอย่าง

" . . . ได้เนื้อทองบริสุทธ์มาถึง 90 ชั่ง ทรงพระราชศรัทธาโปรดเกล้าให้เอาไปแผ่บุญอุทิศถวายพระพุทธบาทจนหมดสิ้น มิได้ทรงเก็บเอาไว้ใช้เป็นส่วนพระองค์เลย แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด อนึ่ง ในรัชกาลนี้ได้ทำนุบำรุงการช่างฝีมือมาก ปรากฏว่าฝีมือประณีตบุ๋กทำได้อ่างงามประณีตที่สุด "

(ศักดิ์ศรีวรรณกรรม น.103)

" ถ้าผู้เรียนได้ความคิดหรือหลักที่จะเป็นประโยชน์ต่อเขาที่นอกเหนือไปจากเรื่องศัพท์ ก็ควรนับได้ว่าผู้สอนทำหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง "

อนึ่ง ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนะผู้สนใจวรรณคดีประเภทร้อยกรอง ให้ตระหนักถึงความเจริญข้อหนึ่งที่เรามักจะมองข้าม . . . "

(โลกวรรณคดี น.45-6)

กล่าวได้ว่า อนึ่ง ทำหน้าที่เป็นสัจธรรมใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายคลึงกันทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีก ในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน มี ความหมายทำนองเดียวกับ "และ" ในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม อีก อาจจะปรากฏเป็นสันธานเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำสันธานได้แก่ อีกด้วย, อีกทั้ง

ตัวอย่าง " ผูกคนรุษแลเทพยดาทั้งหลายร่ำระบำด้วยกันมากนักแลฯ ไพร่ฟ้าชาวไทยพระอินทร์เจ้านั้นชมีมากนักดังกล่าวมานี้แลฯ อีก ท้าวจตุ-
โลกบาลทั้ง 4 คนย่อมนเอบริวารไปด้วยแลย่อมนไปเฝ้าพระอินทร์แลฯ อีก พระยายักษ์ทั้งหลาย 24 พระณาย่อมถือเครื่องอาวุธแลย่อมนมาเฝ้า
แหนพระอินทร์เจ้าแลก็เฝ้าชอยู่แลฯ " (ไตร น.220-221)

" . . . นางผู้เมียคนหนึ่งเล่าชื่อว่าเจ้าสุชาดาอันทรง
ศีลมันบมิไค้ขาด แลประทับนี้ด้วยอาการอีกด้วยมริวารทั้งหลายก็ไปนั่ง
เฝ้าพระอินทร์เจ้าฝ่ายชวานั้น ฯ " (ไตร น.215)

" แลวิษยธรแลหมาผีหมาโน แลราชสีห์แลหมีแลเสื่อ
เหลืองเสื่อไคร่งก็มาไหว้มากลายทานอีกทั้งข้างม้าชชาวไทย เสนาพลพล
ไพร่มกนักหนา แลมีเงินทองของแก้วผ้าผ่อนชวาน้ำเต็มยั้งเต็มฉาง
มากหลายนักหนา " (ไตร น.152)

อีก ในสมัยอยุธยา ทำหน้าที่เป็นสันธานใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายตามกัน เช่น
เดียวกับในสมัยสุโขทัย ปรากฏเป็นสันธานเดี่ยวอยู่ต้นประโยคเชื่อม

ตัวอย่าง " . . . จึงเอานามเดิมซึ่งถ่ายมา ให้ชื่อว่าพระนครหลวง
และในปีสร้างพระนครหลวงนั้นก็สถาปนาวัดพระศรีสรรเพชญ์เสริ่งและ
ทำการฉลองมีมหรสพเป็นเอนก พระกฤษณานุภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวคำริพิภพมณฑลสบลกลสีมาประชาร ราษฎร เกษมสุขสบายเพชภักย์อัน-
ตรายโรคพาพยาธิก็เบาบางลงอีกหมู่เสนาธิการโยธาทหารมั่งคั่งพร้อม
ไปด้วยพลชางพลม้า . . . " (พระราชพงศาวดาร/เจิม)

อีก ในสมัยปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นสำนวนใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายกัน เช่น เดียวกันในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ไม่ปรากฏเป็น สำนวนเดี่ยวแต่จะปรากฏเป็นกลุ่มคำสำนวน เช่น อีกทั้ง, อีกประการหนึ่ง, อีกอย่างหนึ่ง, อีกค้ำหนึ่ง, อีกลักษณะหนึ่ง

ตัวอย่าง

" . . . ควรตั้งจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนลงไปว่า มีจุดมุ่งหมายอะไรเพียงจุดมุ่งหมายเดียว จุดมุ่งหมายเป็นเครื่องแสดงนัยะของเรื่องหรือช่วยควบคุมทิศทางของเรื่องมิให้เขาอีกทั้งยังเป็นเครื่องช่วยให้งานของผู้เขียนแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น "

(การเตรียม น.8)

" การกำหนดขอบเขตมีความจำเป็น เพราะจะทำให้ผู้พูดวางเค้าโครงเรื่องได้พอเหมาะแก่ความต้องการของผู้ฟัง ไม่ยากหรือง่ายเกินไป และไม่ทำให้ผู้ฟังฉีกหวังเพราะต้องฟังเรื่องที่ไม่เข้าใจหรือไม่สนใจ อีกประการหนึ่งจะช่วยไม่ให้ผู้พูดพูดออกนอกเรื่องจนจับแก่นของเรื่องไม่ได้ "

(การใช้ภาษา น.119)

อีก ทำหน้าที่เป็นสำนวนใช้เชื่อมประโยคที่มีความหมายคล้ายกัน ทั้งในสมัยสุโขทัย อยุธยา และปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย